

THISTED KØBSTADS HISTORIE

Bind 2

En by i provinsen

Knud Holten Andersen

Orla Poulsen

Flemming Skipper

Forlaget Knakken

1998

Billederne på omslaget:

Øverst: Stemningsbillede fra Befrielsen maj 1945. Et kig ned ad Storegade. Foto: Poul Klis.

Nederst t.v.: Gymnasieelever marcherer gennem Jernbanegade i 1991 for at protestere mod undervisningsministerens politik. Foto: Tage Jensen.

Nederst t.h.: Thisted's nye banegård blev gengivet i Illustreret Tidende i 1882.

Thisted Købstads Historie bind I-III udgives af det lokalhistoriske forlag Knakken, Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune, J. P. Jacobsens Plads, 7700 Thisted. Tlf. 97 92 23 99, lokal 39. Fax 97 92 57 09.

I 1994 udkom bind 1 *Det gamle Thisted* af Svend Sørensen (ISBN: 87-88797-54-6). Bogen kan købes hos boghandlere eller bestilles hos forlaget.

Redaktion og lay-out: Orla Poulsen.

Hvor andet ikke er angivet, stammer billedmaterialet fra Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

Ved gengivelse fra kilder er sproget tillempet et moderne dansk.

Redaktionen takker Ingvar Jacobsen og Knud Gregersen for et stort og kompetent research-arbejde.

Også en stor tak til Jørgen Miltersen og Jonna Lyngø for sproglig og redaktionel gennemgang af manuskriptet.

Udgivelse af Thisted Købstads Historie bind I-III er muliggjort med velvillig støtte fra Thisted Byråd.

Tryk: Thy Bogtryk, Industrivej 3, 7790 Thyholm, 1998.

ISBN: 87-88797-77-5

Indholdsfortegnelse

Forord.....	5
--------------------	----------

Det nye århundrede

På løvefod i Thisted	9
----------------------------	---

Afstande

Geografiens spændetrøje	21
Løs på tråden	26
Den lange rejse	33

En havneby

Vind i sejlene	47
Havnen skrider	55
Så kom det salte vand	63

Byens rum

En overskuelig verden	75
Væk fra rendestenen	90
Byggeboom og boligmangel	99

Familiejournal

Hverdagsliv	123
Høj og lav	140
Klub eller værtshus?	150
Kongen kommer	155

På arbejde

Næringsvejen	159
Da byen fik bank	172
Det støver stadig	188

Ved pult og kateder

I skuffedarium-skolen	197
Skal vi have et gymnasium?	207

Fra fattigkår til velfærdsår

Væk fra fattigdommen	211
Sundhed for alle	223
De gamle	228

Folk i kirke

Tro i bevægelse	235
Hvor alle knib gælder	239
„En eksklusiv grundtvigsk kreds“	246
Kirke og trossamfund	252

Provinskultur

Musik skal der til	257
Som dybest brønd	271

Kunst til tiden

Thisted-pige og bobledame	279
Rav i købstaden	284

Idrætsliv

En fodboldtrillende løjtnant	295
Fjordens glæder	304
Minaret og ladestok	307

Mellem meninger

Højre eller Venstre?	315
Den nye fagbevægelse	321
Kommunale „upolitiske“ valg	327
Storkommunen født ved kejsersnit	344
Amtsbyen Thisted	348
Kampen om læserne	352

Besat af tyskere

Onde år, gode penge og alsang	361
Tømmermænd og rus	365

Midt i århundredet

Moderne tider	373
---------------------	-----

Provins og hjemstavn

Digtere og fantastaster	389
Lesbisk kærlighed og russere	393
J. P. Jacobsen og Thisted	400

Kilder og register

Kilder og litteratur	408
Stikordsregister	409

Forord

„Folk fra de store byer har intet skjen på mal og dimensioner i småstedene. De mener de kan komme og stille sig op på torvet og smile og være overlegne, de tror de kan le av husene og brokægningen, det mener de mangen gang“.

(Knut Hamsun 1859-1952)

Byen oplever man bedst ved at gå omkring i den. Og man behøver ikke følge en bestemt rute. Sådant forholdet det sig også med denne bog. Den åbner for mødet med en købstad i det 20. århundrede frem til 1970'erne. Bag den stille provinsoverflade gemmer sig dramatiske forandringer i livsvilkår og forbindelser til de større verdener. Ved epokens slutning forsvinder selve købstadsbegrebet op i den blå luft.

Dette andet bind af Thisted Købstads Historie er ikke en traditionel købstadshistorie, hvor begivenhed følger på begivenhed. Det er en lang række nedslag i dette århundredes bevægede historie, der samtidig trækker nogle generelle linjer i en historie om en købstad, hvor en gammel kultur bukker under og en ny opstår. Bogen stiller en række oplevelser til rådighed for læseren.

Den ønsker ikke at være den autoriserede historie, HISTORIEN. Den er mange historier og et mylder af mennesker. Først ved mødet med læserens bevidsthed bliver det til en helhedsopfattelse. Mange vil forhåbentlig opleve, at der gemmer sig et omfattende *erindringsfællesskab* i historierne om den lille by i det nordvestligste Danmark. Et samfund uden erindringsfællesskab hænger ikke sammen. Også dét kan være en grund til at gå ind i bogen.

En by i provinsen er det andet bind i trilogien om Thisted.

Samspillet mellem den fjerne og den nære historie er fremhævet. De afgørende forklaringer vil man finde her. Den lille købstad er underlagt mange påvirkninger fra de større verdener. Nogle er brutale og ubønhørlige. Byen må føje sig. Men den gør det på sin egen måde. Her ligger særpræget gemt.

Sidste bind af købstadshistorien vil overskride købstadens snævre grænse og følge den nye storkommune ud af det 20. århundrede.

Forfatterne

På løvefod i Thisted

Er historien et tapet, vi klæber på fortiden. Et mønster vi væver ind i et kaos. Eller er det med den historiske sandhed som med den vare, det ifølge salig Storm P. kræver det største opbud af ærlighed at sælge i metermål - *elastik*. Historien beviser intet, men viser en masse. Det er der andre, der hævder. Hvis *det* er tilfældet, så lad os da begynde med at vise noget, vi har haft for øje hele den periode, som dette bind af købstadshistorien dækker. *Cementløverne* i Jernbanegade og Asylgade. Og lad os vise dem sammen med et par andre skulpturer et helt andet sted i Thisted i slutningen af perioden. Svend Wiig Hansens *Moder Jord* og *Siddende Kvinde*. I 1960'erne knapt så solidt plantet ved biblioteket på Tingstrupvej. Thi hvilken forargelse vækker de ikke blandt borgerkabet; senere er det alene *Siddende Kvinde*, der skal holde modernismens - den nye tids - fane højt. *Løverne* i Jernbanegade og Asylgade ligger mere solidt og er ikke sådan at råbe om hjørner med - skabt som de er i en uafviselig borgerlig selvopfattelse. Det er jo løven, der kan se direkte mod solen uden at blinke. Hvor det her er kunsten og tiden - og den rækker langt bagud til det klassiske, til det græske og romerske - der går op i en højere enhed, så er det noget andet, der er på færde på Tingstrupvej. Her er hverken kunstner, overbibliotekar eller for en gangs skyld så sandelig heller ikke byrådet i takt med tidens ånd. Først langt senere kommer parterne på omgangshøjde. For en kort stund. En ny kunst, nye udtryksformer, *en ny sag* om en ungdomsbog dukker op og skaber røre i det borgerlige akvarium. Nu med hele det øvrige Danmark foran glasset.

Men nu *Løverne*. Vi skriver år 1900. Et nyt århundrede banker på og kom-

En by i provinsen. Endnu er alt til at overskue for løven i Jernbanegade, der på dette tidspunkt er højt hævet over alt og alle. Sådan skal det ikke blive ved.

Den store løve i Jernbanegade - et cementtugt vidne til dette århundredes begivenheder i Thisted.

mer indenfor. Men hvad adskiller det fra - 1899. Hvad er det for en magi, vi knytter til et årsskifte og ikke mindst et århundredeskifte. Sker der nu også noget - *noget nyt*. Hvad er det, *Løverne* bliver vidner til i de første år af det nye århundrede. Tiden er en brydningstid. Det gamle samfund er under forvandling. Godsejeradelen og embedsstanden er ikke længere de egentlige magthavere. Gennem bøndernes og senere arbejderne større repræsentation på Rigsdagen får det menige folk i højere grad meninger hørt og krav gennemført. Meget af dét, som vi i dag betragter som selvfølgelig, bliver grundlagt i disse år. Meget af dét, som danner grundlaget for vore dages velfærdssamfund, bliver til. Flere af de tekniske fremskridt, som vor velstand bygger på, bliver gjort. Forfatningskampen er netop overstået. Vi har i en periode levet i en diktaturstat bygget på et stærkt politi. Med Rigsdagen sat

ud af funktion. Med et ministerium der regerer ved hjælp af provisoriske love og ministerielle dekretter. Men i 1901 kommer *systemsiftet*. Indførelse af folketingsparlamentarisme. Grundlaget for vort demokrati. Uden for Rigsdagen sker der også ændringer, der får stor betydning for samfundet og for den almindelige befolkning. Århundredeskiftet bliver mere end en skillelinje i kalenderen.

Og for *Løverne* i Jernbanegade og Asylgade bliver tilværelsen ikke den samme som før. Den ene bliver her i århundredets første år vidne til Thistedes lille Albertis storhed og fald. Den lille sagfører - og Venstre-mand - Bertel Vestergaard, der ligesom partifællen, den store Alberti - justitsministeren og storbedrageren - er formand for og direktør i en sparekasse. *Vestergaards Sparekasse*. Sådan ser han den også selv, da han kommer ind på at låne af sparekassens midler til finansiering af sine erhvervsmæssige aktiviteter. Det er ikke spil på travbanen eller spekulation i brasilianske guldmineaktier - som hos den store Alberti - det er usikre investeringer med næsten lige så usikre odds, som han ikke evner at vurdere.

Og da sparekasseinspektøren i 1905 dukker op, afsløres en kasseangel på ca. 120.000 kr. Det er ikke meget over for de ca. 12 mill. kr., som den store Alberti bedrager Den sjællandske Bondestands Sparekasse for, men bestyrelse, revisorer og garanter i Landbosparekassen for Thy må betale dyrt for at dække kasseangelen ind. Ingen sparere lider tab. Og sparekassen lever sundt videre. Det sker altsammen i Jernbanegade - med *Løven* som vidne. Sparekassen har til huse i Thisted Amts Tidendes (Thisted Dagblad) bygning. Og *Løven* - nogen karakteriserer den som hoven - følger sagfører Vestergaard, når han kommer tværs over Jernbanegade for at låne alt for store beløb i Thisted Bank på hjørnet af Jernbanegade og Asylgade. Alt for ofte kommer han, viser det sig.

Løverne er ikke placeret tilfældigt i Jernbanegade og Asylgade. Som den

ene tager sig ud i dag, er det udelukkende kirken og gravene på den tidligere kirkegård, den vogter. Den markerer trappen fra Jernbanegade op til kirkegården. Men her - i århundredets begyndelse - er der også Thisted Bank og pengene.

Og år 1900 har de ligget på deres pladser i 10 år. Kunstneren bag er heller ikke nogen tilfældig kunstner. Det er den daværende direktør for Thisted Bank, Chr. Vestergaard, der har cementskulpturer som hobby. Politisk er han konservativ og modstander af Det litterære Venstre. *Det* er digter J. P. Jacobsen og sagfører Bertel Vestergaard til gengæld tilhængere af. Og det er en modsætning, der vil noget. Det ser man ved den store "Industri- og Landbrugsudstilling for Thisted Amt" i 1898, hvor J. P. Jacobsen bliver prist i en festtale "*som den ny tids herold*". Det er mere end bankdirektøren kan klare, og det må han give kraftigt udtryk for. Er løven i Jernbanegade af bankdirektøren tænkt som forsvarer af *dét, der er*, pengemagt og borgerskab, så er det historiens ironi, at *dét, der er tilbage* at forsvare og vogte over - på dette sted - er digtergraven på den gamle kirkegård ved kirken. J. P. Jacobsens grav er blevet *dét* sted, som mange valfarter til, og som bankdirektøren dengang ikke håbede og vel i grunden frygtede, det ville blive.

Løverne er de eneste af den cementglade bankdirektørs skulpturer, der er bevaret. Mange Thisted-drenge har i tidens løb sneget sig over rækværket til *Den lille løve* i Asylgade for at ride på den. Det siges, at der er begravet en skat nedenunder. *Den store løve* strækker sig oven på mere end hundrede års ensomhed hævet over begivenhederne i Jernbanegade. Alle de mennesker, alle de hestevogne, alle de biler. Alle de trafikpropper. Panikken omkring den spanske syge lige efter Første Verdenskrig og transporten af syge. Urolighederne under Anden Verdenskrig, under Besættelsen, og de første alvorlige konfrontationer mellem danskere og tyskere, da folk under strejken må tage flugten over kirkegården. Alle de optog gennem byen - og gennem Jernbanegade. Med borgmestre klædt ud i mærkelige kostumer og højt til hest.

Og så alle ungdomskorpse. Med musik i spidsen. Fastelavnsbåden. Byfesterne. De evindelige festfyrværkerier. Gadegennembrud. Kvarteret bliver helt forandret. Og den første strejke blandt avisens bude engang i 1960'erne. Budene samles under løven i Jernbanegade. Det er ganske vist. Tiderne de skifter. Og nu de meget omtalte kvinder foran biblioteket på Tingstrupvej. Helt nye udtryk. Helt ærlig. Skal *det* være kunst? Havde de så begge været i cement! Så kunne vi måske snakke om det. Bankdirektøren roterer i sin grav. I det fjerne kan han tydeligt høre *Løverne* brøle gennem den trængsel og alarm, som tiden bringer med sig, når en gammel købstads-kultur går under og en ny opstår.

Den lille løve i Asylgade - engang et yndet sted for en ridetur for drenge i Thisted, der måtte snige sig over et rækværk. I dag er det borte, og det samme er drengene - de er optaget af alt muligt andet.

Wargraf-Tourneen.

(Kun 8 Forestillinger i Thisted)
Søndag den 1. April, Kl. 8:
Premiere-Forestilling

Thisted Theater
med

The American-Wargraf,
levende Billeder.

Denne Opfindelse
er den eneste, som naturlig
gengiver Scener af det virke-
lige Liv saa livagtigt, at man
neppe tror sine egne Øine.

Wargrafen
har vakt ualmindelig Sensation
overalt i Amerika og Europa, og
er bl. a. prøvet paa følgende
Storbyer: Empire-Theatret
i London, Apollo-Theatret i Ber-
lin, Santa-Theatret i Hamborg,
Kjøbenhavn, Livor, Stockholm m. fl.

Af Programmet fremhæves:
Idévand i London

**Verdbanefart gennem Ame-
rika med Ekspresstoget:**
„Den sorte Diamant“.

Spansk Tyrefægtning.
Dampet forlader Galais.
Badende Damer i Drefund.
Cow-Boys indfanger vilde
heste. — Karneval i Venedig.
Frank Artilleri-Mansvre.
Fransk Kavalleri-Mansvre.
Da de Kongelige skulde foto-
graferes paa Bernstorff (Eneet).

Pluripriser ere: 1ste Række 1.50,
2de Række 1 Kr. Billetter 50 Ø.
Billetter faaes hos Dr. Boghandler
Kjøbenhavn samt i Theatrets Billetkon-
tor. Forestillingsdagen fra 12—2 og ef-
ter Kl. 5. Indgangen aabnes Kl. 7 1/2.
Søndag næste, Tirsdag sidste Fore-
stilling.

Den store Verden udenfor duk-
kede op med mellemrum som
"gengivelser af det virkelige liv"
fra London, Venedig og andre
ekstotiske steder.

Øverst til højre en reklame fra
Brødrene Prohaska. Sådant skulle
festtøjet se ud nytårsaften!

Ildkugler på himlen

Nytårsskyderiet var noget ud over det sædvanlige ved indgangen til det nye århundrede. Herrer i festskrud fulgtes let beduggede med hinanden under armen. Der var en livlig futten og fyren i byens gader, indtil kirkeklokkerne begyndte at ringe ved midnatstid. Mange var i tvivl om, hvorvidt det nye århundrede allerede begyndte denne nytårsnat eller først den kommende. En skræddersvend gik rundt i byens gader og gav udtryk for sin glæde ved at udstøde høje brøl. Vægteren blev tilkaldt og formanede skræddersvenden om at stoppe brøleriet, men det hjalp ikke. Skrædderen rakte i stedet tunge af vægteren. Det kostede en tur i arresten og fem kr. i bøde. Men var det nu det nye århundrede, der tog sin begyndelse denne nytårsnat? Spørgsmålet blev diskuteret på byens gader. Officielt havde kultusministeren (kirke- og undervisningsminister) instrueret sine præster om, at det gamle århundrede endte denne nytårsnat, men en avislæser spurgte: „Når De køber en snes æg, vil De uden tvivl ikke nøjes med 19 stykker, men forlanger det tyvende æg med, inden De erkender snesen for fuldtallig. Den anden snes begynder altså først med det 21de æg. På samme måde med et århundrede: Det skal indeholde fulde hundrede år; først med 1 år over 100 begynder det næste hundredår!“

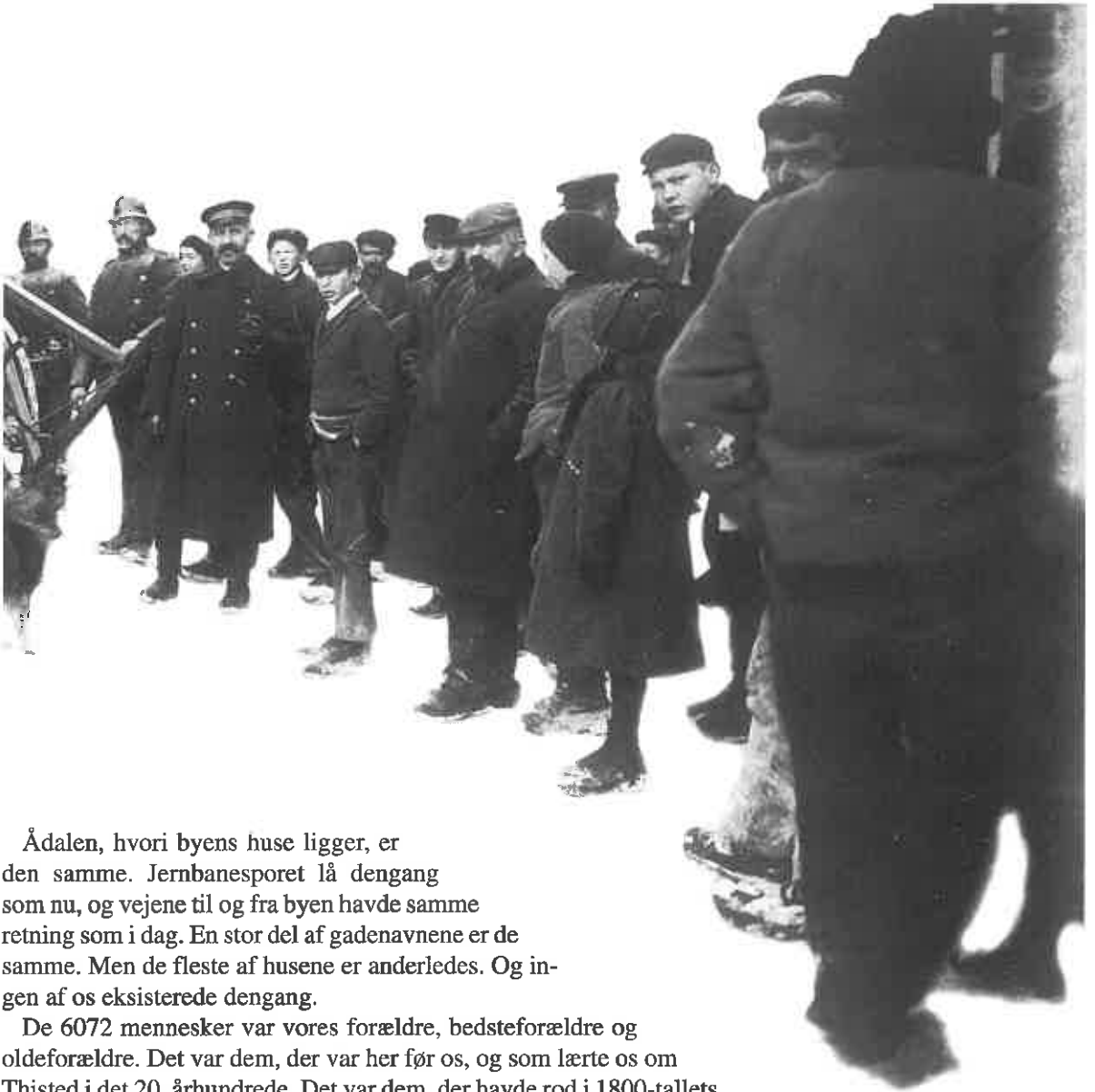
Ellers gik snakken om det nært forestående byrådsvalg og professor Labri, der skulle optræde på Afholdshotellet. Han ville fremvise tryllekunst og overraskende magiske evner. Knap så megen spænding knyttede sig til valget. Man forventede, at Højres kandidater, konsul Johnsen, avlsbruger Agerholm, agent Tachau og tømrermester Larsen, ville blive genvalgt sammen med venstremanden, redaktør Aaberg. Sådant gik det også!

Og som et varsel kunne man på himlen se en ildkugle på størrelse med en fuldmåne bevæge sig tværs over himmelrummet i omtrent et halvt minut. Lidt bagefter fulgte to mindre ildkugler, en på hver side - og i samme afstand fra den store. Fænomenet lyste mere end klart måneskin.

Generationerne før

Ildkuglerne kunne iagttages af Thisted 6072 indbyggere. De var efterkommere af tidligere århundreders købstadsfolk, og de blev forfædre til de følgende generationer. De var indbyggere i en by, der ligner vores. Fjorden er den samme.

Ådalen, hvori byens huse ligger, er den samme. Jernbanesporet lå dengang som nu, og vejene til og fra byen havde samme retning som i dag. En stor del af gadenavnene er de samme. Men de fleste af husene er anderledes. Og ingen af os eksisterede dengang.

De 6072 mennesker var vores forældre, bedsteforældre og oldeforældre. Det var dem, der var her før os, og som lærte os om Thisted i det 20. århundrede. Det var dem, der havde rod i 1800-tallets lille købstad, da det moderne virkelig var moderne. De levede i et land, der ganske langsomt var ved at blive industrialiseret. Deres konge, Chr. IX, afgav sin magt til Folketingets flertal året efter. Så meget nyt var på vej ude i den store verden, men der skulle gå mange år, før det nye dukkede op for øjnene af borgerne i Thisted. Og dog! Verden udenfor var kommet tættere på. Med den 18 år gamle Thybane kunne man nå til Struer på fire timer og ti minutter - færgeoverfarten ved Oddesund iberegnet. Antallet af passagerer fra og til Thisted Banegård var stigende: År 1900 blev der solgt 38.000 billetter på stationen i Thisted, og ude fra landdistrikterne blev der også rejst meget. I Todbøl blev der f.eks. solgt 7.000 billetter og i Sjørring 15.000. Samtidig diskuterede man i Rigsdagen muligheden af at anlægge en bane

Unge og gamle indbyggere i Thisted oplevede en stille indgang til det 20. århundrede. Byen havde vokset sig større, men uden at det ændrede købstadens særlige kendetegn. Men ... hvad ville de næste år bringe?

mellem Thisted og Fjerritslev, der skulle støde til den allerede anlagte mellem Fjerritslev og Aalborg. Men havnen var et smertensbarn. Selv om der var regelmæssige skibsforbindelser til Aalborg, kneb det med dybden. Det var et problem, som byens forretningsfolk brændende ønskede en løsning på: „Det er nu 12 år siden, at herværende handelsforening henvendte sig til det ærede byråd om dennes medarbejde til at søge Limfjorden uddybet til besejling af større skibe, for at man derved kunne blive i stand til at imødegå de store byers konkurrence“, skrev man i avisen. Allerede få måneder inde i det nye århundrede tog byrådet fat på at diskutere en udvidelse af havnen, og hundredvis af borgere offentliggjorde en protestadresse med krav om at få besejlingsforholdene bragt i orden.

På førstepladsen

Tiden op til århundredeskiftet havde været præget af en kraftig lokal aktivitet inden for byggeriet. Men så stoppede det. Det var der to gode grunde til. Efterspørgslen på boliger faldt. Renten var høj og obligationskursen lav. Men Afholdshjemmet i Rosenkrantzgade fik „en stor og smuk sal“. På Møllevej blev der bygget en enkelt villa, og det nye børnehjem på hjørnet af J. P. Jacobsensgade og Møllevej blev også taget i brug op til århundredeskiftet. To etageejendomme omkring jernbanestationen opførtes på nogle af de sidste byggegrunde i det nye kvarter, der var opstået sammen med anlæggelsen af jernbanestationen. I den anden ende af byen, ved Nørregades fortsættelse, byggede en maskinfabrikant både et beboelseshus og lokaler til en mindre maskinfabrik. Det var stort set hele aktiviteten inden for byggebranchen dette år.

Nye arbejdspladser blev skabt med åbningen af Jørgensens og Pedersens klædefabrik i Nørregade 37. Men fabrikken brændte kort efter åbningen.

Alt dette skete samtidig med, at en norsk slædeekspedition fandt den mag-

Thisted år 1900 set fra markerne bag Kastet. Skorstenen hører til jernstøberiet Thy. Kastet er den lave jordvold, der satte grænser mellem købstad og opland.

Tømmerhandler og konsul N. C. Andersen blev beskyldt for at være "uhæderlig" af redaktør S. H. Møller på Thisted Amtsavis. Det førte til en heftig strid mellem Andersen og købmand J. G. Brinkmann på den ene side og redaktøren på den anden. På billedet er N. C. Andersen fotograferet sammen med sit personale på tømmerpladsen i Rosenkrantzgade. Og på skødet den elskede hund - der blev en del af slagsmålet.

netiske sydpol ... og Thisted Bryghus sendte sin første pilsner på gaden. Uden sammenligning i øvrigt. Bryggeriet var en nystartet virksomhed, hvis lokale aktionærer man kunne finde på den skattemåte, der hvert år blev offentliggjort af den lokale presse. Alle skatteydere i byen blev nævnt, og interessen for listen var naturligvis stor. Byen var stadig så lille, at listen med de skattebetalende borgere kunne være på ikke engang tre sider. Disse navne dukker op igen og igen i forbindelse med besættelsen af offentlige tillidshverv og iværksættervirksomhed i starten af det nye århundrede. Her står venner, fjender, partnere og konkurrenter i lige rækker under hinanden. Skatten var yderst beskeden, og der var prestige forbundet med en høj placering på listen.

Skattemåtes nr. seks, redaktør S. H. Møller på højreavisen Thisted Amtsavis, var ophavsmand til skattemåten for 1901 (gengivet til højre). Møller måtte døjle mange hug for offentliggørelsen af netop denne liste. Som formand for ligningskommissionen havde han alle muligheder for at komme først med årets nyhed, som han bragte i sin avis

Skattemåten for 1901.

Den anslaaede Skatteindtægt for Thisted Kjøbstad er 2,026,000 Kr. Heraf fragaaer som Nedsættelser paa Grund af utilstrækkelig Indtægt osv. 788,350 Kr., faaledes at den skattepligtige Indtægt bliver 1,231,900 Kr. Skatteprocenten er som tidligere meddeelt 8. Nedenstaaende følger Fortegnelse over Skattehaverne.

Anslaaet	Skatte-
Indtægt	pligtig
	Indtægt.
Kr.	Kr.

Stat 2,880 Kr.

Fabrikant Bendigsen ..	36000	36000
	2400 Kr.	

Kjøbm. W. Brinkmann	30000	30000
	1600 Kr.	

Konful Høfstrup	20000	20000
	1440 Kr.	

Kjøbm. N. J. Thyltner .	18000	18000
	1120 Kr.	

Konful N. C. Andersen	14000	14000
	960 Kr.	

Redaktør Møller.....	12000	12000
Apotheker Rasmussen.....	12000	12000
	880 Kr.	

Agent Tachau.....	11000	11000
Fabrikant Unden	11000	11000
Konful Johnsen	11000	11000
	800 Kr.	

Kjøbm. F. C. Veerhøj .	10000	10000
Kjøbm. A. Hilligsoe ...	10000	10000
Herredsfuldm. Galling	10000	10000
	720 Kr.	

Enkefru Henriksen ...	9000	9000
Kjøbm. Spangberg ...	9000	9000
" Peter Thyltner .	9000	9000
	680 Kr.	

Grosserer Brøgger....	8500	8500
	640 Kr.	

Læge Tønderlund	8000	8000
-----------------------	------	------

Købmand J. G. Brinkmann, født 1870 i Thisted.

Redaktør S. H. Møller, Thisted Amtsavis. Forlod byen efter striden med Andersen og Brinkmann.

Den mest almindeligt forekommende husstand består af enten to eller fire personer. Dette ændrer sig ikke ret meget fra 1787 til 1880. En husstand er alle beboere, der er knyttet til en husholdning, altså også tjenestefolk og andre ansatte. En tendens i 1800-tallet er, at de store husstande vokser. Der er flere årsager - bl. a. kan flere af børnene i en familie overleve, og antallet af ansatte medhjælpere kan være forøget. Begge dele er sandsynligvis tilfældet.

en dag før konkurrenterne, Thisted Amts Tidende og Thisted Amts Dagblad. Ligningskommissionen blev fortørnet og tog offentligt afstand fra Møllers „misbrug“ af sin stilling og erklærede, at den ikke længere kunne have tillid til ham, og at man ikke agtede at beholde ham som formand for kommissionen. Møller var ligeglad - han var på vej bort fra byen.

Denne konflikt blev kulminationen på årets Thisted-fejde, som S. H. Møller havde udkæmpet med to af skattelistsens andre topnavne: Købmand Brinkmann og købmand N. C. Andersen. Striden var opstået ved, at Møller havde offentliggjort en notits, der satte spørgsmålstegn ved Andersens og Brinkmanns forretningsmæssige hæderlighed i forbindelse med en tømmerleverance.

Twisten var blevet til en offentlig fejde, der i folkemunde gik under navnet „Tømmerkrigen“. Sagen blev tilspidset af intet mindre end et slagsmål mellem Andersens hund og Møllers kat. De var kommet i flæsket på hinanden under Andersens besøg på amtsavisens kontor. Se, dén historie blev der snakket om! Og så meget, at den kom med i årets sommerrevy. At Andersen ikke opnåede genvalg til byrådet ved valget i 1900, og at han mente, at Møllers avis havde været en medvirkende årsag, gjorde jo ikke forholdet bedre. Striden førte til, at Andersen og Brinkmann lancerede en ny avis, Thisted Amts Dagblad, som et organ for „Det nye Højre“, der skulle bringe nye synspunkter ind i „det stivnede og stokkonservative Højre“, som de mente prægede Thisted med Møller i spidsen.

Små forhold

Ved århundredeskiftet var Thisted præget af små håndværks- og handelsbedrifter, der gav et udkomme til langt de fleste. Der var enkelte større industrielle anlæg. Først og fremmest maskinfabrikken og jernstøberiet Thy. Men

Husstandenes størrelse i Thisted 1787 - 1880. Procentvis fordeling

Antal personer	1787	1801	1834	1845	1850	1860	1880
1- 2 personer	39	43	42	38	33	32	34
3 - 4 personer	32	28	26	29	33	33	31
5 - 6 personer	20	16	17	19	19	21	19
7 - 8 personer	6	8	9	9	8	9	10
9 og derover	3	5	6	6	7	5	6
Husstande i alt	256	293	428	547	575	780	1028

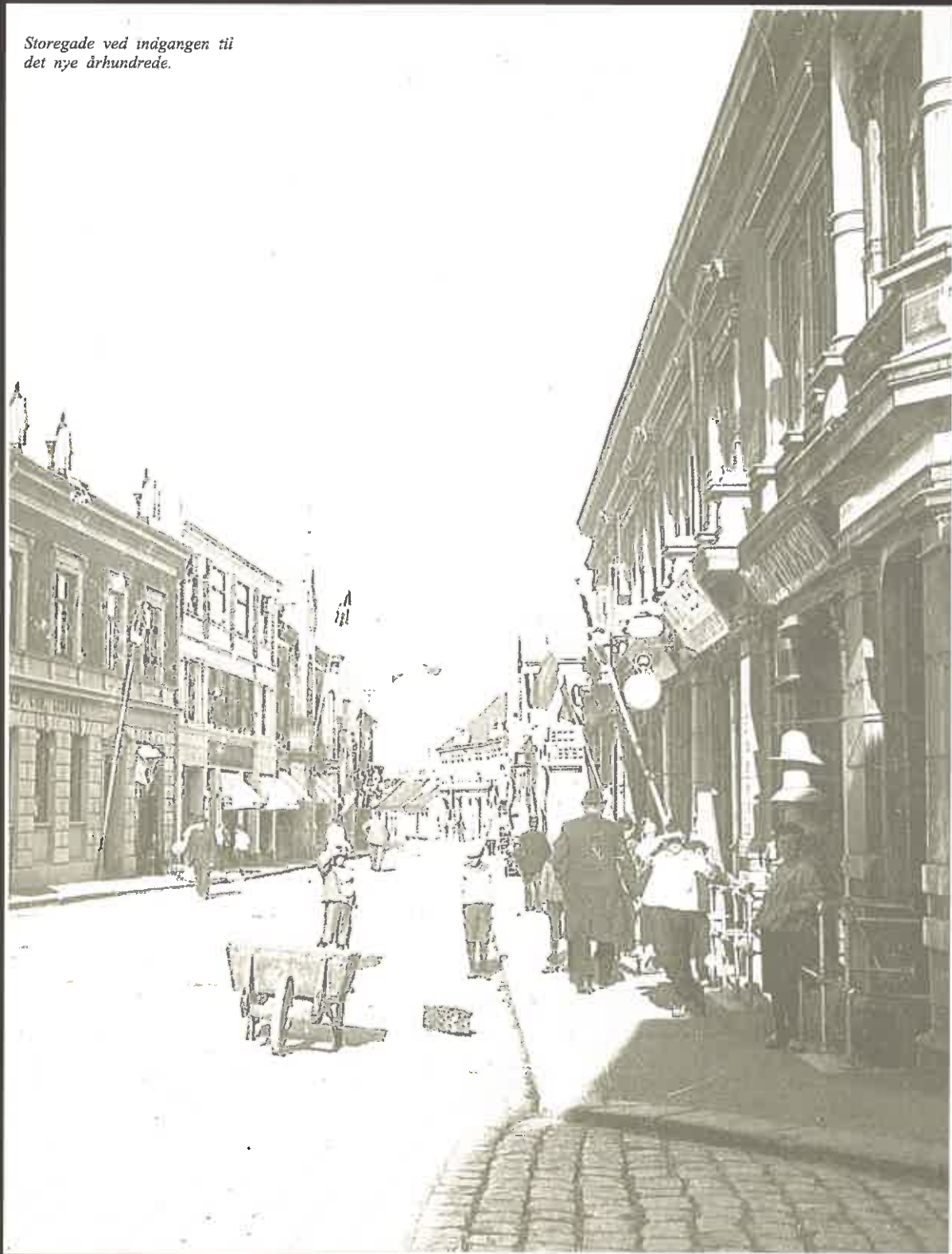
den komplette liste over industrivirksomheder er ikke stor: Tre skibsbyggerier, en kradsuldsfabrik, en tobaksfabrik, to kalkbrænderier, fire ølbryggerier, et fællesmejeri, et svineslagteri og to bogtrykkerier. Det var næsten alle ganske små virksomheder med få ansatte.

Den store udvikling i befolkningstallet fandt sted i løbet af det 19. århundrede. Indbyggertallet seksdobledes fra 1800 til 1900. I Danmark som helhed steg befolkningstallet også kraftigt. Vi var 1 mio. danskere i 1787. I 1900 3,5 mio.

Væksten i Thistedes befolkning var altså en smule større end i landet som helhed, men det var ikke enestående. Befolkningsforøgelsen skyldtes sandsynligvis ikke, at der kom mange tilflyttere. I 1845 var langt de fleste af byens indbyggere født i byen eller i oplandet: 50 pct. i Thisted By og 27 pct. i oplandet. 77 pct. havde rod på egnen, medens 23 pct. kom „udefra“. Dette fænomen ændrede sig ikke synderligt i det næste trekvarte århundrede. Der var endda en lille tendens til, at hjemmefødslerne øgede deres antal, for i 1921 var 88,5 pct. født i Thisted og omegn. Den oprindelige fordeling af de enkelte erhverv forblev også nogenlunde konstant i 1800-tallet. Det er karakteristisk, at småhåndværket var det dominerende erhverv. Lige så karakteristisk er det, at fordelingen mellem de enkelte erhverv ikke forskubbede sig væsentligt i perioden fra 1787 til 1880. De mange nye arbejdspladser, der blev etableret i løbet af 1800-tallet, blev skabt gennem en forstærkning af de eksisterende erhverv. Eller kortere sagt: En stille og rolig udvikling!

Små håndværksvirksomheder af enhver art dominerede byerhvervene i Thisted i 1800-tallet. I den lidt eksotiske ende af skalaen kunne man finde S. M. Petersens lille bedrift på hjørnet af Amtsstræde og Skovgade. Han kunne klare både skæg, ligtorne og kunstige tænder. Billedet er fra 1904.

*Storegade ved indgangen til
det nye århundrede.*

Geografiens spændetrøje

I slutningen af 1800-tallet sled det gamle landbosamfund med at sprænge sin geografiske spændetrøje. I det nordvestlige hjørne af Danmark klemte denne spændetrøje hårdt. Fra gammel tid havde Aalborg ligget ved indsejlingen til Limfjorden og suget landsdelens handelsvirksomhed til sig. De vanskelige besejlingsforhold på fjorden var også med til at isolere Thy. Da havet brød igennem ved Agger i 1825 og dannede en forbindelse mellem Vesterhavet og Limfjorden, skabtes forudsætningen for at anlægge en rigtig havn i Thisted. Det skete i 1841. Men det var vanskeligt at sejle til og fra Thisted ved midten af århundredet.

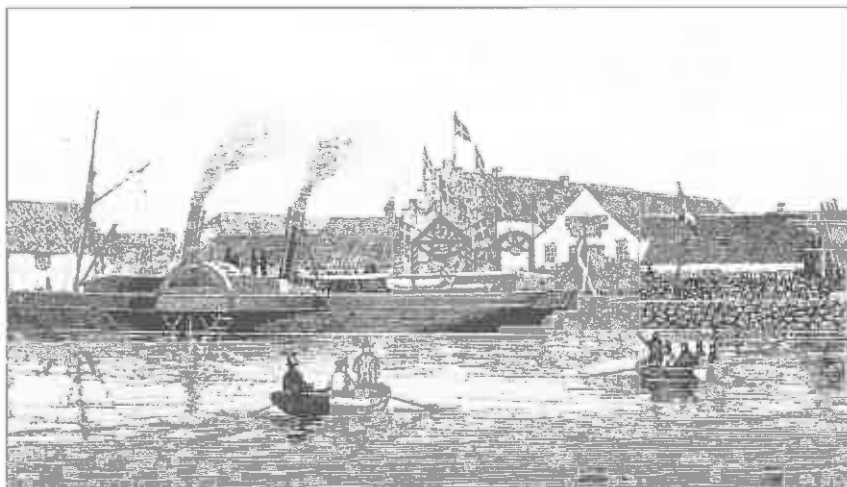
Aggerkanalen sandede ganske langsomt til efter 1855, hvor trafikken nåede et højdepunkt med 2000 skibe. I 1862 blev kanalen helt lukket af sand, og dermed blev døren lukket mod vest.

Østpå ved Løgstør var vanddybden lav. Kun små skibe kunne passere.

Premierløjtnantens plan

Når det nu var vanskeligt at komme ud af fjorden både vestpå og navnlig østpå, var det naturligt at kigge mod nord. I fugleflugtslinie er der ikke langt mellem Limfjorden og verdensmarkedet, der lige så godt kunne starte i Vigsø Bugt som ved Hals eller Thyborøn. Det inspirerede mange til at arbejde med dristige idéer i en tid, der var rig på gennemførelsen af talrige store projekter.

Premierløjtnant Nyholm fra Holstebro, der havde opsyn med vedligeholdelsen af vejene i Thisted Amt, fremlagde i 1864 en plan om at grave en kanal fra Hovsør til Vigsø gennem Ballerum og Lønnerup. Og han havde tænkt sig at bygge kanalen for egen regning. Han håbede at skaffe pengene i udlandet og fra indtægterne fra skibsfarten gennem kanalen, der skulle være 1½ mil lang og 12 fod dyb. Det var planen, at der skulle anlægges en nødhavn ved Hanstholm.

Hjuldamp på vej gennem Frederik VII's Kanal ved Løgstør. Kanalen blev anlagt i 1861, fordi vanddybden i fjorden var for lav til skibstrafik.

Der blev nedsat en kommission med repræsentanter fra de vestlige Limfjordshavne. De anbefalede Nyholms idé til regeringen, der skulle give den nødvendige tilladelse.

Mens man ventede på den, rejste Nyholm til Ægypten for at hente inspiration fra Suez-kanalen. Med i bagagen havde han anbefalingsskrivelser, bl. a. fra Grosserersocietetet i København, der skaffede adgang til et møde med Suez-kanalens skaber, franskmændene Lesseps. Nyholm blev modtaget som kanalselskabets officielle gæst og fik al mulig støtte til at studere det store anlæg.

I januar 1866 gav Folketinget en bevilling på 2.500 Rd. til forundersøgelser. Pengene ville blive udbetalt, hvis der også lokalt kunne stilles et tilsvarende kontant beløb til rådighed. *Det kunne der!* I ugerne efter bragte aviserne jævnligt en liste over, hvem der gav penge til planen. Indsamlingen blev ledet af proprietær Nybye på Øland.

Men der gik snart politik i sagen - også i dén sag! Det lokale udvalg med repræsentanter fra Limfjordshavnene anbefalede regeringen at indkalde en udenlandsk kanalekspert, der sammen med et par danske skulle foretage undersøgelserne i området. Det endte med, at man overlod sagen til Vandbygningsvæsenet, og - for at gøre det hele endnu mere kompliceret - blev der forelagt to alternative forslag på et møde i 1867. Det ene gik ud på at grave en kanal mellem Klitmøller og Thisted. Efter det andet skulle der graves en kanal gennem Bygholm Vejle med udmunding vest for Bulbjerg.

Havet løste problemet for de stridende parter, da det på ny brød gennem tangen ved Agger i 1862 og lavede to nye gennembrud syd og nord for den gamle Aggerkanal. Den sydlige holdt sig åben og blev uddybet af strømmen. Havet blev selv ingeniør på Thyborønkanalen, der blev åbnet officielt i 1868.

Anlæggelsen af Frederik VII's Kanal ved Løgstør i 1861 løste skibsfartens problemer med at sejle østover.

Behovet for at have en dør åben voksede. I de sidste årtier af århundredet begyndte bønderne at producere mælk, ost, smør og kød som aldrig før. Og der var mere, end thyboerne kunne spise. For at afsætte varerne var det nødvendigt at komme ud af den geografiske spændetrøje. Det stod øverst på dagsordenen i den politiske debat ved århundredeskiftet - og det havde længe været på dagsordenen.

De første knuder blev løst med havnen og uddybningen af fjorden. Anlæggelsen af Thybanen mellem Struer og Thisted i 1882 var det store spring ud af isolationen, men der sad stadig bånd og snærede ...

Fjerritslev-banen

I 1900 så det ud til, at et længe næret ønske om en jernbaneforbindelse mellem Thisted og Fjerritslev var gået i opfyldelse. 7. marts var lovforslaget om den nye baneforbindelse endeligt vedtaget i både Folketinget og Landstinget på Christiansborg.

Staten ville betale 1,5 mio. af de 2 mio. kr. Til gengæld skulle den sidste halve million betales af amts-, by- og sognekommunerne i det område, ba-

nen krydsede. Det var mange penge. Landkommunerne hørte ikke til blandt de mest velhavende i amtet.

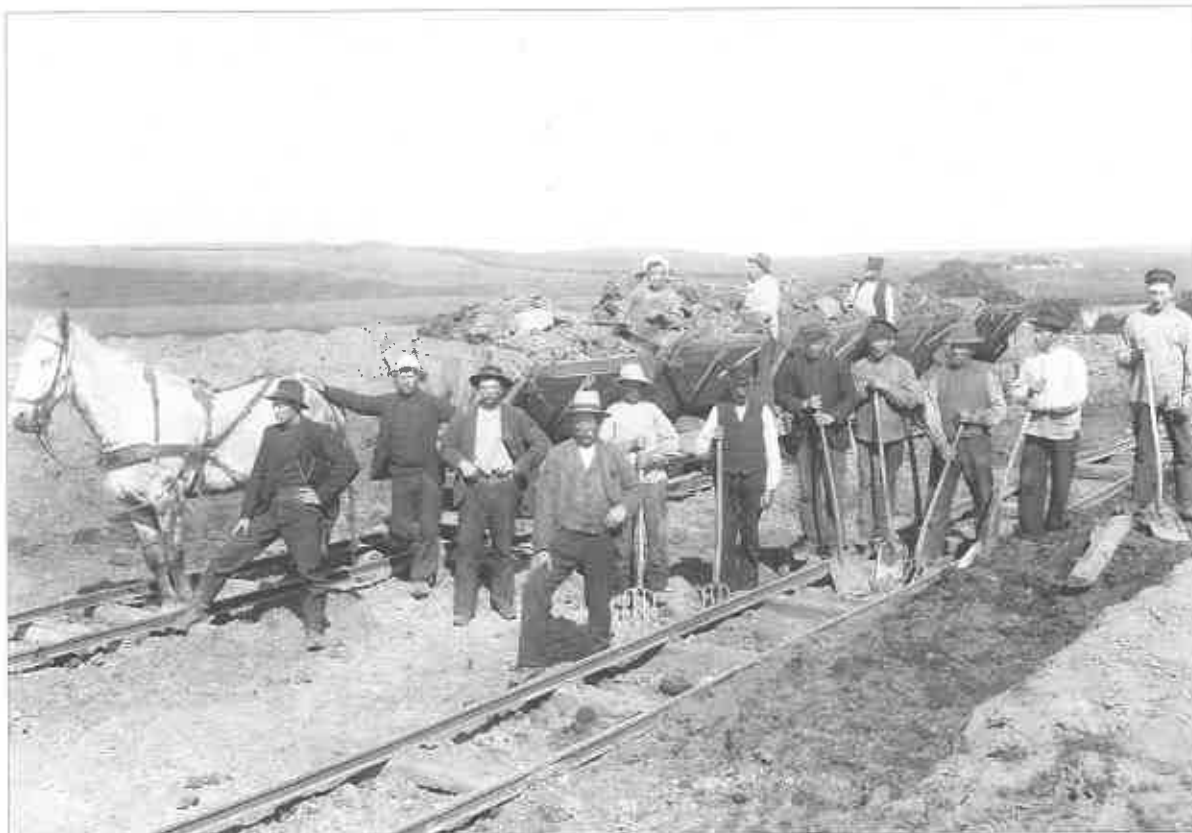
Der var gået næsten 20 år med snak både på tinge og i byråd. I 1882 havde man slået på, at en bane "ville få stor betydning, navnlig for det tørvefattige Hannæs og for en stærkt udvidet tørveproduktion fra moserne om Thorup-Klim og (den) ville berøre de store udtørrede vejlearealer og ikke mindst transporter med heste, kvæg, svin og smør". Men det blev ved snak indtil 1897, da banen mellem Aalborg og Fjerritslev åbnede. Muligheden for at skabe en sammenhængende forbindelse mellem Thisted og Aalborg blev udslagsgivende for Rigsdagens beslutning i 1900.

Efter slagsmålene i Rigsdagen fulgte kampen i Thy. Der var to ting at strides om. Hvem skulle betale - hvor skulle banen gå? Thisted Amtsråd løste en del af det første problem ved at bevilge 285.000 kr. af den halve million, der skulle skaffes lokalt. Amtet gav pengene på betingelse af, at man "opretholdt Bygholm og Vesløs Vejler", som det hed.

Station ved havnen

Men det var ikke så ligetil at blive enige om, hvor banen skulle gå. Uenigheden var størst vestpå. Fra starten var det tanken, at banen skulle føres ind til DSB's station fra vest via Østerild, Hillerslev, Skinnerup og Torp. Det var man ikke tilfreds med på Hanstholm-egnen. Der blev protesteret og

"Jernbanebørster" i gang med at anlægge Thisted-Fjerritslev-banen på strækningen mellem Vandet og Nors. Banebyggeriet tiltrak en del fremmede arbejdere, som indrettede sig på feltfod på arbejdspladsen. 27. juli 1903 arresterede politiet fem arbejdere, der fra søndag til torsdag havde drukket 18 liter brændevin og mindst 18 liter øl. Og da de skulle transporteres til arresten i Thisted, måtte sognefogeden love dem brændevin med på vognen.

"TFJ nr. 4" for fuld damp med vogne fulde af tørv. Den sortbrogede ko fulgte fra sidelinjen lidt forskrækket, men dog nysgerrigt med i alt det nye, der pludselig skete på egnen. Endelig skete der noget ...

sendt deputationer til København. Det endte med, at banen blev ført nord om Vendbjerg Bakke. Og Nors fik sin egen station.

I Thisted var der også strid om linieføringen. Der var et "vestparti" og et „østparti“. Mænd som konsul N. C. Andersen og grosserer Hans Laursen fandt, at den foreslåede løsning med at føre banen ind i Thisted fra vest var glimrende, og de gik i skarp debat med ordførerne fra „østpartiet“: Redaktør Aaberg, avlsbruger Agerholm og konsul Helstrup, der alle mente, at Thisted-Fjerritslev-banen skulle have sin egen station på havnearealet mellem Koopmanns Slagteri og Østre Havn. Det er her, Thisted Andels Svineslagteri senere bliver bygget. Der blev argumenteret for, at en indføring vest i byen både ville betyde færre udgifter og kortere køretid.

Thisted Byråd var ikke enig og ville kræve en erstatning for brug af havnearealet til jernbanestation.

Trafikministeren fortalte udsendinge fra de stridende parter, at han holdt fast ved den vedtagne linieføring vestfra. Og sådan blev det!

Sejv om sporene blev ført ned på havnen: i Thisted, blev planen om at opføre en station til Fjerritslev-banen på selve havnepladsen aldrig realiseret.

24. juni 1903 blev spaden stukket i jorden og de første skinner lagt, og allerede 7. november 1904 var banen færdig. Hastigheden var knap så imponerende. Det tog godt to timer og et kvarter at nå fra Thisted til Fjerritslev.

Grosserer Hans Laursen, der havde været en varm fortaler for at placere stationen ved Dr. Louisegade, solgte en grund i gaden til brug for en administrationsbygning. Der blev indkøbt vognmateriel fra fabrikken „Vulkan“ i Maribo på Lolland: Seks personvogne, to post- og personvogne, to pakvogne, otte lukkede og 12 åbne godsvogne. Kort før indvielsen ankom yderligere 22 godsvogne og fire gamle P-maskiner, som statsbanerne havde brugt på Thybanen siden 1882.

Dagen efter indvielsen 18. november 1904 medbragte formiddagstoget 75 rejsende og tre godsvogne. Forbindelsen østpå var skabt, og frem til 1920 var banen en god forretning for interessenterne.

Men som regel underskud

Damplokomotiverne blev delvis afløst af motorvogne i 1928, og i 1948 anskaffede man de røde skinnerbusser, som var i brug frem til Thisted-Fjerritslev-banens lukning i 1969.

Set med økonomiske briller var banen ikke nogen succes. Bortset fra de første år - og under Besættelsen - gav driften underskud det meste af tiden. Allerede få årtier inde i det nye århundrede blev privatbanen overhalet af last- og rutebilerne, der var mere fleksible, hurtigere og billigere i drift.

De første år transporterede banen mellem 160.000 og 200.000 passagerer årligt. Dette niveau holdt sig nogenlunde uændret indtil lukningen. Det årlige passagerantal var ved slutningen nede på 146.000. Den godstransport, man havde regnet med i 1880'erne, blev aldrig til noget væsentligt, da den egn, banen krydsede, ikke fik nogen større industriel eller landbrugsmæssig udvikling.

Og da forbindelsen mellem Fjerritslev og Aalborg blev lukket i 1968, meddelte staten, at man ville skære drastisk ned på tilskuddet til Thisted-Fjerritslev-banen. Det udløste den endelige beslutning om likvidation.

Skinnebussen kørte den sidste tur 1. april 1969.

Vilhelm Helstrup, portugisisk konsul, vinhandler, hotelejer, byrådsmedlem og Ridder af Dannebrog. Han arbejdede for, at Fjerritslev-banen skulle have en station på havnen. Helstrup var i øvrigt en af Jyllands største vinimportører.

Flere generationer af skolebørn har mange minder fra Fjerritslev-banens røde skinnerbusser, der ofte blev benyttet til skoleudflugter. Fotograf Aage Pedersen har forevigt en mindre heldig situation. Bilen tilhørte Th. Toftdahl.

Ligesom det internationale kommunikationssystem Internettet i slutningen af det 20. århundrede er i færd med at ændre stort set alt ved det, vi forstår ved gennemsnitligt menneskeliv - således var det også med telefonen, da den kom frem for over 100 år siden. Også den vendte op og ned på de bestående samfundsforhold og på menneskets måde at være på. Telefonen blev betragtet som en krænkelse af privatlivet - og endog som en trussel mod selve samfundslivet. Den kunne jo også bringe dårlige nyheder! Danmark var imidlertid et af de lande, hvor telefonen hurtigst blev udbredt, efter at den amerikanske opfinder Alexander Graham Bell i 1876 havde fået konstrueret den første brugbare model af sin skelsættende opfindelse. Allerede i 1881 blev Københavns Telefon Aktieselskab stiftet, og i 1924 var der forholdsmæssigt flere telefoner pr. indbygger i Danmark end i noget andet land i Europa. I alt var der knap 300.000 i landet, hvilket svarede til godt en procent af den tids samlede bestand af telefoner i Verden.

Løs på tråden

Hobro, Skive, Nykøbing og Thisted oprettede en privat drevet telegraflinie i 1858. Fra Hobro blev linien koblet videre til statstelegrafen.

Den første telegrafstation i Thisted var i posthuset, som dengang lå nederst i Toldbodgade, indtil den 1882 flyttede op i det nybyggede posthus ved jernbanen med postmesteren som bestyrer. I 1886 blev også Vorupør, der var ved at udvikle et fiskerierhverv, koblet sammen med Thisted via en lokal statstelefonstation.

Den hastige vækst i trafikken på linien afspejler erhvervsudviklingen op mod århundredeskiftet: I 1871 var antallet af ekspeditioner på ca. 4.000, i 1896 ca. 25.000 og i 1915 ca. 37.000 telegrammer.

Foretagendet voksede, og i 1908 købte Telegrafdirektoratet det gamle Hotel Phønix i Frederiksgade af grosserer Hans Laursen. Her blev der indrettet en statstelefonstation, som ikke fik for gode anmeldelser ved indvielsen:

- Det er synd at sige, at forbindelsen er blevet bedre, man hører en mængde andre mennesker samtale, mens man kun dårligt kan råbe sin egen forbindelse op, hed det.

Telefonforbindelsen var blevet en del af hverdagen i 1908, for allerede 20 år tidligere svirrede der rygter i byen om, at et par herrer, H. D. Thomsen og M. Hansen, ville tage initiativ til oprettelse af et telefonselskab i Thisted. De havde erfaring med telefoner fra deres tid i Randers og ville undgå at danne et aktieselskab. Abonnenterne skulle derfor betale et indskud på 100 kr. og blev derved selv ejere af telefonapparat og ledning til centralstationen. Den årlige udgift ville blive 40 kr., hvis man boede i byen og 60 kr. udenfor.

I efteråret 1883 gav byrådet koncession til justitsråd Hansen og overretssagfører Lykke til at anbringe telefonledninger i byen, men anlægget blev aldrig påbegyndt. Det blev derimod entreprenør Jensen-Tusch fra Holstebro, der fik æren af at etablere det første telefonanlæg. Han tilbød at bygge en telefonledning fra Fjerritslev over Thisted til Struer med centraler i Thi-

Thisted Telefoncentral i 1895. Centralen var indrettet i et lejet lokale på Hotel Royal ved Store Torv indtil 1908, hvorefter den blev flyttet til Dragsbækvej 32, som Jydsk Telefon havde købt. Her blev der i 1915 opført en ny centralbygning, som var i brug helt indtil automatiseringen i 1970.

sted, Vestervig, Hvidbjerg, Bedsted, Hurup, Koldby og Hørdum. Lokalt blev der nedsat et udvalg af kendte borgere fra by og land, der skulle sørge for at skrabbe den nødvendige kapital sammen. I Thisted gik branddirektør Dolle-
ris, konsul Helstrup og bogtrykker Rasmussen fra dør til dør for at tegne
aktier. I løbet af ti dage blev både pengene og de nødvendige tilladelser frem-
skaffet.

20. oktober 1891 kunne de første 25 abonnenter i Thisted begynde at tale
i telefonen - men kun med hinanden. Først et par uger senere blev det med
dannelsen af Aktieselskabet Thy Telefon muligt at tale via centralerne uden
for byen.

Den første central blev indrettet i Hotel Royal på Store Torv, hvor frk.
Hansen og frk. Gjendrup sørgede for, at opringningerne i vinterperioden blev
besvaret på hverdage fra kl. 8.00 til 21.00, men også i perioder på søn- og
helligdage i forretningernes åbningstid. Om sommeren sad damerne parate
allerede kl. 7.

Det private Thy Telefonselskab dukkede op i et mylder af små private sel-
skaber over hele Jylland. Det kunne være ret besværligt at få afregnet sam-
talerne til de mange selskaber. Derfor blev det allerede i 1895 vedtaget at
samle de 17 nordligste foretagender i et fælles Jydsk Telefon Aktieselskab,
der således overtog det lokale Thy-selskab.

På initiativ af håndværkerforeningen og handelsforeningen blev der fire år
senere oprettet en telefonabonnent-forening, som straks agiterede for at få
Mors medregnet som opland til centralen i Thisted ...

Med centralen blev der skabt en ny og populær kvindearbejdsplads, der
voksede i takt med øget brug af telefonen. I 1896 var der 88 lokale abonnenter, og de blev
betjent af to damer. 1915 var antallet af abon-
nenter vokset til 388 og personalet til 12 da-
mer. De 31 telefondamer, der tog sig af
1930'ernes samtaler, arbejdede i skiftehold. I
myldretiden var der 12 på arbejde ad gangen.
Den store travlhed begyndte omkring kl. 8 og
igen ved 10-tiden. Ved middagstid var der ik-
ke så meget at lave, men ved 19-20 tiden var
travlheden stor, da mange skulle nå at få det
sidste ord, inden landcentralerne lukkede.

Centralen i Hotel Royals ejendom blev ned-
lagt i 1908, og telefondamerne flyttede deres
omstillingsborde til den ejendom på hjørnet af
Dragsbækvej og Tordenskjoldsgade, der kom
til at huse telefonvæsenet indtil 1970, da den
automatiske central blev taget i brug på Møl-
levej. Automatiseringen gjorde 70 telefonda-
mer arbejdsløse. Ved overgang til den automa-
tiske telefoncentral mistede abonnenterne
stemmen i den anden ende af røret - en epoke
var slut.

Tårnet på Thisted's første telefon-
central på Store Torv. Herfra
blev luftledningerne ført ud til
abonnenterne. Tårnet blev først
fjernet i 1920'erne. Centralen var
allerede i 1908 flyttet til Drags-
bækvej.

Lyngby Thy Central i 1958. Be-
styrrer Karen Nielsen står i sin
stue, hvor centralen var indrettet.
På væggen en "pyramideveks-
ler", der gjorde det ud for et cen-
tralbord. Karen Nielsen bestyrede
den lille landcentral fra 1936 til
1971, da den blev nedlagt.

Thisted går på vingerne

Siden den teknologiske udvikling for alvor tog fart i slutningen af det 19. århundrede, har man til stadighed undret sig over alt det nye, der kunne lade sig gøre.

Man undrede sig også kort efter århundredeskiftet, da det lykkedes den danske Ellehammer og de amerikanske brødre Wright at få en maskine til at lette nogle meter over Jordens overflade.

Og i 1911 skrev den lokale Thisted-presse om den flyveepidemi, der drev hen over de jyske provinsbyer. Folk var blevet ellevilde efter at se den franske flyver Poulain, der turnerede rundt og gav opvisninger i flyvning. Opvisninger var måske så meget sagt, men han fløj da. Han tog de jyske byer på stribe og skulle også komme til Thisted.

Et par af byens borgere havde sat sig i spidsen for en lille komité, der stillede en økonomisk garanti for gennemførelsen af et arrangement med den dristige franskmand.

Det ville nemlig koste 2.000 kr. at få ham herop. Og det var virkelig mange penge.

I komitéen foretrak man, at opvisningen fandt sted på dyrskuepladsen, hvor folk kunne få et ordentligt kig. Skulle det kikse, gjaldt det om på forhånd at have andre muligheder, f.eks. Kronborg Mark.

Udgifterne skulle dækkes via en entré, men garantierne var ikke bange. Man var overbevist om, at en flyveopvisning ville trække mange mennesker til, så der ville komme „rigeligt med sølv i kassen“.

Sammen med sin hustru ankom så franskmanden til Thisted i bil for at forhandle med konsortiet, komitéen, bag flyveopvisningen, der helst skulle foregå på en af byens markedsdage. Så kunne bønderne nemlig få lov til at spytte i kassen ...

Der var ikke mange i Thisted, der kunne tale det franske sprog, men heldigvis kunne fru Poulain dansk, for hun var nemlig fra Mors.

Piloten besigtigede forholdene og besluttede sig for at flyve fra Roligheds Mark ved Fårtoft.

Man spurgte Poulain, om det var muligt at imødekomme de forespørgsler, man allerede havde fået fra mennesker, der ønskede en tur i luften. Det var det, hvis man ville give 100 kr. for en billet.

Så gik man i gang med at "bygge" en flyveplads, og for at der ikke skulle ske ulykker, appelleredes der indtrængende til publikum om at overholde de afspærringer, der ville blive sat op. „Man så jo i Holstebro, at det begejstrede publikum sprængte snorene og trængte ind på pladsen, hvorfor Poulain ikke turde foretage flere opstillinger“.

Der blev planlagt særtog på Thy- og Fjerrikslev-ba-

Franskmandens besøg i Thisted var en stor begivenhed.

Poulain og hans Flyvemaskine.

Franskmanden Poulain flyver ved Thisted

Markedsdagen den 29. September, Eftermiddag Kl. 1, fra den Luftede Plads paa Fædersroligheds Mark.
Rundflyvning, Højdeflyvning, Distanceflyvning og eventuelt Passagerflyvning.

Billetter faas paa Torvene fra Kl. 12 Middag samt paa Flyvepladsen, der er ved **Nalborg Landevej**. Flyvningen adskrives ved Musikken, der gaar gennem Gaderne i Time for Flyvningen.

Koncert paa Flyvepladsen.

I Tilfælde af ugunstigt Vejr (Storm) flyves der, naar Vejret tillader det, Lørdag, Søndag eller Mandag.

nerne. „Der er således gjort alt, hvad der kan gøres for at lette landboerne adgangen til at overvære flyvningerne“ ... som det hed i avisen.

Der blev nedrammet pæle til telt og hegn på Roligheds Mark, og man var sikker på, at tilskuerne på pladsen kunne følge Poulains flyver ud over fjorden fra første parket og se alt, hvad han gjorde med maskinen under op- og nedstigningen.

Helten selv ankom sammen med sin frue et par dage før - og ægteparret indlogerede sig på Hotel Aalborg. Der blev lige tid til et besøg hos fru Poulains familie i Nykøbing. Samme dag ankom flyvemaskinen med jernbanen, hvor den kunne beses på stationen, inden den skulle transporteres ud på pladsen. Man meddelte, at Poulain gerne ville flyve med passagerer, men hvis der ikke var nogen, der turde, så ville han tage sin chauffør eller mekaniker med op.

29. september ankom over 1.000 mennesker sydfra med statsbanerne. Fra øst bragte Fjerritslev-banen 460 flyveinteresserede til købstaden, hvor alt efterhånden nærmest stod på den anden ende.

Ved 16-tiden gik musikken gennem gaderne og trak en stor skare med ud til pladsen, hvor opstigningen skulle finde sted. De mere magelige og dem med en stor pengepung kørte i bil.

Flagene knaldede og smældede for vinden, mens det flertusindtallige publikum gik og frøs og frygtede, at opvisningen ikke ville blive til noget på grund af den stærke blæst. Ca. 1.500 trængtes inden for i en hangar af telt-dug for at få et glimt af maskinen og piloten. Stor tumult. Flyvemaskinen stod halvt trukket ud. Kun halepartiet var under tag. Piloten derimod så man ikke noget til.

Så endelig udløstes spændingen!

Klokken kvart i seks kom piloten og hans mekaniker ud på marken, gik rundt om maskinen for til slut at føre dette mærkelige apparat, som det jo var, helt tilbage i den interimistiske hangar.

Kortere sagt: Opvisningen var blevet aflyst!

Så blev folk sure - og gav højlydt deres utilfredshed til kende. Ikke mindst landboerne gav ondt af sig. Komitéen, der havde arrangeret, sad imens i den primitive telthangar og talte dagens entreindtægt: 900 kr.

Det var nu ikke alle, der tog hjem. Ud på aftenen blev der båret mange branderter rundt i skuffelse over, at flyvningen ikke var blevet til noget, og politiet måtte foretage flere anholdelser.

Næste morgen ved otte-tiden lød der et råb på byens gader: *Poulain flyver!* Og nu var det sandt. Uden forudgående melding havde franskmændene startet sin maskine og var fløjet ud over Kronborg Mark, nord om byen,

Klar til at lette, men først et kig hen til fotografen.

Flyet var parkeret i en hangar af teltduk. En mekaniker er ved at gøre maskinen flyveklar.

ud over Silstrup, tværs over bugten, og han var landet blidt på Roligheds Mark.

Kun få havde set det, men bytrommen og en plakatbærer annoncerede sidst på eftermiddagen, at Poulain ville flyve igen. Bare rolig! *Nu* skete det.

I massevis hastede man igen af sted til flyvepladsen, hvor man blev vidne til flere "smukke ture", der dog kun varede to-tre minutter hver gang. Så fik publikum lov til at komme med op. Prisen for en tur var dalet til 25 kr. Den første, der vovede pelsen og livet, var frk. Heyn, derefter fulgte brygmester Brunsgaard og dyrlæge Hansen.

Denne dag blev vovehalsen Poulain hyldet med hurraråb og båret i guld-stol af et begejstret publikum. Komitéen så en mulighed for at få flere penge i kassen, men det blæste for meget de følgende dage til at gentage succesen. Flyet blev afmonteret og sendt med jernbanen. En ny by stod allerede for tur.

Og tilbage stod garanterne med et klækkeligt underskud.

„Der spindes ikke silke på flyvning i Thisted“ ... bemærkede en af aviserne. Men Poulain fik sine penge og drog af sted.

Men få år efter blev flyvemaskinen en del af hverdagen - og efter Anden Verdenskrig kom der regelmæssig ruteflyvning over Atlanterhavet. Roligheds Mark blev tilsået med parcelhuse - som rutemaskinen til hovedstaden daglig flyver hen over.

Ak ja, hvor forandret, kunne man tilføje, og lad os for en ordens skyld gøre det! Men det *havde* været et eventyr, da den franske flyver foldede sine vinger ud over Thisted - dengang i 1911. Meget skulle siden ske, men noget skulle der nu til for at opveje en sådan oplevelse.

Diligencen i stald

I foråret 1909 kom chauffør L. Berentsen til Thisted og åbnede en bilrute til Nykøbing. Køretøjet var en åben fem personers automobil-landauer. To gange dagligt krydsede Berentsen strædet ved Vilsund - og ind imellem blev landaueren brugt som hyrevogn. Han havde svært ved at få forretningen til at give overskud og gik hurtigt fallit.  ret efter åbnede en anden chauffør, Chr. Larsen, en bilrute mellem Vorupør-Thisted-Nykøbing. Han var den næste i en lang række af initiativtagere, der alle forsøgte sig med kørsel på ruten til Nykøbing - og alle forsøg kiksede.

I 1916 kørte den hestetrukne postdiligence Thisted-Nykøbing sin sidste tur. Hesten kunne ikke konkurrere med en ny postbil fra Kramper Jørgensens maskinfabrik i Horsens. Bilen havde fast gummi på hjulene, men dog elektrisk lys og indlagt varme. Tophastigheden var 30 km i timen - rigeligt til færdsel på dårlige veje.

Thisted Sygehus brugte en hestetrukket sygevogn frem til 1920, hvor man fik en ambulancebil foråret af Dansk Røde Kors. Bilen stod hos vognmand P. S. Krogh, der klarede kørslen, indtil der blev oprettet en overenskomst med Falck i 1930'erne.

Mængden af biler voksede sammen med mængden af asfalt. I 1923 var 265 km af Thisted Amts 308 km veje grusede. I 1945 var kun et par hundrede meter vej ikke asfalteret.

Melleml rigstiden blev en gennembrudstid for motortrafikken. Ikke mindst den kollektive trafik fik et løft.

„Skindende lak og nikkel, liv og travlhed ved ankomstperronerne, moderne komfort og sagte tale på plydsbetrukne s der bag mahogniindfattede ruder. Der er ikke tale om en moderne lufthavn, men Thisted Rutebilstation, som nu er blevet den største rutebilstation nord for Limfjorden. Fra alle verdensh rner, n r og fjern, ruller de moderne, lakskinnende, tekniske unikummer af rutebiler mod Thisted“.

Begejstringen over de nye moderne tider

Niels Thinggaard klar til at køre den sidste tur med diligencen til Nykøbing.  ret er 1916.

Thisted-Nykøbing-rutens nye bil parkeret på holdepladsen på Frederikst r i 1920'erne.

Rutebilstationens ekspeditionslokale i 1957.
Foto: Steffensen.

Thisted-Nykøbing-rutebilen - eller som der retteligt står på frontruden: Nykøbing-Thisted. Billedet er fra 1945. Foto: Klit.

Rutebilstationen i Thisted blev bygget i 1949 og kom til at fungere i næsten 40 år.

kendte ingen ende, da Thisted indviede den nye rutebilstation i 1949.

Rutebiltrafikken havde også udviklet sig voldsomt på få år. 22 ruter og 60 rutebiler kittede Thisted sammen med landsdelen, og under det nye halvtag i Dr. Louisegade fragtedes dagligt 3.500 passagerer fra og til. Om søndagen fordoblede antallet af rejsende, der skulle besøge familie og venner. Eller bare have en køretur ud i det blå. Sådan var tiden også.

„Det er fremtidens trafikmiddel, som kun er i sin vorden, men til trods herfor kan man ikke lade være med at imponeres over de elegante vogne og de dygtige chauffører, der med overlegenhed grænsende til virtuositet kiler de tunge busser gennem Thisted's smalle gader og suser hen ad landevejene til og fra Thisted“, profeterede en beundrende journalist.

Busserne bragte ikke folk til og fra arbejde, for det meste af trafikken foregik om eftermiddagen i tiden mellem kl. 13 og 14 og igen mellem kl. 16.30 og 18, når folk tog til byen for at handle.

Den lange rejse

Det var nok lidt overdrevent, men alligevel. Da dansk-amerikaneren Hans Ditlev Bendixsen i 1893 var på besøg i fødebyen Thisted, gav han champagne til hele byen. Sådan blev det i al fald fortalt. Det var et gensyn efter 30 år i det fremmede. Han var - blev det fortalt - rejst hjemmefra som en forvoven og livsglad ungersvend og var nu forvandlet til en gråhåret, alvorlig mand "af den amerikanske gentlemantype". Ordknap og sindig var han i hele sit væsen, og thistedboerne fik - foruden champagnen - indtryk af, at han var en mand, hvis sind ikke let lod sig bringe ud af ligevægt.

Det var et besøg af en af de mange, der var rejst over Atlanten, og som havde fundet lykken og pengene i det fremmede, og det vakte en opsigt, der gav næring til mange beretninger. Langt senere i århundredet daler lidt af guldstøvet ned over Thisted.

Ikke mindre opsigt vakte det i den lille købstad, da Hans Ditlev Bendixsen vendte tilbage i 1902. Denne gang i balsameret tilstand i en ikke helt almindelig kiste - af kobber, med fem store sølvplader og sølvhåndtag - for at blive stedt til hvile i et pompøst granit-gravsted på Søndre Kirkegård. Det bliver i mange år fremover en attraktion for købstaden Thisted, og det gravsted, der først bliver henvist til, når der kommer besøgende udefra, som på hotellerne spørger om nærmeste vej til digteren J. P. Jacobsens beskedne gravsted på den gamle kirkegård ved kirken.

Mere end 60 år senere bliver en anden thistedbo - og Atlanterhavsbesejrer - modtaget med åbne arme. Hele Thisted møder op på havnen i november 1967, da Atlantens vovehals, skipper Karl Oswald Damgaard, vender hjem. Byrådet afbryder et møde for hans skyld, og han bliver bedt om at skrive i købstadens fornemme gæstebog under besøget på rådhuset. Først derefter bliver der for alvor genforening med familien i Thisted.

Så var det en anderledes velkomst, der blev de Spaniensfrivillige - de danskere der havde deltaget i den spanske borgerkrig i 1930'erne - til del. Faktisk var der ingen velkomstkommité på benene, for det officielle Danmark ville helst, at det skulle foregå i stilhed. Der var en uundgåelig verdenskrig forude, og det gjaldt om at holde den diplomatiske tunge lige i munden for et lille land som Danmark.

Ud over familien er der heller ingen, der tropper op, da den unge Johannes Abildgaard Jacobsen desillusioneret vender hjem til Thisted. Som hos mange andre Spaniensfrivillige har idealismen fået et knæk. Han er 27 år, da han igen står på Store Torv. Han kommer i lære som typograf hos faren og involverer sig under Besættelsen i modstandsarbejdet. Som de fleste Spaniensfrivillige. Han er knapt blevet udlært, da han bliver arresteret af tyskerne på - Store Torv. En bror, Orla Abildgaard Jacobsen, fik derimod en stormende modtagelse, da han i begyndelsen af 1930'erne sammen med to kammerater vendte hjem til Thisted efter en tur på cykel rundt i det urolige Europa.

Det er nogle af de spor, der kan følges ud af - og hjem til - købstadens tryghed. Men der er andre bevægelser i århundredets løb. Der er de tyske "fremmedarbejdere" på Landlyst Teglværk - og senere de tyske krigsflygt-

Udvandningen fra Thy var ikke helt uproblematisk for hverken generalagenten i hovedstaden eller den lokale agent på stedet - som dette brev fra C. Mogensens Passager-Expedition til kommunkasseren Erik Andersen i Thisted tydeligt fortæller. Thistedboen var agent for White Star Linien og Cunard Linien i 1920-30'erne:

"København K. 17/4 29 Fra Esbjerg-agenten har jeg meddelelse om, at Deres Ascamapassager, frk. K.P., ved ankomsten til Esbjerg i går meddelte, at hun IKKE medførte nogen stor bagage for lasten - der var af Dem opgivet 2 stk., hvortil jeg sendte Dem mærker og checks - og frøkenen meddelte samtidig agenten, at hun besad hverken mærker og checks eller KONTRA-checks, idet hun fortalte, at disse vare blændte. Agenten skriver samtidig, at frk. P. gjorde et besynderligt indtryk på ham, og det var umuligt at få nogen definitiv besked på hans spørgsmål ang. bagagen. Jeg beder Dem godhedsfyldt undersøge sagen og snarest meddele mig, hvorledes det forholder sig. Med særdeles agtelse C. Mogensens"

ninge, der endte i Dragsbæk-lejren. De efterfølges af flygtninge fra de baltiske lande - og Hong Kong! Sidstnævnte var oprindeligt på flugt fra den russiske revolution i begyndelsen af århundredet. Men allerede i 1920'erne havde russere på flugt fået midlertidigt ophold i Thisted. Statsløse russere drev rundt i Europa - og et par af dem tog "gode mennesker i Thisted" sig af.

Udvandringsrekord i Thisted

Men den lange rejse - den begynder i slutningen af forrige århundrede.

Drømmen om Amerika var ensbetydende med drømmen om et andet og bedre liv. Mange thyboer udvandrede, og helt op i 1930'erne var der lokale agenter for rederierne bag dampskibsruterne for udvandrere til de forjættede lande på den anden side af Atlanten - USA og Canada. For nogen var mulighederne måske brugt op herhjemme - for andre rykkede de lokkende og eventyrlige beretninger i dem. I forhold til befolkningsantallet har Thisted og Nykøbing den højeste og næsthøjeste udvandringsintensitet for et enkelt år i dansk udvandringshistorie, nemlig i 1872 og 1873. Hvert af disse to år udvandrede ca. tre procent af Thisted's samlede indbyggere. Det vil efter nutidsforhold svare til, at mere end 600 mennesker forlod Thisted By i løbet af de næste to år. Næsten 6.000 fra det gamle Thisted Amt - Thy, Mors og en del af Han Herred - udvandrede 1868-1900. Det kulminerede i 1890-92, men fortsatte som nævnt op i det næste århundrede. I februar 1873 er de mange hververe efter passagerer til Amerika-skibene blandt de flittigste annoncører

En udvandringsagent har malet en lokkende reklame "Til Amerika" på en husgavl i Vestergade. Postkort fra ca. 1910.

i Thisted Amtsavis. Der lokkes med den nye verdens lyksaligheder fra de mange udvandringsagenter i Thy, som her havde fundet en givtig beskæftigelse. De lokale agenter var ansat som kommissionærer for de store dampskibsselskaber, der havde gjort udvandreroverturen til et speciale - bl. a. den amerikanske Cunard-linje. Men man kunne også træffe på et indlæg i den samme avis, hvori en tidligere skolelærer fra Stenbjerg, der havde været hjemme på besøg fra Amerika, tilbød "uden nogen som helst betaling" at være nye udvandrere-thyboer behjælpelig på rejsen til det forjættede land. Det var hos karetmager Larsen i Thisted, de skulle henvende sig.

Mens 1880'ernes politik var præget af stilstand og Højres tilsyneladende endeløse regime, var det danske samfund uden for Rigsdagens mure inde i en rivende udvikling. Befolkningstilvæksten fortsatte, og selv om landbruget kunne bruge mange hænder, når blot lønningerne holdt sig på et minimum, havde de unge karle og piger drømme, der trak dem væk fra bondens og godsejerens udnyttelse. Og nye landbrugsredskaber var begyndt at fortrænge menneskelig arbejdskraft. Nyt land blev taget ind til opdyrkning, og mange nye landbrug oprettet. Men *Staterne*, de endeløse prærier, lokkede mere. Der var beretninger dagligt i de lokale aviser. Og agenterne lokkede med flere oplysninger og løfter om at ordne alt det med papirer og myndigheder, hvis bare man ville kigge ind.

USA havde i 1862 vedtaget den såkaldte Homestead Act, der dog først blev ført ud i livet efter afslutningen af den amerikanske borgerkrig i 1865. Der lå enorme ressourcer skjult i den vidtstrakte prærie - der blev ikke overdrovet i aviserne - og for at få den opdyrket, tilbød Homestead Act alle voksne mænd 160 acres (64,672 hektar) prærieland gratis til eje, når de havde boet der i fem år og opnået amerikansk borgerskab. I alt udvandrede der i årene før 1914 omkring 300.000 danskere af et samlet befolkningstal på omkring to mill. Langt de fleste til USA. Mange af de ca. 25.000 danskere, der bosatte sig i staten Dakota, kom fra Thy. Og de var trofaste over for deres sprog. Thybomål blev helt op i 1980'erne talt i den lille landsby Lake Norden i den østlige del af South Dakota. Thybomålet menes at være den eneste danske dialekt, der er bevaret blandt efterkommerne af danske udvandrere i USA, og det blev talt af mange, som aldrig havde sat deres ben i Danmark. De havde lært sproget af deres forældre, som kunne klare sig med deres hjemlands sprog, fordi de næsten udelukkende omgikkes andre thyboer.

Som et rigtigt eventyr ...

Blandt dem, der tog af sted meget tidligt, var den 19-årige Hans Ditlev Bendixsen. Hans baggrund var en

Thisted Socialdemokrat juni 1910:

"Det betrængte postbud fra Snedsted er nu nået til Amerika og er derfor i sikkerhed; for det lille beløb hans besvigelser omfatter, agter man nemlig næppe at fordrø ham udleveret. I et brev til sin efterladte hustru meddeler han, at han har arbejdet på et gartneri i nærheden af New York og udtaler ønsket om at få familien over til sig".

Skibsbygger Hans Ditlev Bendixsen. Billedet er fra 1893, da tobaksfabrikantens søn var på besøg i Thisted. Den lokale avis karakteriserede ham som "den amerikanske gentlemantype".

Udvandreren Hans Ditlev Bendixsen vendte hjem og blev begravet med stil på Søndre Kirkegård i 1902.

anden end de flestes, hans livsforløb blev ud over det sædvanlige; det var heller ikke den amerikanske prærie, der trak i ham - det var eventyrlysten.

Han var søn af en af Thistedes mest velhavende, tobaksfabrikant og konsul F. C. Bendixsen. Med i bagagen til Staterne havde han en beskeden uddannelse som skibsbygger. I 1861 tog han hyre til Californien, men først to år senere kom han til sit bestemmelsessted. Han fik arbejde på Turners Skibsbyggeri ved San Francisco-bugten, og her blev han til 1868, da han fik arbejde på et skibsbyggeri ved Humboldt-bugten. I 1870 blev Bendixsen skibsbygger Turners efterfølger, og to år senere flyttede han værftet til Fairhaven, hvor det kom til at ligge på en halvø ved Stillehavet.

Thistedboen havde ikke altid heldet med sig. To gange måtte han standse sine betalinger, men slutresultatet blev dog, at han tjente en millionformue. I 1893 løb hans skib nr. 100 af stabelen. Efter yderligere 13 skibe solgte han virksomheden til et aktieselskab. I 1950'erne erhvervede San Franciscos maritime museum et af thistedboens skibe, en tremastet skonert bygget i 1895, der nu ligger fortøjet i en bugt til minde om den danske udvandrers store indsats.

Hans Ditlev Bendixsen var i 1880 blevet gift med en yngre tysk kvinde, Emma Täger, og de havde planer om at bosætte sig i Thisted, men han blev syg og døde 12. februar 1902. Men forinden havde han truffet beslutning om, at 25.000 gulddollars efter hans og konens død skulle tilfalde Thisted. Og beløbet skulle deles i fem lige store portioner mellem børneasylet, muse-

et, fattige børn i Thy, stipendier til studerende og hjælp til fattige fiskerenker.

Hans Ditlev Bendixsens enke fik imidlertid en meget lang levetid. Hun døde først i 1954 i en alder af 102 år. Hendes lig blev brændt, urnen sendt til Danmark og nedsat i det store gravmæle. Samme år begyndte dollararven - guldstøvet fra USA - at dale ned over Thisted. Og for tredje gang i dette århundrede kunne historien om skibsbyggeren fra Thisted - der rejste ud med tomme lommer, selv om han var søn af en af de rigeste i byen - bekræfte myten om, at man kan klare sig også uden hjælp hjemmefra. Hvis man altså er i stand til at udholde modgang og strabadser. Ja, man kunne nå endog meget vidt ved at bearbejde træstammer så tykke som lokomotiver - sådan da - og bygge skibe på over 100 meters længde og have 110 mand i sit brød. Blandt dem i øvrigt en tidligere købmand fra Thisted.

Men turen over Atlanten var ikke for enhver - ifølge Bendixsen. Kun dygtige og ædruelige folk havde udsigt til at komme frem til det mål, de havde sat sig, men først når de kunne sproget. Folk, der ikke var fuldt arbejdsdygtige eller som havde hang til druk, de ville ingen steder nå. Kvinder derimod havde bedre udsigter end mændene, for der var brug for flinke tjenestepiger, som kunne deres ting - fortalte Hans Ditlev Bendixsen til den lokale avis i Thisted i 1893.

Og avisen fortsatte for egen regning: "Hr. Bendixsen, 51 år, kan ingenlunde siges at være mærket af årenes tryk eller det anstrengende arbejde. Skønt noget gråsprængt er han endnu en kraftig mand, soigneret i sit ydre og en gentleman fra top til tå. Han har været heldig i Amerika og bragt det så vidt som kun få af de mange danske, der i årenes løb har søgt et nyt hjem hinsides Atlanterhavet, men taler jævnt og ligefrem om det hele, og danner i så henseende en heldig modsætning til mange af dem, der efter nogle års ophold i Amerika atter gæster deres hjemland".

Hans Ditlev Bendixsen var som i et andet eventyr rejst ud for at søge lykken, fordi der var for mange sønner hjemme i kongeriget - tobaksfabrikken i Skovgade i Thisted - han kunne have arvet, hvis ikke familien havde været så stor. Og som en anden Klods Hans havde han de egenskaber, der skulle til for at vinde et nyt kongerige - i drømmelandet Amerika. Og en ung kone!

Men det var ikke alle, der var ligeså heldige. Nej, det var ikke alle, der som Hans Ditlev Bendixsen kunne vende tilbage år senere til fødebyen og give champagne og optræde som alvorlig mand "af den amerikanske gentleman-type". Peter Agerholm er navnet på en anden ung thistedbo, der rejser til Amerika i 1890'erne og som året efter Bendixsens død - i 1903 - vender tilbage til Thisted i al stilhed, men dog i levende live, og det gør jo en forskel. Han kommer fra Chicago, og det har åbenbart ikke været i Staterne, han skulle finde lykken, men i modsætning til Hans Ditlev Bendixsen ender han som tobaksfabrikant i Thisted. Det begynder med en tobaksforretning på Lille Torv, og han slutter med at blive optaget i Bendixsens store tobaksfirma i Skovgade - hvorefter han i øvrigt rejser til København.

Hans Ditlev Bendixsen og hans eftermæle, ikke mindst mausoleet på Søndre Kirkegård, kommer til at tegne Thistedes udvandrerhistorie. Det er stadig ikke til at komme udenom. Sammen med den unge kvinde, han giftede sig

Det er ikke blot eventyrløst "og higen efter at komme til et andet og større land", der trækker i de unge thybør i slutningen af 1920'erne. I en af de lokale aviser hedder det f. eks.: "Desværre er det jo således, at der kun er meget få fremtidsmuligheder for unge mænd herhjemme. Derfor må de ud". Og ifølge to af de lokale agenter - fru dommerfuldmægtig Jensen og kommunekasserer Andersen - er det især Canada, der af de unge i Thy betragtes som "mulighedernes land". USA, der blot få år tidligere var "mulighedernes land", har i mellemtiden strammet indvandringsbestemmelserne. Det er både gifte og ugifte folk, der tager af sted, især landmænd, og når de gifte mænd har været derovre nogen tid, sender de penge hjem til kone og børn. Således var netop en kone med ni børn og en anden med fem rejst til Canada, fordi familierne ikke havde chance for at skabe sig en tålelig fremtid i Thy, fortæller de to lokale udvandringsagenter.

med i det fremmede - og takket være hendes livsduelighed - opnåede han at blive hilst af det officielle Thisted tre gange. Først var der besøget i 1893, derefter hans begravelse i begyndelsen af det nye århundrede og ikke mindst hans enkes bisættelse i 1950'erne. Og meddelelsen om de 25.000 dollars - i guld - der bliver fødebyen til del. I den offentlige bevidsthed i Thisted blev han de tre gange en levende realitet, man kunne forholde sig til. Han blev en god historie, der kunne fortælles gang på gang, og den døde skibsbygger i mausoleet bliver et levende bevis på, at man kan komme langt med penge.

Og alt imens ruller det 20. århundredes historie hen over Søndre Kirkegård og Thisted. Udvandringen ebber ligeså stille ud i mellemkrigstiden. Forholdene bliver bedre - mulighederne flere. Grænserne i Europa åbner sig samtidig med, at der med blod bliver kæmpet om, hvor de geografisk og politisk skal gå. Og det skal ende med et ragnarok, der for en tid holder alle hjemme.

Ud vil jeg - ud i Europa

Men - *dengang* i begyndelsen af 1930'erne.

Tre unge thistedboer fatter deres nye engelske cykler - stillet til rådighed af cykelimportøren, der er en ny tids gesandt for troen på reklamens magt - og begiver sig ud i den vide verden, og *det* er Europa.

Der er krise overalt. Store uroligheder i Tyskland og massearbejdsløshed. Hitler og hans stormtropper og brunskjorter er forlængst begyndt at røre på sig. De tre - urmager Ivar Lyhne, typograf Orla Abildgaard Jacobsen og tømrer Niels Peter Hilligsøe - forlader det rolige Thisted for at vende hjem igen. Det er ikke materiel nød herhjemme, der driver dem ud, det er eventyrtrangen og nysgerrigheden efter ved selvsyn og sejt arbejde med pedalerne at opleve det urolige Europa. Og lysten til at berette hjem. Redaktøren på den ene af byens aviser har bedt typografen om at sende rejsebrev.

Thistedboerne får et førstehåndsindtryk af et eksplosivt Europa, som kun

Med den mest nødvendige op-pakning og ny luft i ringene er de tre thistedboer parate til at erobre Europa. Fra venstre Ivar Lyhne, Orla Abildgaard Jacobsen og Niels Peter Hilligsøe. Året er 1932.

de færreste herhjemme kender. Turen går gennem Tyskland, Holland, Belgien, Frankrig, Schweiz, Italien, Østrig, Tjekkoslaviet og tilbage til Danmark. Og få år efter de unge thistedboers hjemkomst ankommer unge jøder på flugt fra forfølgelser i Nazi-Tyskland til Thisted og Thy, hvor de opholder sig en kort tid og får øget de landbrugs-færdigheder, de vil få brug for senere i deres liv. Rejsen - flugten - fortsætter, og målet er nu illegal indrejse i det Palæstina i Mellemøsten, der mange år senere - efter den nu uundgåelige verdenskrig i Europa - skal blive til staten Israel.

- og til den spanske borgerkrig

Nogle år senere melder broren til den ene af de tre Europa-farere sig til en fjern krig i det Spanien, hvis feriesteder senere i århundredet skal blive vores nærmeste nabodestinationer. Vi bliver jo alle globetrottere, og der går grise-fest i historien.

Men - *dengang*. Da general Franco begynder opgøret med den lovligt valgte demokratiske folkefrontsregering i Spanien, bliver det den egentlige start på den anden verdenskrig. Det er i Spanien, tyskerne holder generalprøven og afprøver deres våben, før de for alvor bliver spredt ud over Europa. Det er demokratiet, der skal stå sin prøve i Spanien - og Europa - og mange unge verden over føler det som deres pligt at forsøge at forsvare dette demokrati. Allerede i krigens første måneder strømmer udenlandske frivillige, især arbejdere, til Spanien for at kæmpe på regeringens side. 500 danskere deltager i "de internationale brigader", og 150 af dem falder.

Thistedboen Johannes Abildgaard Jacobsen overlever. En urolig, en søgende sjæl - sådan huskes han. De Spaniensfrivillige er idealister - nogle mere politiske end andre. De er engagerede - i verden og deres eget liv. Men for mange af dem viser virkeligheden i en borgerkrig sig at være skruet sammen på en anden måde, end de havde forestillet sig. Sådan var det for Johannes Abildgaard Jacobsen. Han vender hjem og fortæller ikke gerne om tiden. Det kan også være en måde at fortælle *det* på. Mens broren Orla resten af livet - skal det vise sig - har mere end rigeligt at øse af fra cykelturen gennem Europa, må Johannes omsætte de første ungdomsårs oplevelse på en ny måde. Han involverer sig under Besættelsen i modstandsarbejdet som de fleste Spaniensfrivillige. Bliver stukket af en thistedbo. Besættelsesmagten betragter - med rette - de Spaniensfrivillige som potentielle sabotører. Han bliver ført til tyskernes hovedkvarter i Dragsbæk, kommer til Frøslev-lejren, hvor han sidder næsten et år, og kommer i begyndelsen af 1945 til Sverige med Bernadotte-busserne, der henter nordiske fanger hjem fra de tyske koncentrationslejre. Efter krigen bliver han journalist og dør i 1970'erne - 62 år.

I en nøddeskal over Atlanten

"Cygnen" ligger nu fortøjet i Thisted Havn. En færd, som alle sømænd vil forstå at vurdere, og som har forbløffet alle andre, er endt. Det lod sig gøre at føre en lille nøddeskal fra Amerika over Atlanten til en ukendt og stille Limfjordshavn". Sådan skrev en af de lokale aviser i slutningen af november

Johannes Abildgaard Jacobsen meldte sig til den spanske borgerkrig og slog følge med tusinder af unge idealister over hele Europa. De, der overlevede, vendte desillusionerede hjem til Danmark. Her blev de ikke modtaget som helte. Johannes Abildgaard Jacobsen havde oplevet flybombardementer af byer. Han havde set kammerater falde ved fronten - kun få meter fra ham selv. Han havde krigshelvedet tæt inde på kroppen, da han kom til Thisted og her oplever en luftmeldeøvelse, som thistedboerne efter hans opfattelse ikke tager alvorligt. Og det skriver han en lille artikel om i Thisted Socialdemokrat i 1938. Det skulle han aldrig have gjort. Det mener man i al fald på den konservative Thisted Amtsavis, der gav den unge Spaniskæmper denne salut med på vejen: „Det var dog en ejendommelig artikel, han har skrevet, og den omstændighed, at man har stukket næsen inden for i den spanske borgerkrig gør ikke én til sagkundskab på dette område“. Nej, i Thisted skulle man ikke have nogen til blande sig i virkeligheden.

DEN DAG VAR HAN KONGE AF THISTED

Hele Thisted
trængtes
på kajen,
da Atlantens
søehals,
skipper
Damgaard,
vendte hjem -
hyrædet
afbrød
et møde
for hans
skyld,
og Damgaard
blev
den første
Thisted-bo-
der fik lov
at skrive
i byens
fornemste
gæstebog

Frø Agnes
Damgaard
sagde til de
mange sødme-
nisterne:
"Hvad er det
for en god
dag?"
Så sagde de
til ham: "Det
er en god dag,
for du er
den første
Thisted-bo-
der kommer
hjem."

Historien om Atlanterhavssejlad-
sen blev bragt i Billed-Bladet den
1. december 1967.

1967. Der havde været trængsel, da "Cygnet" ("Lille Svane") stod havnen ind. Efter velkomsten af sejlklubbens formand førtes skipperen Karl Oswald Damgaard, hans søn Michael, hustruen Betty, datteren Karen og moren Agnes Damgaard til rådhuset, hvor en ny menneskemængde ventede. Og blandt dem repræsentanter for den udenbys presse. Thisted havde leveret en landsbegivenhed, der endog endte med store billeder i Billed-Bladet. Længere kunne man mediemæssigt næsten ikke nå i dé dage. I rådhusalen bød borgmester Aksel Mikkelsen velkommen, og han udtrykte thistedboernes ængstelse over at høre om beretningerne om sejladsen og lettelsen, da "Cygnet" var nået ind til Thyborøn. Til den 80-årige Agnes Damgaard sagde borgmesteren: "De har grund til at være stolt over den præstation, Deres børn har udført. De er nok den, der har haft flest ængstelige timer".

Den 46-årige Karl Oswald Damgaard takkede for velkomsten og tildelte hustruen Betty og den 20-årige Michael hele æren. Han følte sig som en konge for en dag efter den modtagelse, han havde fået. Og i Thisted Købstads gæstebog indskrev Atlanterhavs-beserjere sig efter den officielle indledning: "Efter at Thisted-drengen Karl Oswald Damgaard (som i 1940 udvandrede til USA) og familie har udført den store bedrift at krydse Atlanterhavet i en spinkel sejlbaad "Lille Svane" for at gense sin fødeby og sin familie, blev de modtaget af borgmesteren og andre re-

præsentanter for bystyret onsdag den 22. november 1967".

På Hotel Aalborg blev der festet. Her var det sejlklubben, der var vært. Der blev budt på sild og skipperlabskovs. Vi var vel blandt sømænd. "Tak alle sammen. Æren er slet ikke min, men min kones og min søns. Hun planlagde turen og tålte søens strabadser, Michael lagde ryg til", erklærede en træt dansk-amerikaner. Han glemte nu at nævne hunden Bambi. Den havde også leveret en præstation ved at krydse Atlanten og bevare humøret trods de mange strabadser.

Turen, der kun skulle have været et par måneder, var blevet forsinket af uheld, især flere uvejr, der knækkede en mast og kastede en del udstyr udenbords. Og på grund af tyfoner måtte ruten ændres flere gange, så de nåede først frem efter fem måneder. Ankomsten til Europa skete i Lissabon, hvor Betty Damgaard "afmønstrede" og fløj til Danmark. De skulle ellers have anløbet engelsk havn som den første i Europa.

I de følgende dage var der fortsat en livlig trafik på havnen. Thistedboerne kunne ikke få nok af undren over, at et så lille skib - en knap ti meter lang sejl-båd - havde overlevet så vældige naturkræfter.

Karl Oswald Damgaard havde realiseret alt i Staterne for at kunne vende hjem til Thisted over Atlanterhavet for at blive "konge for en dag". Eller som en af de lokale aviser rapporterede fra Thyborøn: "I formiddags satte "Cygnet" igen sejlene og lagde kursen mod Thisted. Fartøjet går nord om Mors til Thisted i løbet af onsdagen. Når den har fundet sin kajplads, vil Oswald Damgaards drøm fra drengetiden være opfyldt: han har gennemført sin sejlsads over de store have".

Her slutter fire af de spor med udenlandske adresser, vi hidtil har fulgt i denne beretning. De har været dikteret af en blanding af nød, virketrang, eventyrlyst og et engagement, der skulle sprænge en tilværelses snævre rammer og selvforståelse. Og med købstaden Thisted

Atlanterhavssejleren ved modtagelsen i byrådsalen på Thisted Rådhus.

Flygtningelejren blev indrettet i den vandflyvebase, som tyskerne byggede under krigen. Billedet er fra begyndelsen af 1950'erne.

som det centrum, man enten forlader eller vender tilbage til. Som den by man vælger at slå sig ned i eller den lokalitet, man vælger for at have noget at kunne forlade ...

Fremmede banker på

Men - der er *andre* indfaldsveje til Thisted.

De første fremmede i nyere tid kommer til Thisted for at arbejde. Det er sæsonarbejdere, fremmedarbejdere, og lang tid før den store invasion af polske roearbejdere på Lolland. Det er tyske arbejdere, der kommer til Landlyst Teglværk i slutningen af forrige århundrede. Fremstillingen af stenene foregik ved håndstrykning på jorden, og det betød, at folkene skulle op om natten for at bjerge stenene i hus. På dette tidspunkt var det ikke muligt at få danske arbejdere. Men fra Lippe-Dezmold i Tyskland rejste hvert år 10.000 mennesker ud som teglværksarbejdere i sæsonen. Derfra fik teglværket arbejdskraft. Og en del slog sig permanent ned i Thisted.

Et halvt hundrede år senere fik de og deres efterkommere selskab af landsmænd på flugt fra krigens efterdønninger. Det var hverken

Ved Befrielsen i maj 1945 overtog den lokale modstandsbevægelse bevogtningen af Dragsbæk-lejren. Under tømrningen af Hansted-fæstningen blev lejren benyttet som transitlej for 600 ruand ad gangen. I begyndelsen af juni ankom 40 engelske RAF-soldater. De overtog bevogtningen og overvågede indsamlingen af våben og ammunition fra Thisted og omegn. Og ammunitionen blev lastet på skibe ud for Dragsbæk og sejlet ud i Nordsøen, hvor det hele blev dumpet i havet. De fleste håndskydevåben blev lagt i et depot, hvorfra bl.a. politiet senere fik udleveret pistoler. I august overtog politiet bevogtningen af flygtningelejren i samarbejde med Statens Civile Luftværn.

Fra 1946 til 1949 reduceredes antallet af ikke-tyske flygtninge, og de fleste emigrerede til Australien, USA og Canada. De ældste flygtninge flyttede over på plejehjemmet. Da de sidste litauere i 1949 sagde farvel til Dragsbæk, efterlod de et stort munde-mærke, bekostet og fremstillet af flygtningene i 1947, som tak for den gæstfrihed, de mange flygtninge havde mødt under deres ophold i Thisted.

15. december 1950 overtog Civilforsvaret lejren. Lejren blev rengjort og reetableret til en garnison, der i fremtiden kunne fungere som uddannelses- og hjemsted for kolonnen. I løbet af sommeren 1951 oprettedes en gruppeføreskole - og 1. november mødte de første værnepligtige til uddannelse.

Billed-Bladet bragte billeder af Dragsbæklejrens beboere i en reportage fra 1954. Bevidst undlod man at oplyse navne.

eventyrlyst eller arbejde, der lokkede dem her til - men derimod dr. Werner Best, tysk rigsbefuldmægtiget i Danmark, der fejlagtigt havde meddelt de endnu fungerende tyske myndigheder derhjemme, at der her i landet var ca. 150.000 pladser parate til flygtningene. Det resulterede i en invasion af 240.000 krigsflygtninge i foråret 1945.

12. marts 1945 ankom de første flygtninge til Thisted. De blev bl.a. indkvarteret i Dragsbæk, hvor det tyske luftvåben i 1940 havde oprettet en søflyveplads "Seefliegerhorst Thisted". Flygtningene blev anbragt i nogle barakker på området. Ved Befrielsen var der i Thisted Politikreds ca. 2.500 flygtninge, hvoraf ca. 850 befandt sig i dét, som blev betegnet som "Dragsbæklejren" og yderligere 60 i missionshuset i Asylgade.

I løbet af sommeren 1945 blev de tyske flygtninge flyttet til Klitmøller og Hanstholm, og i slutningen af juli var der kun 100 flygtninge tilbage på lejrens lazaret. "Dragsbæklejren" fungerede nu som flygtninge-lazaret for hele Thisted Amt - indtil 1947.

600 baltiske flygtninge flyttede efterfølgende ind i Dragsbæklejren i september 1945.

Nogle måneder senere blev en del af lejren udskilt som tuberkulose-sanatorium for "ikke-flygtninge" - administreret af Røde Kors og med den tidligere modstandsmand Alfred Jørgensen som leder.

På grund af de grænseændringer, krigen havde medført, hvor Sovjetunionen havde okkuperet de baltiske lande, var det umuligt for mange fra disse områder at vende hjem uden risiko for hårde straffe for landsforræderi og lignende. Man valgte derfor - trods stærke sovjetiske udleveringskrav - indtil videre at lade de baltiske flygtninge blive her i landet. Mange af flygtningene håbede på en dag at kunne vende tilbage, men udviklingen i Østeuropa og Sovjetunionen samt begivenheder som den sovjetiske nedkæmpelse af Ungarn-opstanden i 1956 fik de fleste flygtninge til at indse, at de aldrig kunne komme hjem.

I 1949 kom bygningerne i Dragsbæk under den internationale flygtningeorganisation IRO's ledelse, hvorefter tuberkulosepatienterne overførtes til almindelige danske hospitaler. På FN's opfordring i foråret 1951 blev lejren omdøbt til "Alderdomshjem for ikke-tyske flygtninge". Et år senere kom den til at hedde "Socialministeriets alderdomshjem i Dragsbæk", da den danske stat overtog ansvaret.

Herta Nielsen, født i Danzig og dansk statsborger i 48 år. Hun kom som 17-årig tysk flygtning til Danmark i april 1945 sammen med en lillebror og en bedstemor. De bavnede i Thisted og boede i en af værne-magtens barakker, men blev efter kapitulationen i maj i havt ført til en lejr på Kronens Hede, der blev deres "hjem" det næste par år. De tyske flygtninge havde hidtil frit kunne færdes i Thisted's gader. Men nu var der ingen værne-magt til at beskytte dem, og man kunne aldrig vide - fik de at vide: "Vi var kommet med en af konvojterne over Østersøen til Danmark. Det var et rent helvede - mange af skibene blev minesprængt eller beskudt af fly. Og der var næsten ingen hjælp og mad. Mange døde undervejs. Med godsvoget med halm på bunden blev vi transporteret fra København og ud i landet. Med sneglefart gik det op gennem Jylland og til en by ved navn Thisted. En hel uge var vi undervejs. (.) Efter indkvarteringen var vi to gange om dagen hos værne-magten i Seefliegerhorst Thisted (Dragsbæk-lejren) og spise. Vi får også lomme-penge, danske penge, som vi køber æg for hos en købmand og hos bageren ... ja, vi er helt vilde med flødeskum, som vi henter i papbakker. Vi kan jo ikke tåle det ... vi er ikke vant til så meget på én gang! Vi mangler alligevel hele tiden danske penge, men hvis vi har guld- og sølvsmykker, kan vi sælge dem - var der ikke dengang en guld-smed oppe på Store Torv? Men 5. maj er alt dette forbi, og vi bliver i hast fjernet fra Thisted ... det er jo hektiske og hærnær-stige dage i byen". 400 tyske flygtninge opholdt sig på Kronens Hede i total isolation fra den danske befolkning. Herta Nielsen vendte hjem til Tyskland i 1947. Mange år senere nu som dansk statsborger - kom hun tilbage til Thisted for at søge efter billeder fra dengang, men fandt intet. Hun var nu i gang med at skrive sin historie.

Via FN kom der i 1953 100 nye flygtninge til Dragsbæk - de såkaldte Hong Kong-flygtninge. Det var mennesker, der var flygtet til Kina under den russiske revolution og Anden Verdenskrig. Og da den kinesiske revolution i 1948-49 tvang dem til at flygte igen, var mange nået til interneringslejre i Hong Kong.

Efterhånden som flygtningene er udvandret eller døde, er Thistedes egne ældre borgere blevet indlogeret i Dragsbæk. De første ti kom i 1971, og siden 1. juli 1977 har "Dragsbækshjemmet" (senere "Dragsbækcentret") hørt under Thisted Kommune.

Nogle af flygtningene fra de baltiske lande var børn eller helt unge, og de slog sig ned i byen, fik uddannelse og stiftede familier. Som tiden gik, ophørte deres fremmed-klingende navne at lyde "udenlandsk". De blev en del af Thisted-identiteten - ligesom de blev en del af Thisted-billedet.

En flygtning krydser sit spor

Thisted bliver i 1958 mere end en parentes for en anden skæbne fra Anden Verdenskrig. Hendes navn er Iboja Wandall-Holm. Hun kommer til Thisted, fordi hendes mand, Otto Wandall-Holm, skal være amtsfuldmægtig i to år, udstationeret af ministeriet som led i uddannelse. Hun kommer til at bo på Lykkesvej i Dragsbæk - og ikke langt fra Socialministeriets Alderdomshjem for ikke-tyske flygtninge. Som russisk-talende bliver hun hurtigt bedt om at bistå russerne. Og mødet med flygtningene medvirker til, at hun bliver i stand til at løse op for sine hængninger omkring en fortid, der stadig giver anledning til mareridt selv i vågne timer. Russerne inviterer hende til deres musikaftener og fester. Hun bliver interviewet til en af de lo-

kale aviser og kommer derefter rundt i Thy for at fortælle den historie, hun ikke har kunnet fortælle før.

13 år efter krigens afslutning opdager Iboja Wandall-Holm i mødet med russerne i Dragsbæk og thyboerne, at hun ikke har noget imod at tale om sin fortid. Det er erindringer fra dødens forgård: Hun var i henved to år fange i Auschwitz. I mareridtene står hun stadig foran døren til gaskammeret eller vandrer rundt i et ukendt land uden et eneste holdepunkt.

Iboja Wandall-Holm er født i 1923 i Tjekkosllovakiet. Som stor pige deltog hun i modstandskampen mod nazismen i sit eget land - på det tidspunkt en selvstændig fascistisk slovakisk stat.

Så begyndte deportationen af modstandsfolk til lejrene, og forældrene var angste for børnenes liv. I marts 1942 sendte de Iboja og hendes søster af sted på en lang flugt i Central-europa. Fra skjul til skjul og senere - fra lejr til lejr. Men hun og søsteren overlever Auschwitz, hvor fire millioner mennesker bliver dræbt. Det er denne historie, Iboja Wandall-Holm pludselig opdager, at hun er i stand til at fortælle, da hun ad snørklede veje foreløbigt ender i Thisted. Et udsat central-europæisk livsforløb gennem fascismen, nazismen og kommunismen - for at finde freden i Danmark.

Fra masseudryddelseslejren Auschwitz til det fredelige Thisted, der fik stor positiv betydning for denne flygtning fra det europæiske mareridt. Iboja Wandall-Holm - sådan som mange i Thisted stadig kan huske hende.

Vind i sejlene

Tre ting kom til at spille en stor rolle for søfartens udvikling i Thisted: Havnen, fragten og Aalborg-købmændene. Lad os tage de sidste først. I begyndelsen af det 19. århundrede havde Aalborg ret til at opkræve en afgift af de skibe, der passerede via Aalborg ind i fjorden. Det ophørte i 1841.

Det var den voksende fjernhandel, der ændrede søfarten i Thisted. Skibsflåden voksede i takt med mængden af fragt.

En ordentlig havn var en forudsætning for, at større mængder fragt kunne udskibes fra Thisted. Havnen kom i 1841, og fragten havde været på vej i nogen tid. Kysthandelen med Norge og transithandelen over Aalborg nåede et højdepunkt i 1830'erne. Derefter fandt den hurtigt helt andre former at udvikle sig under. Ikke mindst åbningen af Agger Kanal i 1825 spillede en væsentlig rolle for Thistedes muligheder. Gennem handelen på Altona i syd spirede en fjernhandel frem. I første omgang var det skippere fra Klitmøller, der sejlede sydpå med uld, skind, huder, smør, sædekorn og lidt byg og havre - og nordpå med isenkram, metervarer, manufaktur og kolonialvarer. En handel med England opstod i løbet af 1830'erne. Thyboerne købte stenkul og solgte korn til de voksende engelske industribyer. Fra 1845 var England det vigtigste marked for thyboernes korn, mens norske trælastere stadig udgjorde den største del af de importerede varer til Thisted.

Efter statsbankerotten i 1813 forsøgte enkelte købmænd at skabe en fast forbindelse mellem Thisted og København, men uden større held. Så kom opsvinget, der gjorde Thisted til en betydelig søfartsby. En del skudskipper fra vestkysten flyttede til Thisted, og efter anlæggelsen af havnen gik flere lokale købmænd sammen om at danne rederier.

Blandt vestkystens skudskipper, der flyttede til Thisted, var købmand P. C. Nordentoft fra Klitmøller. Han drev en større handelsvirksomhed fra sin

Havnefronten med Toldboden i centrum. Foto: Stender, 1927.

Thisted Havn 1906-07. Sejlskibene er lagt op for vinteren. I forgrunden toldvagtsskibet.

P. C. Nordentoft var en af de mange handelsmænd fra vestkysten, der flyttede til Thisted og etablerede sig som købmænd i midten af 1800-tallet.

købmandsgård i Østergade, som han supplerede med indtægter fra et bryggeri i Nygade. Han blev ejer af fem-seks skibe, der sejlede i indenrigs- og udenrigsfart. Nordentoft er en typisk repræsentant for tidens lokale handelsmand, der involverer sig i både søfart og handel, enten som interessent eller direkte som ejer. Dermed blev der også skabt tætte økonomiske bånd mellem de økonomisk førende kredse i byen.

Flåden

I 1851 var der 52 hjemmehørende skibe i Thisted Tolddistrikt. Af disse skibe hørte de 29 hjemme i Thisted Havn. De største sejlede på England og Altona i Tyskland, mens de mindre fartøjer sejlede på Norge, Limfjorden og i indenrigsfart. Allerede efter 1845 var der en klar opdeling mellem de store fartøjer - ejet af rederikøbmænd - og en voksende underskov af små fartøjer, der var ejet af de skippere, som førte dem.

Jagten var den almindeligste skibstype i sejladsen på Thisted efter 1836. I 1850 bestod halvdelen af byens flåde af denne skibstype. Den blev også grundstammen i 1840'ernes stigende søfart som det mellemstore fartøj, der var egnet til såvel nære som fjerne havne. Udrustningen var ikke mere økonomisk krævende, end at den kunne klares af en mellemstor købmand eller skipper.

En del af den handelsflåde, der fik hjemhavn i Thisted i denne periode, var strandede skibe fra vestkysten, som blev opkøbt og istandsat af lokale købmænd. Det er derfra hollandske skibstyper som kuf, tjalk og smak stammer.

Thisted blev fra midten af 1800-tallet den absolut førende søfartsby i den vestlige Limfjord målt ud fra antallet af skibe og tonnage. I 1852 lå Nykøbing på en andenplads med 32 sejlskibe. I Struer var der kun 14 hjemmehørende sejlskibe. Lemvig havde 13 og Skive fem sejlskibe på dette tidspunkt. Denne udvikling fortsatte i slutningen af 1800-tallet.

I 1860 var der 65 hjemmehørende sejlskibe i Thisted Tolddistrikt - og det er det største antal skibe nogensinde. Tonnagen steg lidt i årene umiddelbart efter - men antallet af skibe faldt.

Enkelte af Thisted-flådens skibe var så store, at de aldrig anløb den lille havn i Thisted, men mange søgte til byen for at lægge op for vinteren. Når foråret kom, var der travlhed i havnen. Skibe blev provianteret og lastet til den første rejse i det nye år. Aktiviteten var så omfattende i 1870, at man måtte antage sømand Niels Skaaning som havnevægter.

En Konge står til søs

Det var også i begyndelsen af 1870'erne, at en 15-årig knægt fra Vangsaa traskede rundt på havnen i Thisted for at finde en hyre. Han havde allerede to års erfaring som havfisker fra det lille fiskerleje. Drengens fornavn var Jens. Efternavnet Konge.

Han fik sin første hyre på en af de mange en-mastede slupper:

„Vi sejlede fra Thisted til Øland efter brænde. Brændet blev bragt ud til os fra land i kåge. Derefter sejlede vi til Augustenborg efter æbler. På Øland, der ligger i Limfjorden over for Nibe, findes nemlig en del skov. Foruden skipperen og mig havde vi af mandskab en fuldbefaren matros. Jeg gjorde i virkeligheden tjeneste som styrmand.

Skipperen, der hed Jens Kristian Knudsen og var hjemmehørende i Hou, var egentlig mere landmand end sømand, men han kunne bande helt fænomenalt og fantastisk. Han skal i øvrigt senere være blevet ivrig missionsmand.

Næste år, 1873, sejlede jeg med en Thisted-jagt, hvis skipper hed Jens Kr. Jensen, men gik under navnet Jens „Tilefar“, fordi han „tile“, nemlig 16 år gammel, var blevet far til et barn. Skibets ejer, Niels Andreas Pedersen, kaldet „æ røde Bos“, havde tidligere selv sejlet med skibet mellem Thisted og København, før der gik dampskibe og havde herved tjent så meget, at han nu, skønt han var en yngre mand, ikke længere ville sejle selv. I hans tid havde det været sådan, at alle fandt det ret naturligt, at der gik lidt svind i de varer, der blev sejlet med - at lidt blev „bjerget hjem“.

Med nævnte fartøj, der for øvrigt var fint at se til, malet i tre-fire kulører langs siderne, sejlede vi bl.a. til Frederikshavn med kartofler. På hjemvejen gik vi ind til Muldhjerg syd for Hals, hvor vi indtog en ladning sand, som i

Thisted flåden 1828 - 1851. Skibstyper

	1828	1843	1845	1851
Skonnertgalease				1
Skonnertgaleoth			1	
Kuf			2	3
Skonnert		2	2	2
Smak	1			
Tjalk		1	1	
Dampskib		1	1	
Evert		1	1	5
Galease		1	1	1
Slup	2	2	2	4
Jagt	4	8	14	25
Dæksbåd	1			8
Ukendt type			14	2
I alt	8	17	39	52

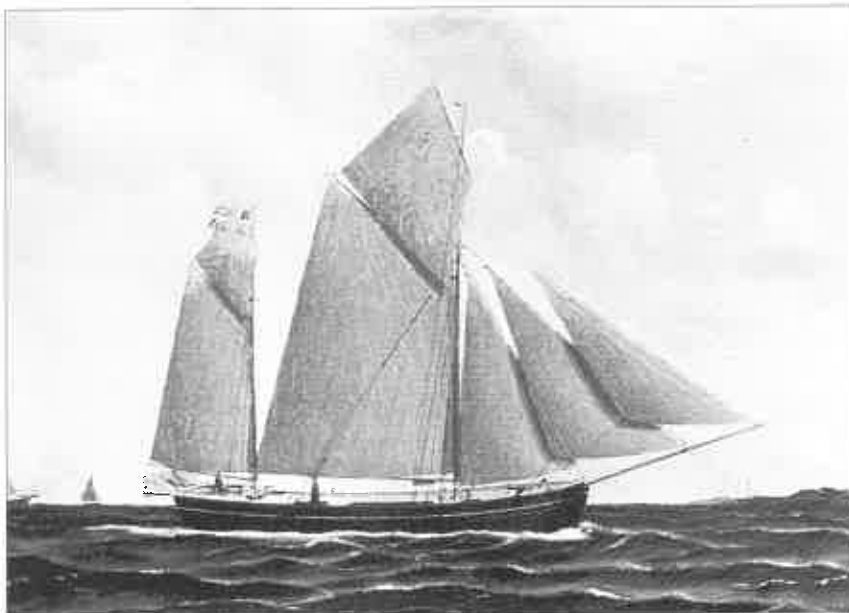
Thisted Havn 1918. Foto: Stender. Det kgl. Bibliotek.

Thisted blev anbragt i en kælder og i vinterens løb solgt som gulvsand, så vidt jeg husker for fire skilling skæppen. “

Jens Konge forlod Limfjordssejladsen i 1874 på galeasen „Niels“ af Thisted. Første mål på rejsen var Langesund i Sydnorge, hvor „Niels“ skulle hente en last planker til Grangemouth i Skotland, men på turen fra Norge til Skotland drev skibet 30 mil nordvest for Lindesnæs og var nær ved at strandede på de norske klipper.

„Styrmanden var grædefærdig. Han havde forøvrigt ingen eksamen og var i det hele taget ikke meget bevendt. Men skipperen, en marstaler, 28 år og gift, var ikke forknytt. Han sagde: „Inden vi når land, kan det godt være, at vi får vinden ud fra land“. Og således gik det virkelig! Derefter gik så farten mod Skotland, indtil vi nærmede os det berømte Bell-Rock-fyrtårn, der ligger på en klippe nogle mil fra land ud for mundingen af Tay-Fjorden. Så siger skipperen til bestemmanden: „Nu skal I blot styre lige mod Bell Rock; når vi er en mils vej fra den, kan vi så bestemme, om vi vil gå østen eller vesten om den. Men således skulle det ikke gå. Vi fik nemlig vindstille, og strømmen tog os og satte os lige ind på Bell Rock. Det var

kl. 8 $\frac{1}{2}$ om aftenen og lavvande, men høj sø. Fra fyret blev spurgt, om vi ville have assistance, men vi afslog. Skibet var ganske vist fuldt af vand, men vi kunne mageligt flyde på plankelasten. Agterenden af skibet hang på en klippe, og det svajede rundt, så at klyveren kun var 1 $\frac{1}{2}$ alen fra selve fyrtårnet. Klokkeren 11 $\frac{1}{2}$ slap vi løs ved, at det blev højvande. Det viste sig, at skibets flade bund formelig var flået eller skrabet af klippen på en enkelt planke nær. I skipperens kahyt fandtes et klædeskab, der ikke havde anden bund end skibets bund. Som følge heraf var skipperens fine nye tøj og hans fjerderstøvler forsvundet i dybet. Vi styrede nu ind mod Dundee, hvortil vi ankom næste morgen. Herfra telegraferede skipperen til skibets ejer, Fischer, der boede i Grangemouth. Han kom til stede og lod en slæbebåd bugsere „Niels“ til en tørdok i Grangemouth. Her blev plankerne losset ud, og en ny bund sat i skibet. Så indtog vi en ladning kul, hvormed vi sejlede til Memel; derefter til svensk havn efter en ladning props til Skotland. Øst for Lindesnæs måtte vi ligge i seks uger for modvind, men endelig nåede vi dog vor bestemmelsessted i Leithfjorden. Her fik vi en ladning kul ombord til Aalborg, men nu var det blevet vinter, og indenfor Hals, et sted som kaldes Blødens Pæle, måtte vi ligge i otte dage på grund af en ishindring. Men omsider nåede vi da Aalborg, hvor vi blev afmønstrede”.

"Hedvig" af Thisted blev kaldt for "Gudnæs Dagvogn". Det 42 tons store skib sejlede gennem mange år på de danske farvande. Ejeren Chr. Andersen fik øgenavnet "Skipper Stiv Hat" - selvfølgelig fordi han altid gik med stiv hat.

Galeasen „Niels“ var få år inden forlist på en tur mellem København og London. Kun en jungmand havde overlevet ulykken, men vraget blev bjerget og opkøbt af mægler Hans Jørgen Christian Fischer. Derefter fik „Niels“ hjemsted i Thisted.

Efter en enkelt hyre efteråret 1874 drog Jens Konge fra byen. I en årrække sejlede han som matros og fra 1880 som styrmand. Han bevarede forbindelsen til Thy, blev gift med en fiskerpige fra Agger og fik jævnligt hyre på Thisted-skibe.

Med barken „Ellida“

I årene 1888-1890 blev Jens Konge hyret først som styrmand og siden som skipper på en af de største Thisted-skibe, barken „Ellida“. Det var egentlig slet ikke meningen, at „Ellida“ skulle have været ude at sejle. Dets redere, skipper Jørgensen, mægler Lund, købmand Andersen og en smed i Hundborg, købte skibet i 1886 i Norge for 1500 kr. Deres hensigt var at anvende det til en såkaldt „kunstig stranding“. I de år benyttede man undertiden med held den fremgangsmåde at købe et gammelt og dårligt skib, som man forsikrede og lastede med tømmer og derefter lod „strande“ på vestkysten, hvorefter man bjergede ladningen og det mest mulige af vraget i land, som man efterfølgende solgte på auktion. Men „Ellida“ viste sig alligevel at være for godt et skib til at smide væk, og derfor blev det sat i stand.

Jens Konge blev styrmand på skibets første tur, der gik langt nordpå til Arkangelsk i Det Hvide Hav efter tjære og beg til London. Næste togt gjaldt kul fra London til Odense, og i sommeren 1889 gik „Ellida“ i pendulfart mellem Riga og England. Den ene vej med, props (træstøtter), den anden med kul. I 1890 sejlede skibet med træ fra Norge til Ramsgate. Derefter i ballast en tur til Arkangelsk, hvorfra der blev sejlet planker til Bristol. Så til Wales for at hente kul til Rønne. Og her endte „Ellida“ sine dage i hænderne

To-mastet sejskib ved kaj på "Larsens Plads". I baggrunden Mellem Mølle, der rejser sig over dampmøllen og købmand Diges gård midt i billedet.

på et konsortium af 16 bornholmske arbejdsmænd, der købte skibet til op-hugning for 3.600 kr.

„Ellida“ var et af de mange Thisted-skibe, som sjældent anløb havnen i Thisted. Da „Ellida“ havde mønstret syv mand til sin besætning i efteråret 1888, var det sidste og eneste gang, hun lå i Thisted Havn.

Jens Konge derimod vendte tilbage til havnen i Thisted. Det skete på for-anledning af en gammel skolekammerat, som havde købt en part i skonnert-en „Håbet“. Han var skipper og manglede en styrmand. Jens Konge sprang til og sejlede i en periode træ, kul, kartofler og salt mellem europæiske hav-ne. Under et ophold på Bornholm skulle skibet have bunden skrabet. Det foregik ved, at skibet blev krænget til siden ved at spænde svære taljer fra mastetoppen til land. På den måde kom bunden og en del af kølen oven van-de. Ved middagstid ville besætningen gå ind til byen for at spise. Jens Konge spurgte Bach, om det ikke var en idé, at én blev tilbage for at holde øje med skibet, men det mente skipperen var unødvendigt. Og mens der blev spist middagsmad, kom der en haglbyge med stærke vindstød. Presset på skon-nerten blev så stærkt, at lugekanten blev tvunget under vandet. I løbet af et øjeblik lå „Håbet“ på bunden af havnen. Ifølge Jens Konge fik man først bjer-get en „stor dunk dejlig vin, som Bach havde tænkt sig at anvende som gave ved et bryllup, der skulle være i hans hjem i Thy“. Siden lykkedes det at få skibet hjem til Thisted.

Da „Håbet“ blev solgt til levering i Brasilien i 1895, fik Jens Konge til opgave at sejle den lille skonnert på 113 reg. tons til Rio de Janerio. Rejsen tog 105 døgn. Skibet blev leveret i god behold, og thyboen tog damperen

tilbage til Thisted. Det blev den sidste tur, som sømanden fra Vangså fik med et Thisted-skib. Et par år efter blev Jens Konge ansat i Vandbygningsvæsenet som fører af en sandpumper. „Livet i Vandbygningsvæsenets tjeneste var ikke så afvekslende som min tidligere sømands-tilværelse“, noterede Jens Konge i sine erindringer.

Kul på kedlen

Vinteren var mild i 1883-84, og forårsvejret i marts sendte sejlskibsflåden ud af havnen tidligere end normalt, men det var også det eneste lyspunkt, for skibsfarten var i tilbagegang. Der var ganske enkelt ikke noget at sejle med fra Limfjordsbyerne. „Den smule, der er, tager dampskibene, produkttilførslen er næsten udelukkende tilfaldet dem; endog grove varer som kul og jern bringer Englandsdamperne hertil i returfragt, og siden kornudførslen er standset eller reduceret til en ubetydelighed, bliver der næsten kun trælast tilbage for sejlskibstrafikken. Den umiddelbare følge heraf er da, at denne mere og mere sygner hen“. Sådan vurderede Thisted Amtsavis pessimistisk situationen i 1884. Det lød som en svanesang over sejlskibstrafikken,

Dampskibene var velegnet til rutefart. Det var sejlskibene ikke. De motordrevne skibe kunne overholde en fartplan - næsten uafhængigt af vind og vejr. Derfor tilhørte fremtiden dem. Så længe der var nok at sejle med, var der plads til både sejl og motor. Men det blev der ikke ved med. Korneksporten toppede i løbet af 1870'erne. Da kornpriserne faldt på verdensmarkedet, byggede bønderne mejerier og slagterier i stedet. Det betød et nyt mønster for landbrugseksporten, der allerede i 1868 fik en ny central udskibshavn i Esbjerg.

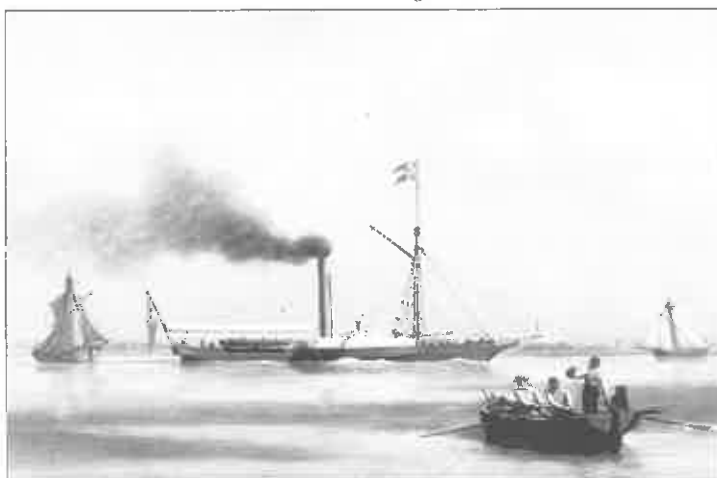
„Limfjorden“ på Limfjorden

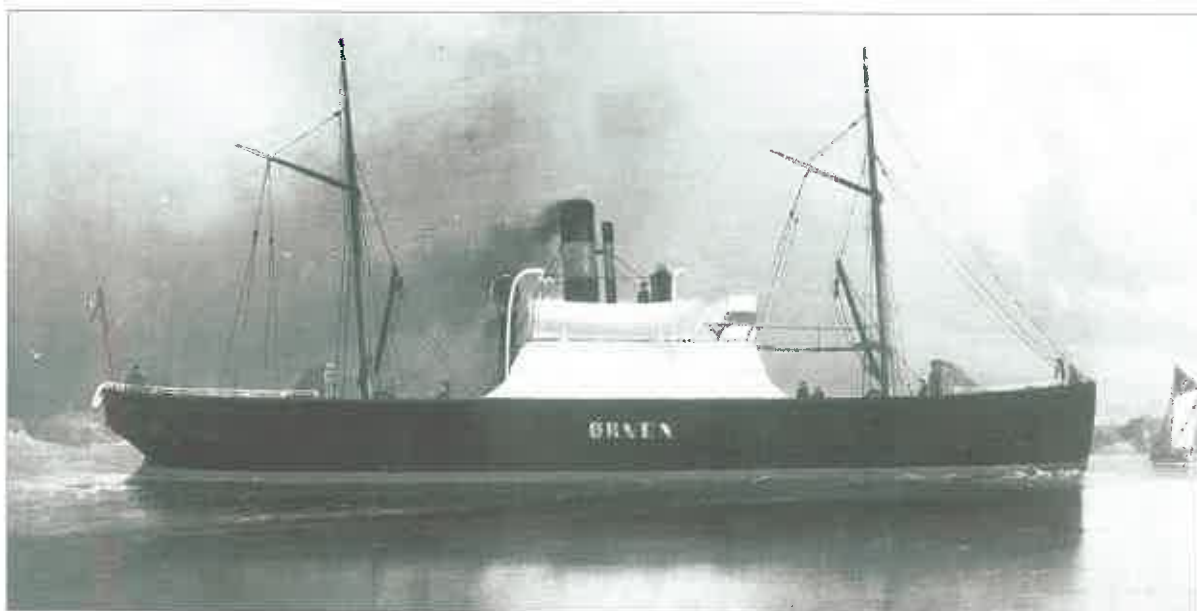
Dampskibsfarten til Thisted var blevet sat i gang samme år, som havnen blev indviet. Det startede med „Limfjorden“, som købmand Poul Pagh fra Aalborg indsatte i rutefart i 1842. Året efter skød et lokalt interessentselskab penge i „Hebe“, en medtaget hjuldamper, der kom fra Newcastle. To dampdrevne skibe

Skibsfarten på Thisted havn 1866 - 1913

År	Fra udland		Fra indland		I alt
	Sejlskibe	Dampskibe	Sejlskibe	Dampskibe	
1866	148	0	50	39	237
1876	163	2	20	43	228
1886	160	0	36	46	242
1896	171	6	76	62	315
1906	181	29	81	57	348
1913	204	25	70	52	351

„H/S Hebe“ - efter maleri af ukendt. Hjuldampere begyndte rutefarten på Thisted i juni 1843. Billedet stammer sandsynligvis fra den tid, da „Hebe“ var kongeskib.

DFDS' ruteskib "Ørnen".
Thisted Museum.

konkurrerede så på livet løs om gods og passagerer - og allerede i 1846 havde man udhulet økonomien så meget for hinanden, at begge skibe måtte sættes til salg. „Hebe“ blev købt af marinen og fik en sæson som kongeskib. Efter Kongens død i 1848 blev skibet solgt - og endte som bugserbåd for slesvig-holstenernes kanon-robåde under Treårskrigen. Siden ophugget.

I Thisted græd man over Thistedes tab af den faste forbindelse med omverdenen: „Dampskibsfarten udgjorde ikke alene vores eneste hurtige befordringsmiddel, men den hørte med til vore sommerglæder.“, hed det i Thisted Amtsavis i februar 1847.

Der kom ikke en ny dampskibsforbindelse før i 1852. Det var postvæsenet, der løste problemet ved at indsætte det 109 tons store „Liimfjorden“, der tog turen Thisted-Aalborg tre gange om ugen. Få år efter overtog Aalborg-rederen H. P. Prior driften af skibet, der sammen med Priors øvrige virksomhed overgik til DFDS i 1865. For Thisted betød det et løft for rute trafikken, der kunne benytte større skibe efter bygningen af Løgstør Kanal i 1861. DFDS indsatte i 1881 sin første damper „Limfjorden“ i farten på Thisted. Dette skib blev i 1904 afløst af en nybygning, der fik samme navn. Denne damper gik i fast rutefart de næste 47 år og blev en del af hverdagen og den fælles erindring for flere generationer af thistedboer.

Vestpå ...

Lokale forsøg på at skabe en rute vestpå gennem Aggerkanalen kiksede efter et par forsøg i 1850'erne. For landsdelens bønder betød en mulighed for at udskibe kvæg til det voksende europæiske marked bedre priser. I 1860'erne påtog DFDS-damperne sig en del af kvægtransporten fra den vestlige Limfjord. Hovedparten af de indskibede kreaturer blev sejlet til Struer, hvorfra de blev videresendt til de slesvigske markeder, og da jernbanen kom i 1882, var problemet løst.

Havnen skrider

Havnen var for lille. Det mente mange i Thisted i 1890'erne. Og der var baggrund for påstanden, for gennem årene var skibene blevet flere og større. Især var antallet af dampskibe steget.

Spørgsmålet om at få bassinet udvidet og uddybet var blevet en folkesag, der førte til debat i byen. Også i byrådet blev havnen jævnligt diskuteret. Det førte bl. a. til, at man i 1898 bad havneingeniør H. Paulli om at udarbejde to forslag til en udvidelse.

Handelsforeningen følte sig som en vigtig part i sagen. 1900 præsenterede foreningen to anonyme forslag til en udvidelse. Det ene forslag var udarbejdet af „en i Thisted boende“. Det andet af „en anerkendt fagmand“. Foreningens initiativ kom til behandling i byrådet 1. maj. Begge forslag blev afvist. Der var gået politik i sagen, og man nøjedes med en gang opmudring - altså i havnen. Planerne blev henlagt.

Men i 1905 skred dele af sydmolen ud i havnebassinet. Det var opmudringen, der var årsag til miseren. De møre pæle, der holdt bolværket, var beregnet til 11 fods dybde. Det var mindre end de 13 fod, som havnen kort forinden var blevet uddybet til. Det var dét, der skulle til for at få en ny havn, og i 1907 vedtog man endelig en udbygning, der kort kan beskrives således:

- Den gamle knækmole skulle fjernes.
- Sydmolen skulle fornyes helt inde fra toldbodskajen og forlænges i linie til et nyt molehovede.
- Syd for den nye mole skulle der fyldes op til en større havneplads.
- Endnu sydligere skulle der anlægges en egentlig fiskerihavn.

15. maj 1905 begynder den indre del af Thisted Havn at skride. Først bolværket mod syd - et par dage senere også uden for Toldboden. Man tøjrede skyndsomt bolværket med jernkæder til ankre længere inde på havnepladsen. Bagest i havnen ses slæbestedet, der er blokeret af hyttefjæde.

De nederste billeder viser den sydlige del af havnen før og efter ombygningen 1907-11. Hvor der før var badehuse, blev den nye fiskerihavn anlagt. På billedet til venstre er det svært at se, om man har fået flyttet indsejlingen fra syd til øst. Den nye kaj fik langt senere i århundredet navnet "borgmesterkajen", fordi borgmester Aksel Mikkelsen havde sit erhverv på stedet. Husene i forgrunden ligger ved begyndelsen af Strandvejen.

Thisted : læ bag den gamle havnemole. Huset med de fem skorstone i baggrunden er Thisted's fattiggård, der lå på Munkevej.

Byggeriet blev påbegyndt i sommeren 1907 og skulle have været færdigt på et år, men blev ramt af mange forsinkelser. F. eks. var det gamle molehovede fra 1853 ikke til at røkke. Udgravningsmaskinerne kunne desuden ikke grave dybt nok - og det fyld, man kørte på til den nye plads, skrumpede og forsløg ikke.

Tilsyneladende opstod der spændinger mellem entreprenørerne og stads- og havneingeniør N. Møller. I august 1908 gik arbejdet i stå på grund af denne uenighed, og det endte med, at havnen - og dermed kommunen - selv måtte færdiggøre byggeriet, der blev afsluttet i 1911.

Anlægget af den nye fiskerihavn betød, at fiskerne måtte flytte bort fra Østre Havn inderst ved Strandvejen. Det var de ikke ubetinget tilhængere af, og mange advarede mod at lave en sydlig indsejling til den nye fiskerihavn, som ikke ville kunne bruges ved sø fra sydvest.

Man tog kritikken alvorligt.

For det var ikke blot uroen i havnen, der var et problem. Der manglede også kajplads. Løsningen var bygningen af de lange dækmoler, som ville forbedre forholdene væsentligt i havnebassinet. Ved samme lejlighed skulle jernbanesporret føres helt ned på Østre Havn.

Ved juletid 1921 stod molerne færdigbygget. Nu synes alle at være tilfredse med byens havn.

Havets husmænd

Trods tilbagegangen holdt sejlskibene dampen oppe - også efter Første Verdenskrig. Det var havets „husmænd“ - de små træskibe - der stadig dominerede søfarten på Thisted. Af de mere end 700 skibe, der i 1929 anløb havnen, var kun omkring 40 dampskibe, når man ser bort fra den ugentlige DFDS-rutebåd med stykgods. Skibenes gennemsnitsstørrelse var på ca. 70 bruttoregistertons, og der skete ikke væsentlige ændringer i dette forhold frem til 1950. Men trafikken blev mindre og mindre. Lavpunktet blev nået i 1938 med kun 478 anløb - og efter den tyske besættelse i april 1940 faldt antallet helt ned til 300 anløb på et år. Den eneste trøst kom i form af de store cementleverancer til fæstningsbyggeriet ved vestkysten, der skabte en ekstraordinær rekordomsætning i 1943. I efterkrigsårene blev situationen i nogen grad rettet op, men havnen genvandt ikke fortidens livlighed. Tidligere havde der været en form for arbejdsdeling mellem havn og jernbane, sådan at en væsentlig del af råstofferne kom med skib, mens de forarbejdede varer blev afsendt med banen. Dette ændrede de forbedrede landeveje og det stigende antal lastbiler.

Landvindinger

Kort efter at havnen var bygget, skød der virksomheder op omkring den. Snart opstod der et behov for at skaffe plads, og nye byggegrunde blev skabt gennem opfyldninger. Skipper Christen Jacobsen var begyndt ved Toldboden allerede i 1840'erne. En snes år senere fortsatte opfyldningsarbejdet lidt sydligere. Iværksætterne var postmesteren, havnefogeden og DFDS. På den nordlige del af det indvundne areal blev der bygget pakhuse, kostefabrik, cementstøberi m.m, og på den sydlige etablerede olieselskaberne sig allerede før århundredeskiftet. Mod øst, ud for Strandvejen, gik man også tidligt i gang med at fylde op i havnebassinet. Skibsbygger Peder Hald fyldte op på det meget lavvandede areal ved Strandvejen. I 1885 skaffede Hald sig af med hovedparten af arealet. Blandt køberne var nogle af Strandvejens beboere, der nu fik mulighed for at opføre skure og værksteder. Et savskæreri blev rejst på det flade terræn. Kartoffelrækker, kaninbure og lidt græs krøb imellem den brogede samling af småbygninger. Tæt ved lå Østre Havn med sliksken, hvor skibstømrere støjede behageligt, hvor sjægte og joller var trukket op for at blive repareret og tjæret. I næsten 25 år var her en farverig plads befolket af småhåndværkere og fiskere. I 1900 købte byen en del af området, og opførte Det offentlige Slagtehus i 1910.

Byggeriet på havnearealerne gav i mange tilfælde anledning til protester fra de omkringboende, der henviste til en kongelig resolution fra 1847, som gav havnen ret til at inddæmme arealer mod at betale en afgift til staten. Til gengæld måtte havnen "ikke benyttes på en sådan måde, at de omkringboende betages den frie udsigt, de for tiden har over fjorden". Resolutionen blev også trukket frem i 1928, da der skulle bygges pakhuse. „Det er nødvendigt efter nutidens forhold, at havnevæsenet har rådighed over sine arealer og frit kan disponere over dem". Borgmesterens holdning var helt klar. I byrådets debat sagde han, at havnen skulle følge med udviklingen, og så måtte den også

De opfyldte arealer omkring havnen blev udlejet til en række private, der opførte pakhuse. Karakteristisk blev det først kul- og siden olieforsyningen, der kom til at dominere helt frem til midt i 1990'erne. At det blev energiforsyning, der kom til at præge den sydlige del af havneområdet, faldt i tråd med, at el- og gasværkerne blev bygget ved havnen, hvor kullene kunne indskibes. Midt i billedet det lille gule - nyklassicistiske - hus, der blev opført af Arbejdsmændenes Fagforening i 1919. Huset på hjørnet af Toldbodgade fungerede som posthus frem til 1876. Foto: Steffensen.

Gulf byggede tanke foran gasværket, før Kystvejen blev anlagt. Allerede i 1926 etablerede "Dansk/Engelsk Benzinkompagni" sig på havnen. Foto fra 1950'erne af Aage Pedersen.

have ret til at følge med tiden på andre områder, så den kunne få tilstrækkelige indtægter. Klagerne blev afvist, og havnearealerne blev i løbet af 1930'erne udlejet og bebygget.

Den største konflikt opstod, da Landboforeningen Nordthy foreslog, at der skulle bygges endnu et slagteri i Thisted på arealet foran Strandvejen.

Protester mod slagteriet

Det var 1920'ernes gode priser på svin, der lå bag forslaget. Udsigten til nye arbejdspladser skaffede også opbakning til projektet i byrådet, som tilbød en gratis byggegrund i den sydlige eller østlige del af havnen - samt et årligt tilskud i ti år.

Straks efter andelsselskabets stiftende generalforsamling i august 1929 kom der protester fra Strandvejens beboere, der ikke ville risikere at miste deres udsigt. Fiskerne på Strandvejen gjorde opmærksom på, at der allerede i 1917 var vrøvl med spildevandsudledningen fra Det offentlige Slagtehus. De kunne ikke forstå, at havnen kunne bære endnu et slagteri, der også ville betyde, at de mistede deres bådehavn og måtte flytte over til den dårligere fiskerihavn, som de havde nægtet at benytte. Strandvejens beboere begrundede deres protest med, at det var tinglyst, at deres ejendomme havde udsigtsret, og at arealet foran kun måtte benyttes til havneformål. Kommunens havneudvalg henvendte sig til Landbrugsministeriet, som forvaltede tilladelserne til inddæmning og bad om at få de gamle servitutter ophævet. Havneudvalget mente, at udsigtsretten var et „fortidsbegreb“, og at arealet kun måtte bruges til havneformål „stemmer ikke overens med nutidens krav til havneanlægs benyttelse“ ... som udvalget udtrykte det.

Slagteriet tilbød beboerne fem-ti procent af ejendomsskylden i erstatning for udsigten. Kommunen tilbød at betale halvdelen. Byrådsmedlem og fagforeningsformand Chr. Iversen fandt det „meningsløst som beboerne dernede havde stillet sig ved at påbyrde byen og foretagendet ekstra udgifter, når der skulle skaffes en betydelig virksomhed her, som jo kun kan blive til fordel for de pågældende ejendomme“. Iversen mente, at beboernes holdning var usmagelig og uden sidestykke, hvortil den 73-årige fisker Thomas Chr. Andersen, der havde boet et helt liv på Strandvejen, svarede: „... så snart som det er småkårsfolk, som påtaler deres ret, så må det ikke høres, så bliver der et ramaskrig, så er de dumme. Vi får en meget stor gene af det slagteri ... en ulidelig stank, så må de kalde det suppelugt, som ingeniøren ynder at kalde det“. I 1980'erne er der den samme konflikt mellem borgere og kommune. På næsten samme sted! Et renseanlægs placering tæt på byen. Og med næsten de samme replikker i den offentlige debat.

2. januar 1931 åbnede det nye slagteri. „Det er et smukt slagteri, der så langt fra at skæmme kvarteret, tværtimod pyntede på dette“, skrev Thisted Amtsavis. Slagteriet betød arbejdspladser til et halvt hundrede mand i de kriseramte 1930'ere. Bønderne sluttede op om deres slagteri. De 898 andelshavere voksede til det tredobbelte, inden Anden Verdenskrig sluttede. Det betød nye udvidelser med bl.a. et selvstændigt kreaturslagteri.

Da andelssvineslagteriet holdt 25 års jubilæum, beskæftigede det 100 arbejdere, og virksomheden var gældfri på trods af de mange udvidelser.

Skibsværft på bedding

23. juli 1849 kunne læserne af Thisted Amtsavis se følgende lille notits i deres avis:

“Da det flere gange, især om aftenen efter arbejdstiden har været tilfældet, at en hel del drenge have indfundet sig på arbejdspladsen nede ved havnen, og have ikke alene bragt alting i uorden, men endog beskadiget det

Thisted Andels Svineslagteri kom til at dominere havnen mod øst. Det øverste billede er fra 18. juni 1940. Verdenskrigen kan aflæses på de malede dannebrogssflag på skibssiderne.

Det nederste billede viser slagteriet i slutningen af 1950'erne. Foto: Aage Pedersen.

fartøj, der står under bygning, og desuden selv ved at springe op og ned på det højtstående fartøj er udsatte for at komme til skade; så anmodes vedkommende forældre om at påse at sådant for fremtiden ikke sker, da jeg ellers ser mig tvungen til desangående at henvende mig til politiet.

*Chr. Strand
Skibsbygger”.*

Da der blev bygget en slæbe ved Østre Havn i 1881, fik Thisted et skibsbyggeri. På land står galeasen "Trio" af Thisted, der blev bygget i Sverige til transport af sten. Skibet gik på grund ved Fægge Røn i 1913. Under arbejdet med at trække galeasen fri, kæntræde en båd, og to søfolk druknede. Billedet er fra 1913 - så der er grund til at tro, at man netop er ved at udbedre skaderne på skroget.

Det „højtstående fartøj“ var skroget til skonnerten „Jens Nordentofts Minde“, som er det første skib, der blev bygget i Thisted. Rederen var købmand P. C. Nordentoft.

Morsingboen Chr. Strand fik arbejde ved havnebyggeriet og flyttede til Thisted i 1840'erne. Han blev kun i Thisted i få år og flyttede til Struer i 1857. Måske spillede det en rolle, at der i 1853 var kommet konkurrence fra den yngre Peder Hald, der anbefalede sig over for kunderne med, at han både var hurtig og billig. Og det må have virket, for kort efter at han var begyndt,

søgte han efter skibstømrersvende til „stadigt vinterarbejde“.

Peder Hald slog sig ned på kajen ved siden af åens udløb i havnen. Hverken Strand eller Hald byggede skibe på et egentligt værft.

Først med bygningen af en fast sliske eller en bedding i Østre Havn 1881 blev der skabt et egentligt skibsbyggeri. Omkring denne sliske virkede en lang række skibsbyggere i de følgende år. Der var ofte travlhed på pladsen inderst i havnen. I de første otte måneder af 1894 blev der eksempelvis repareret 12 fartøjer på C. Pedersens skibsbyggeri. I samme periode byggede han et nyt fragtfartøj - for egen regning - og en muddermaskine til Bygholm Vejler. På beddingen kom også stenfiskerfartøjet, dampskibet „Vulkan“, der skulle efterses i bunden og kalfatres. Det var første gang, et dampskib blev repareret i Thisted.

Men ellers var fiskefartøjer i forskellige størrelser blandt de hyppige nybygninger i Østre Havn. Skibsbygger Chr. Andersen blev opfordret til at vise flaget på verdensudstillingen i Paris i 1889 med en model af en tilrigget fiskekutter. Byens borgere og aviserne fulgte med. Interesserede blev tilbudt at se modellen på skibsbyggerens bopæl på havnen. „Det er et særdeles smukt stykke arbejde“, lød anmeldelsen.

„C. Pedersens Skibs- og Baadebygger-Værksted“. Værkstedet lå ved beddingen på Østre Havn. Til højre - bag værkstedet - anes kalkbruddet ved kanten af den senere Østre Dyrskueplads.

Et husmandsværft

Bygningen af større træskibe kulminerede i slutningen af det gamle århundrede, men det afholdt ikke to skibstømrere fra Nykøbing Mors fra forsøget på at starte et nyt værft i 1926. Der kom ellers advarsler nok om det tåbelige i projektet. De kritiske røster kom ikke mindst fra en del byrådsmedlemmer, der røg i pennefejde med hinanden.

Da de to skibstømrere N. Krogh og M. Christensen søgte om havnens medvirken til at etablere en bedding, blev havnens dårlige økonomi udslagsgivende. Det var den, der var begrundelsen for, at Vandbygningsvæsenet stillede krav om, at de to morsingboer skulle stille en garanti for 15 års leje af beddingen, nemlig 70.000 kr. Krogh og Christensens samlede opsparing på 14.000 kr. rakte ikke langt, men det lykkedes at få nogle borgere i Thisted til at stille en kaution for to års leje.

Sådan lå landet, da byrådet skulle behandle sagen i oktober. En gruppe med borgmester Aaberg i spidsen mente, at værftet ikke kunne løbe rundt. Derfor skulle byen ikke spendere de mange penge på en bedding. Den anden

Da byrådet i 1925 skulle tage stilling til anlæg af en bedding til skibsbyggeri og udlejning til to skibsbyggere, var der advarende røster fremme om, at lejerne næppe kunne klare afdragene. Erhvervet var ikke i en alt for gunstig situation - forløb det. Billedet er fra 1970'erne.

gruppe - som viste sig at være flertallet - hævdede, at Krogh og Christensen var så driftige, at man ikke måtte undlade at støtte deres projekt.

- Som forholdene nu ligger, vil det vise sig, at med en modernisering af beddingen - hvor nu én mand kan tjene til sin og familiens daglige brød - vil et par dygtige folk som de, vi har fået her, sagtens kunne klare sig, sagde byrådsmedlem, malermester Østerbye, under byrådets debat.

Beddingen blev bygget, og skeptikernes ord om, at der ikke var plads til „flere husmandsværfter“, blev gjort til skamme af det faktum, at værftet fik succes bl. a. ved et omfattende byggeri af fiskerkuttere, der skabte beskæftigelse til 21 mand i 1943.

Poul „Russer“ Jørgensen kom i lære i 1941 ved Krogh og Christensen. Han var en ud af fire lærlinge.

- Vi lavede både reparationer og nybygninger. Vi lavede alt - også lystbåde. Men det handlede først og fremmest om reparationer af bl. a. en del fragtskibe, der kom fra Aalborg. Efter Besættelsen nybyggede vi en række større kuttere: „Jens Konge“, „Agathe“ og „Clara Konge“, som Krogh og Christensen selv skød penge i. De nye kuttere blev nærmest brugt som beskæftigelsesarbejde, hvis der var stilstand i reparationerne. Derfor kunne det godt tage et år at lave en nybygning. Vi arbejdede udelukkende i træ. Det var dengang, der var mange fiskerbåde hjemmehørende i Thisted, for der var mange, der levede af fiskeri fra både sjægte og "penalhuse", erindrer Poul Jørgensen. En anden lærling, Ole Klemme, blev den sidste ejer, inden værftet måtte lukke i november 1980. Da havde industrialiseringen overhalet det lille værft, der sluttede sin virksomhed med at restaurere gamle sejlskibe.

Så kom det salte vand

Det er begrænset, hvor mange fisk der kan hentes op af fjorden. Effektive fangstredskaber har efterhånden i kombination med forurening helt eller delvist sat en stopper for erhvervsfiskeriet i Thisted Bredning. Men fjorden var oprindeligt alle-mands-eje og dermed også den fælles mark, som mange fattige folk kunne høste på uden at komme andres ejendomsret for nær. "Husmand og fisker" var en ofte anvendt erhvervsbetegnelse for 100 år siden - uden for Thisted By. I købstaden var der næsten ingen, der ernærede sig som fiskere, før havet brød igennem ved Agger Tange. Måske var det frykten for at blive udskrevet til flåden, der afholdt folk fra at anskaffe en båd. De fjordfisk, der blev spist, blev leveret fra Flade, og fra vestkysten kom torsk, kuller, skader og sild i rigelige mængder og til billige priser. Men så kom det salte vand, og efter nogle år blev der gode betingelser for fiskeri i bredningen. I 1834 nævnes tre erhvervsfiskere i Thisted, og med anlæggelsen af havnen blev der skabt mulighed for at fiske med større både.

Limfjordssjægte i den nye fiskerihavn.

Ind i fjorden

"I 1880'erne blev det populært blandt de tilrejsende Vesterhavs-fiskere, især fra fiskerlejet Lyngby, at tage ind til Thisted og drive ålefiskeri om foråret. Fiskerne boede i logi i forskellige hjem i den vestre del af byen".

Sådan husker typograf Anton Jensen forholdene i sit hjem. Faren, Christen Jensen, drev selv fiskeri på fjorden. Lyngby-fiskerne benyttede en mark med stejle skrænter, kaldet Sønderbakken, til deres garn - der var god plads til at sprede dem - og til landingsplads.

Anton Jensens bedstefar, der efter forholdene var ret velhavende, havde omkring 1874 købt et lille hus til sin familie. Huset bestod af to små værelser. Et loftsværelse og lidt loftsrum gav plads til adskillige fiskere, der måtte leve under meget beskedne forhold.

"Og livet, der levedes, var vistnok ikke altid mønsterværdigt, selv om min mor gjorde, hvad hun kunne for at dæmpe det så meget som muligt. De tilflyttede fiskere var dog som regel skikkelige folk, selv om brændevinen, der kun kostede ni øre for en pægl, var meget eftertragtet af de fleste af dem. Især når vejret i uger kunne hindre fiskeriet, havde den ikke den bedste indflydelse på dem. Ledighed var heller ikke dengang af det gode", erindrer Anton Jensen.

Når ålefiskeriet med pulsvod hørte op midt i august, vendte Lyngby-fiskerne hjem, hvor de for-

Der drages vod ved bugter i Dragsbæk.

mentlig drev havfiskeri med større udbytte, end de kunne forvente ved Limfjorden. Så begyndte efterårets torskefiskeri i Limfjorden for Anton Jensens far og hans kolleger i Thisted, for om efteråret og vinteren, når fjorden ellers ikke var islagt, at ende med sildefiskeri eller lignende.

Det almindelige fiskeri var altså sæsonbetonet. Bedst var det at fiske fjordsild. Når stimerne af sild trak gennem fjorden, var der gode penge at tjene, men det var et fiskeri, som man ikke kunne basere sit erhverv på.

Derfor var fiskeriet efter ål og flyndere langt mere betydningsfuldt både i det forrige og i dette århundrede.

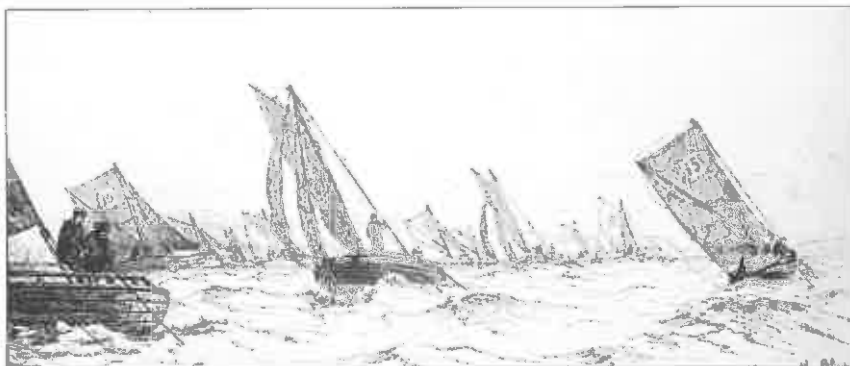
Ålene

Ålene kunne fanges på mange måder. Den primitive og ældgamle måde var, når to fiskere gik ud i en båd. Den ene roede og den anden gennemsøgte bunden med sin lyster - en pind med en krog. Ålen kunne også tages med en glib, et posenet med en firkantet munding, der førtes hen over fjordbunden af en vadende fisker. Imod ham vadede en anden fisker med en "krøjer", en træstang med en tvær-stang forneden, hvormed ålen blev jaget op fra bunden og ind i gliben. Når ålen ramte nettet i gliben, gjaldt det for fiskeren om at få den løftet op i en fart, før fangsten smuttede ud. Med sådanne primitive fangstmetoder kunne man klare dagen og vejen. Men udbyttet af den slags fiskeri nåede ikke frem til den officielle statistik eller andre af historiens pålidelige kilder.

Da Lild-fiskerne engang fik en skrivelse med spørgsmålet, om de havde nytte og indtægt af fjorden, svarede de kategorisk nej! De skulle ikke risikere at betale skat af de ål, de trak op af fjorden. Blot kunne Lild-fiskerne ikke vide, at henvendelsen var et forsøg på at give dem erstatning for de tab, de eventuelt kunne have, da en englænder havde fået tilladelse til at inddæmme Bygholm Vejle ...

Ålene var en uundværlig del af kosten, og der blev sat store mængder til livs i Thy. I en beretning fra 1806 hedder det: "Bønderne heromkring tror, at de ikke kan leve uden at nyde ål i høbjergningens og høstens tid, ja de nu opløste herregårde forbrugte ugentlig en såkaldt „fente“ på 40-50 snese ål for sig selv og deres folk". En almindelig præstegård kunne godt forbruge 1.000 ål om året.

Østersbåde i Limfjorden. Tegning af C. Blache.

"Vi kaldte det a silvod"

Fiskeriet ved Dragsbæk-bugten har sin helt egen historie. Her dybest inde i fjorden var fiskeretten forbeholdt nogle sjak af fiskere, som brugte et landdragningsvod.

"Vi kaldte det a silvod. Det blev også brugt ved Sallingsund og Vilsund", fortalte den 77-årige fisker Jens Hansen i 1969. Jens Hansen var søn af en anden fisker fra Dragsbæk, Christen Hansen, der havde valgt at fiske i fjorden. Bedstefaren, Hans Juul, havde drevet stude fra Thy til Husum marked, men det var der ingen fremtid i. Hansen-familien boede langs landevejen til Odde-sund sammen med en del andre fiskerfamilier. De levede af, hvad fjorden gav dem. I tiden fra oktober og frem til maj kunne man møde disse fiskere med deres vod ved bugten eller på vej til og fra Vilsund en tidlig morgen eller en sen natte-tid.

Voddet var stort. Når det var spændt ud i fuld bredde, dækkede det et areal på størrelse med et stadion, og der var meget vedligeholdelse. Hvert år skulle linerne fornys og voddet tjæres.

"Vi roede ud og satte voddet. Når vi var kommet på land, tog to mand fat i hver sin side af garnet og begyndte at trække det baglæns - tværs over landevejen. Det kunne vare to timer at trække voddet op. Når der en gang imellem kom en vogn, holdt den tilbage, indtil vi havde lagt linerne ned på vejen. Jeg kom med i sjakket, lige efter jeg blev konfirmeret. Det var min far, der ejede voddet og båden, vi roede det ud med. Medhjælperne fik normalt procenter, men var fangsten meget lille, delte man lige over", huskede Jens Hansen.

Der var flere sjak beskæftiget ved fiskeriet i Dragsbæk i Jens Hansens tid. Når det ene vod var ved at blive trukket ind, roede det næste sjak ud for at sætte et nyt. På denne måde kunne flere vod overlappe hinanden.

"Vi var gode til at forliges om fiskeriet, og hørte fiskerne fra Vilsund, at der var godt fiskeri i Dragsbæk, kom de som en sværm dernedefra. Jeg husker især tre brødre, som hed Abraham, Jakob og Isak".

Fiskeriet startede normalt om morgenen ved fire-tiden. Efter det første dræt vankede der dram og morgenkaffe, og så fortsatte man til langt ud på natten, hvis der var fisk i farvandet. Det var sild og ansjoser, man fiskede efter, men det hændte også, at der blev fisket store mængder torsk ud for Silstrup. Det meste af fangsten blev leveret til fiskeeksportørerne Taabbel

Fisker Jens Hansen.
Foto: Torsten Balle.

Thisted Fiskehalle, Havnen 20. Viggo Taabel står i døren. Hans far var fiskeeksportør Poul Taabel.

de sammen fra en norsk sjægt med dam.

"Far og jeg brugte ålevod med håndkraft. Vi blev ved, ligeså længe han kunne. Han blev 93 år gammel. Ålevoddet blev roet ud og sat fast med et anker. Så hev vi det op fra hver sin ende af sjægten. Var vi heldige, kunne vi også tage en del flyndere i ålevoddet".

Landdragningsvod om vinteren, ålevod om sommeren. Sådan skiftede fiskeriet i alle de år, fisker Jens Hansen fra Dragsbæk kunne erindre.

"A silvod" blev anvendt frem til 1937.

Østersfiskeri

Med saltvandet fulgte også østers. De første kunne spores allerede i 1840, men da østersfiskeri siden 1581 var betragtet som en kongelig særrettighed, blev der udstedt forbud mod privat fiskeri. Men kort efter blev østersbanke bortforpagtet til kompagnier. Først et i Nykøbing, siden et københavnsk fiskehandelsselskab.

Da det københavnske selskab overtog forpagtningen i 1871, blev der ind-

og Ottesen, der videresolgte de fleste af de små fjordsild til havfiskerne til brug som agn.

"Hver morgen kom en fisker fra Vangsaa hertil med en kurv på ryggen. Når han ankom, var det helt mørkt, og han stod og ventede på, at vi skulle komme i land. Det var en bette mand, men han var rap i det. Han købte så mange sild, han kunne bære og gik de 25 km tilbage til Vangsaa, hvorefter han tog på havet", fortalte Jens Hansen i 1969.

Når fiskeriet med landdragningsvod hørte op om foråret, blev det sæson for ålefiskeri. Jens Hansen og hans far fiske-

Bugten ved Dragsbæk.

Fiskerne kritiserede indsejlingsforholdene til den nye fiskerihavn.

ledt et intensivt fiskeri. Der var gode penge i foretagendet, priserne var høje - ligesom forpagtningsafgiften. Det eneste, der ikke steg, var fiskernes udbytte af det hårde slid.

Allerede to måneder efter Det Københavnske Fiskehandelsselskab overtog forpagtningen, udbrød strejke blandt østersfiskerne i Thisted, Nykøbing, Struer og Lemvig. Den var en protest mod, at fiskelønnen var blevet nedsat med 20 pct. Hele provinspressen støttede fiskerne, som imidlertid var geografisk splittede. Og Thisted-fiskerne faldt fra. Situationen gentog sig to år efter - og med det samme resultat. Begivenhederne vidner dog om, at fiskerne trods alt har haft en form for organisation, som fremsatte deres krav.

I 1880'erne var der blevet fisket så hårdt på østersbankerne, at bestanden var truet. De tidligere forpagtere påstod, at det var deres efterfølgere, der havde været for grådige efter at tjene penge. Det var denne situation, der i 1886 udløste en fredning i sommermånederne, ligesom fiskeri blev forbudt i dele af fjorden i en årrække.

Nye forpagtere kom til i 1890. Det var nordmanden H. H. Tonning og apoteker Friis fra Nykøbing.

Østersfiskeriet fortsatte nu på et lavere niveau. Man gik over til at anvende dykkere. Hver båd havde en besætning på fem mand. Der var to dykkere. De fik som betaling 1² øre pr. østers, mens resten af mandskabet var på dagløn. En båd kunne normalt fiske omtrent 800 østers om dagen. Denne nænsomme fangstmetode gav sammen med fredningen grobund for en beskeden forøgelse af bestanden af østers i Thisted Bredning. I sæsonen 1902-1903 blev der hentet 85.000 stk. af de eftertragtede skaldyr op fra bunden. I hele fjorden blev der denne sæson fisket en million østers. Flere forpagtere fulgte i årene frem til 1910, da Limfjordsøsterskompagniet i Nykøbing fik koncessionen.

Efter Første Verdenskrig holdt østersfiskeriet op i Thisted Bredning. Til gengæld tog man ivrigt fat på at skrabe muslinger.

Muslinger på kajen

Fiskernes organisation gjorde opmærksom på, at østersfiskeriet var skade-

ligt for det almindelige fiskeri. Den statslige fiskerikontrol var enig med fiskerne i, at bestanden af fisk var vigende i Thisted Bredning, men man spillede bolden tilbage til fiskerne. Der var blevet drevet et for stærkt fiskeri af såvel almindelige fisk som muslinger, hævdede man. Det var lige efter Første Verdenskrig, og muslingefiskeriet gav også problemer for andre end de, der mente, det var til skade for fiskemulighederne. Man klagede over, at fiskerne svinede for meget på havnepladsen over for Toldboden. Derfor blev der i 1919 fremsat et forslag i byrådet om at anlægge en stor bro i den nye fiskerihavn, der var åbnet i 1912. Forslaget blev motiveret med, at man ikke længere kunne lade muslingefiskerne lægge beslag på slæbestedet ud for Toldboden. Det var den ene begrundelse. Den anden var, at der blev skyllet for meget smuds og affald ned i havnebassinet.

Byrådsmedlem N. L. Spangberg var imod anlæggelse af broen.

- Jeg ser ikke rettere, end at fiskerne må stå på havnepladsen. Fiskeriet kan vel nok give det af sig. Der bruges til skylningen en del vand, som øses op af havnen, men jeg kunne tænke mig, at der på havnepladsen anbragtes en pumpe, som kunne anvendes hertil. Men snavset bør i hvert fald ikke løbe ud i havnen. Det siges for øvrigt, at fiskeriet af muslinger vist snart vil være forbi, fordi der ikke er flere, erklærede Spangberg.

Men broen blev bygget. Fiskerne var imidlertid ikke begejstrede for at blive flyttet om i den nye fiskerihavn, som de havde været skeptiske overfor hele tiden.

Østre Havn 1930. Om kort tid skal fiskerne rømme området. Det nye andelsslagteri skal bruge pladsen.

Flere fiskere - færre fisk

Det var dengang, hele Strandvejen var beboet af havnens fiskere, der fore-

trak arealet uden for gadedøren omkring Østre Havn som arbejdsplads. Her havde de også bedding, huse og plads til at tørre deres garn. I 1930 sluttede dette kapitel. Det nye andelsslagteri skulle bruge pladsen. Derfor bad kommunen fiskerne i Østre Havn om at flytte om i fiskerihavnen. Fiskerne protesterede, men fik af kommunen besked på, at alt skulle være flyttet inden 25. marts ...

I tiden frem til århundredeskiftet bestod Thistedes fiskerflåde kun af sejl- og robåde, men de første motorbåde blev taget i brug i 1907. De var ganske små - under to tons - og havde motorer på to-tre HK. Motoriseringen af fartøjerne gik langsomt. I 1942 sejlede en trediedel af fiskerne stadig med sejl.

Fjordfiskernes mulighed for at klare sig afhang både af redskabernes effektivitet og mængden af fisk. Når priserne blev for lave, måtte der fiskes mere. Det krævede bedre grej, men gik ud over bestanden. Fiskerierhvervets onde cirkel.

I 1900 blev der landet fisk i Thisted Havn til en værdi af 26.000 kr. I 1946 blev der landet 1.163.000 kg til en værdi af 224.000 kr og i 1970 2.780.000 kg til en værdi af 201.000 kr. Tallene illustrerer den onde cirkel. Udbyttet i kroner og øre falder i forhold til den mængde fisk, der fanges. Det bevirker, at kutterne skulle være større for at klare forrentningen - og stadig flere måtte forlade erhvervet.

Men i perioden mellem århundredeskiftet og Anden Verdenskrig havde fjordfiskeriet betydning for byen. Der kom for alvor gang i fiskeriet med udplantningen af rødspætter i 1902. Det startede egentlig ti år tidligere på et bestyrelsesmøde i Thisted Handelsforening, hvor sekretæren 3. marts

Agent Adolph Tachau (1835-1907). Da Tachau døde, mistede fiskeriforeningen sin igangsætter. Hans afløser i formandsstolen, fiskeeksportør Ottesen, sagde ved generalforsamlingen i 1907, at det kun var døden, der kunne forhindre Tachau i at åbne mødet. Tachau drev købmandshandel på hjørnet af Vestergade og Kirkestræde. Han var også bestyrelsesmedlem i Thisted Handelsforening 1866-1873 og derefter formand for foreningen. Medlem af Thisted Byråd fra 1876.

Fiskerihavnen i 1956. Foto: Sytvest Jensen.

skrev i protokollen: "... og endelig vedtoges det efter forslag fra formanden, at foreningen skulle stille sig i spidsen for oprettelsen af en fiskeriforening for Thisted og omegn med det formål at ophjælpe fiskeriet og varetage dets interesser - særlig i Thisted Bredning og eventuelt også i de her i egnen værende søer og vandløb".

Ugen efter mødte en talrig skare op i Hotel Aalborgs lille sal. Handelsforeningens medlemmer og andre af byens borgere mødtes med fiskere både fra byen og oplandet. I fællesskab vedtog de at oprette „Fiskeriforening for Thisted og Omegn“ med det formål „at ophjælpe rødspættefiskeriet i Thisted Bredning, navnlig ved at indkøbe og udsætte fiskeyngel, og ved at søge de bestående fiskerilove nøje overholdte ved medlemmernes gensidige understøttelse og kontrol og myndighedernes hjælp“.

Handelsforeningen fortsatte sin fødselshjælp, idet dens bestyrelse suppleret med nogle fiskere også udgjorde den første bestyrelse for fiskeriforeningen. Den nystiftede forening fik fra starten 100 medlemmer.

Rødspætter

Fiskeriforeningen gik straks i gang med arbejdet med at ophjælpe fiskebestanden. Det var som nævnt navnlig rødspættefiskeriet, der havde foreningens bevågenhed. Allerede det første år begyndte udsætningen af yngel i Thisted og Visby bredninger. I begyndelsen stod foreningen alene med opgaven, men efterhånden blev staten en væsentlig partner. Også kommune og amt gav tilskud.

Den første udplantning var på 6.700 stk. rødspætteyngel, og i årene mellem verdenskrigene blev der årligt udplantet mellem 35 og 40 tons yngel, som fiskerne selv fangede i Nissum Bredning. Udplantningen skete i april, og allerede midt på sommeren kunne man begynde at „høste“.

I 1911 var der ca. 37 fiskefartøjer hjemmehørende i Thisted, og om sommeren kunne tallet blive langt højere. Fiskerne på vestkysten rykkede ind i fjorden, fordi de ikke kunne holde fisken frisk om sommeren på havet.

Under Første Verdenskrig kneb det med at få en tilladelse til at foretage udplantningen. Myndighederne lukkede for kassen i 1917, men året efter satte fiskerne hårdt mod hårdt og samlede alt det grej, de skulle bruge i ti sejlbåde og tre opkøberkvaser og lejede et fartøj med plads til 20 mand. På fiskeriforeningens regning blev der indkøbt masser af proviant, og man lod myndighederne vide,

at man var klar til at tage sagen i egen hånd. Og så kom tilladelsen. Fiskeriinspektionsskibet "Havørnen" slæbte derefter hele flotillen til Kobberø Strand. Udplantningen fortsatte.

Selv om udplantningen ikke blev til en guldgrube, steg mængden af landede rødspætter efterhånden til det tredobbelte, og for fiskeriet ved bredningen var dette også en betingelse for at overleve som erhverv. Ministeriets biologer betragtede udplantningen som en betinget succes på et meget tidligt tidspunkt, men fortsatte alligevel med at give økonomisk støtte indtil 1956 - og derefter gik bestanden kraftigt ned.

Stadig færre fisk

I 1857 kom den første egentlige fiskerilov for Limfjorden, og kort tid efter oprettede staten en søgående fiskerikontrol, der blev udstyret med hurtigtsejlende fartøjer til at afpatruljere fjorden. Fiskerikontrollens krydsfartøj "Ægir", bygget i 1886, fik fast station i Thisted.

Referaterne fra fiskeriforeningens møder fortæller om et tæt samarbejde mellem fiskerne og fiskerikontrollen. Det var også et samarbejde, der var nødvendigt for at opretholde bestanden, og fiskernes organisation var en ivrig medspiller i forsøgene på at regulere reglerne om fiskeriet. Konflikterne fiskerne imellem kunne være vanskeligere at tackle, især fordi man var medlem af den samme organisation. Bundgarns- og rusefiskerne mente, at det efterhånden omfattende vod- og trawlfiskeri ødelagde betingelserne for erhvervet. Centralforeningen af Fiskeriforeninger i Limfjorden var domineret af vod- og trawlfiskere - og de stod bag foreningens forslag om at lovliggøre trawl. Det førte til en interessant debat i 1935 i bl. a. Thisted Amts Tiden-
de, som illustrerer en konflikt, der næsten var uløselig:

"Nu er ålefiskeriet næsten det eneste fiskeri, vi har, og skal det så også ødelægges, så er vi færdige, for der er vist ikke mange, der tør påstå, at ålen ikke kan fiskes op. Dersom vi ser lidt tilbage i tiden, da man brugte 50 m tov på et ålevod og trak båden op til voddet, kunde vi tage masser af ål. Så fik vi lov til at bruge 100 m. tov med resultat: flere ål. Derefter fik vi vedtaget loven om indhivning med mekanisk kraft - stadigvæk flere ål. Straks var der nogle, som ville være et hestehoved foran og som ikke tog det så nøje med loven, de brugte 200 m tov; resultat: bedre fiskeri. Senere fik vi loven med tilladelse til brug af 300 m tov - det blev pointeret, at så var der ingen, som ønskede at bruge mere; det gik i nogle år med et godt fiskeri, men straks var der igen nogle, som ville bruge 500 m, men ålebestanden tog af år efter år; nu skal der bruges trawl - hvordan vil det se ud om nogle år".

I 1938 blev det lovligt at fiske med åleskovlvod. Samtidig blev det forbudt at bruge redskabet til opfiskning af rødspætter. Før Anden Verdenskrig blev vodfiskerne og garnfiskerne enige om at forbyde brugen af vod om natten fra 1. november til 15. marts. Interesses modsætningen førte dog til, at centralorganisationen blev splittet op i to i slutningen af 1950'erne.

I begyndelsen af 1970'erne var der kun få erhvervsfiskere tilbage. Verner Andersen, Ejler Jensen, Jens Søndergaard og brødrene Richard og Emil Poulsen var blandt de sidste, der landede fisk i Thistedes fiskerihavn.

Lystbåde og fritidsfiskere har holdt deres indlog i fiskerihavnen. Luffotos fra 1960 og 1980.

Byens rum

En overskuelig verden

Det ældste Thisted var vokset op omkring indfaldsvejene til byen. Vejene blev ikke anlagt efter en plan, men med omtanke - som årer der regulerede byens puls. Husene blev bygget skulder ved skulder og passet sammen i højde og drøjde, så de tilsammen udgjorde en hel krop. Hjerteret var Store Torv, lemmerne var kvartererne mod øst, vest, syd og nord: Nørregade, Vestergade, Søndergade og Østergade. Et overskueligt univers ordnet efter verdenshjørnerne, der bevarede sin faste form gennem et par hundrede år frem til midten af det 19. århundrede.

Men pulsen slog hele tiden, og selv om byen ikke voksede udadtil, så forandrede den sig dog konstant. Den lille købstad, der i 1761 næsten udelukkende bestod af lerklinede bindingsværkshuse, forandrede sig på kamæleonagtig vis til en gul og rød masse af grundmurede, teglhængte huse i løbet af de næste 70-80 år. En ny by vokset ud af puppen fra den gamle by. Det var omfattende brande i de stråtekte bindingsværkshuse, der fremskynede processen fra strå til tegl - fra ler til sten.

Man finder ikke ret mange gamle huse i Thisted på grund af ældre tiders mangel på solidt byggemateriale. Thy var træfattigt, hvorfor bindingsværket blev lavet på fyrretræ. Da det var dyrt at brænde tegl, var der kun et enkelt teglværk i Thy omkring år 1800, og derfor var grundmurede huse et særsyn. Men ved midten af århundredet var der dukket et mylder af små teglværker op, der dog forsvandt igen omkring år 1900 for at give plads til enkelte større værker.

Inde - og ude

Byen havde sin faste form og sine faste grænser omkring en overskuelig verden. I byen boede borgerne, der drev handel og håndværk - uden for boede bønderne. Toldbommen markerede den faste grænse.

Sådan blev byen også opfattet. I 1847 diskuterede byens magistrat med myndighederne i København om, hvor byens grænse lå. Byens styre hævdede, at grænsen altid havde været toldgrænsen. Og om dét, der lå uden for toldbommen, skrev man til Rentekammeret: „Vel bor der flere - og deriblandt enkelte håndværkere uden for bommen - men disse svare alle „personel consumption“ som udenbysboende, og købmandsskab og anden handel har det ikke været tilladt at drive der. Byens gade går ikke længere end til bommen, hvor landevejen begynder“.

Skibstømrer Daniel Madsen havde også en klar erindring om, hvad der lå indenfor, og hvad der lå uden for 1870'ernes Thisted:

- Dér, hvor nu smed Andersen, Strandgade, bor, lå et farveri, og dér holdt byen egentlig op. Der var nogle få huse op ad Smedens Bakke (Østerbakken) og et par stykker langs med stran-

Et af de få Thisted-bindingsværkshuse, der overlevede det 19. århundrede, var skorstensfejer Ahlbergs hus i Strømgade. Huset blev nedbrudt i 1915 for at give plads til Frelsens Hærs bygning.

Strandgade ved foden af Østerbakken. Smedeværksted i "Vognmagasinet". Til venstre ligger Nielsens, senere Diges købmandshandel. Derefter følger direktørboligen til Thisted Dampmølle umiddelbart før Farverstræde. Her gik byens grænse mod øst. Udsnit af postkort fra Stenders forlag.

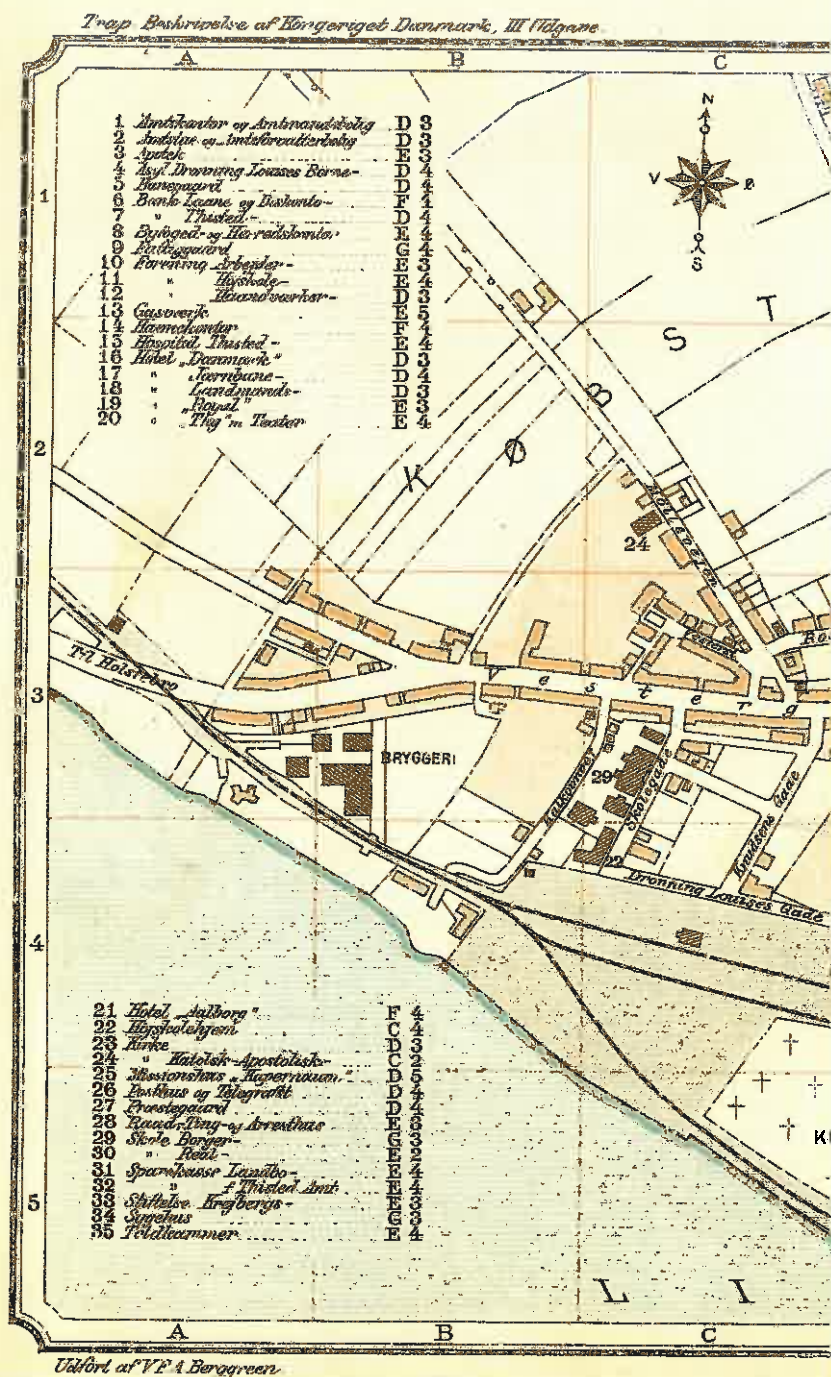

Byens ruin

Kort over Thisted år 1899. Efter Trap, III. udgave.

Ved indgangen til århundredet udgjorde den gamle bykerne inden for toldbommene stadig den væsentligste del af bebyggelsen. Den begyndende vækst var sket langs med Vestergade, og byen er ved at krybe op ad Møllevej. Det nye bryggeri fra 1899 og Borgerskolen og jernbanen fra 1882 trækker udviklingen i retning mod vest.

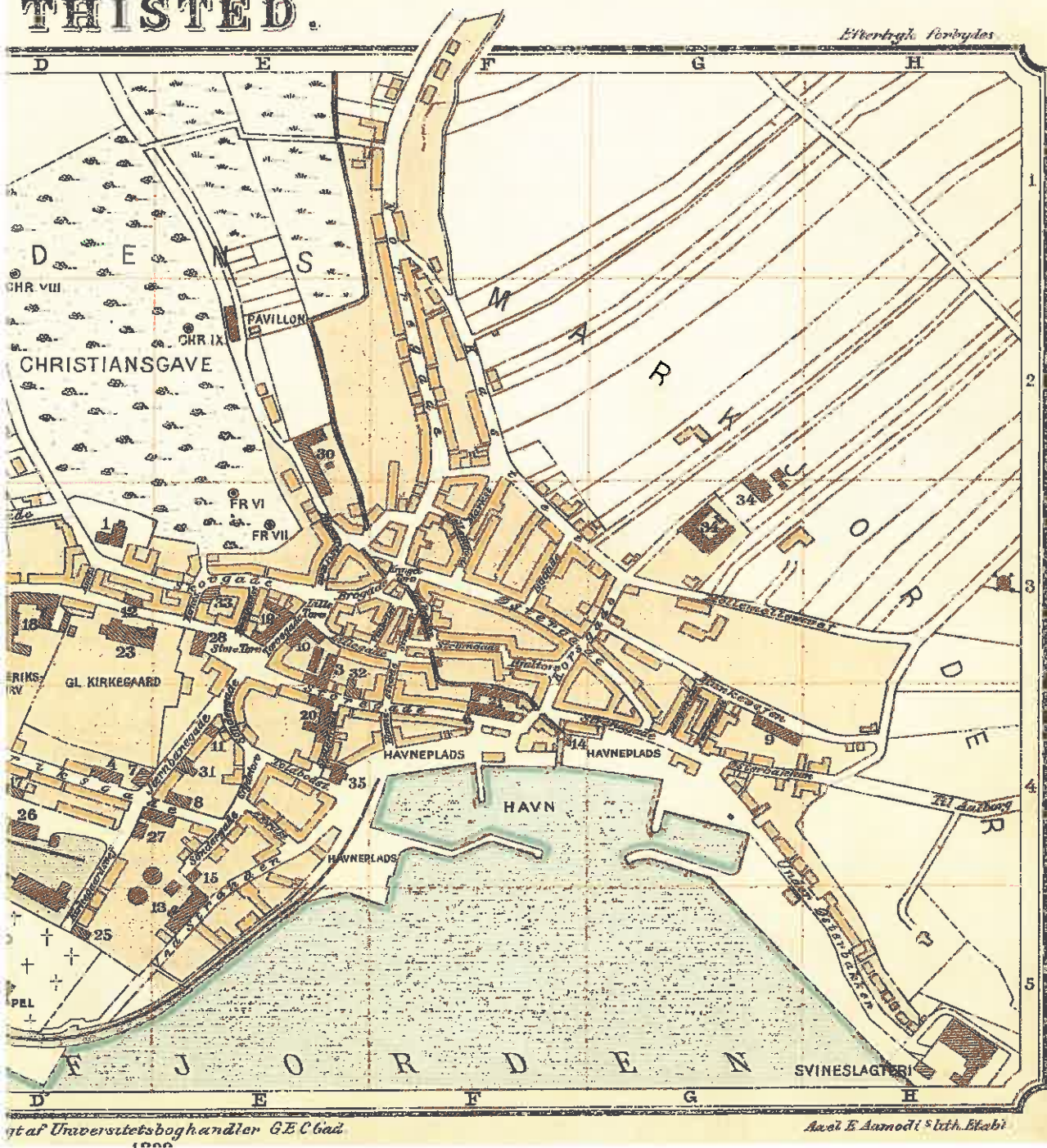
Byens første industrielle anlæg, jernstøberi, gusværk, elværk og kul- og oliedepoter, blev placeret i tilknytning til havnen i byens søndre ende.

den. Fjorden gik nemlig helt op til foden af Smedens Bakke, og det par huse, som lå dér, var ofte generet af fjordvandet. Midt på Smedens Bakke lå et værtshus, og det var lige så sikkert, at alle de bønder, der skulle øster ud ad byen, skulle lige ind til Kanstrup og have en genstand. Men det endte næsten altid med, at de fik for meget og turede hele natten, og imens stod de stakels heste udenfor og frøs ... husker Daniel Madsen.

Den gamle købstad havde nok fået sine købstadsrettigheder i 1524, men frem til det 20. århundrede bar byen stadig præg af at være et landsbysam-

THISTED.

fund af bøndergårde. Uden for byen lå nemlig bymarken, og inde i byen lå de avlsgårde, der havde jord i bymarken.

Køer på stald

- Der var landbrug til alle byens købmandsgårde, og hver morgen og aften blev køer og heste trukket gennem byens gader, når de skulle på græs og i stald. Selv en af byens sagførere havde avlsgård og marker - det hørte sig sådan set til dengang. Konsulen havde en halv snes køer, og dem skulle jeg

Der var avlsbrugere i Thisted - og derfor var det ikke usædvanligt at se køer blive trukket gennem byens gader ...

så passe foruden alt det andet, som hørte til i en købmandsgård. Vi begyndte kl. 6 om morgenen, og når der var skibe med tømmer, jern, kul eller andet i havnen, skulle jeg køre fra skibet til forretningen. Hen på formiddagen holdt arbejdet stille, for at folkene kunne få deres „9-dram“, som de kaldte det. De spiste en bid mad og tog nogle snapse til. Kl. 8 om aftenen holdt vi fyraften, hvis der da ikke var nogle læs, som skulle køres i byen, og det var der som regel. I butikken blev der holdt åbent, så længe folk gad komme. Der stod et anker brændevin og en tønde tobak, som kunderne gratis kunne forsyne sig fra, sådan var det jo i den tids købmandsgårde.

Sådan erindrer Mads Olsen sine arbejdsår i 1880'erne. Som ung tjente han hos konsul N. C. Andersen, der var svoger til digteren J. P. Jacobsen. Konsulen var som så mange andre af byens købmænd også landmand - eller avlsbruger, som det hed i købstadsjargonen.

Der lå flere avlsbrugergårde i kvarteret omkring Hjultorv - en af dem var højskolemanden Christen Kolds barndomshjem. Disse gårde blev de sidste rester af det gamle landsbyfællesskab, som købstaden var udsprunget af. Den gamle bykerne bag ved toldgrænsen bestod af en broget blanding af folk med forskellige erhverv både i for- og baghusene. Omkring århundredeskiftet var det umuligt at finde kvarterer, hvor der ikke boede håndværkere og handlende side om side. Dette var reglen. Undtagelsen fandtes i byens periferi. Kvarteret omkring Vesterstræde, der lå uden for bygrænsen, var en sådan undtagelse: De tre huse i begyndelsen af 1800-tallet var i 1880 vokset til 46 huse, hvor der boede 396 mennesker, som fortrinsvis var daglejere og arbejdsmænd. Her fandt man også mange af byens fattiglemmer. Det kunne se ud, som om fattigvæsenet lejede lejligheder i visse huse til at samle de fattige. Efter 1834 forsvandt de helt fra dette kvarter. Ikke på grund af bedre tider, men fordi fattigvæsenet byggede en fattiggård på Munkevej, hvor man fik samling på lemmerne. Men fattigdommen forblev et dominerende træk ved kvarteret i Vesterstræde gennem hele århundredet, for antallet af vaskekoner, spindersker, aftægtsfolk og enker blev ved med at være stort. Men

Strædet mellem Vestergaade og Vesterstræde fotograferet i maj 1919 af Hugo Matthiessen fra Nationalmuseet.

også i Vesterstræde boede rig og fattig sammen. Hus ved hus, forhus over for baghus, stue over for kælder eller loft. Overklassen var de købmænd, der blev flere af op gennem århundredet.

Det store sociale udskillelsesløb fandt altså sted uden for bygrænsen, og det blev forstærket i årene omkring Første Verdenskrig. Først og fremmest slog individualismen igennem i kølvandet på industrialiseringen. Den mere velhavende del af borgerstanden isolerede sig i villaen, der blev rammen om privatlivet i det 20. århundrede.

I en digters fodspor

Det er J. P. Jacobsens by, man kan se på disse billeder. Det er husene på

Thisted anno 1874. Billederne er blandt de ældste gadeprospekter af Thisted. De blev i 1989 fundet hos en marskandiser i København, hvor der lå et album med "Fotos fra Thisted" indgraveret på forsid-

Billedet af rådhuset viser arkitekt Gottlieb Bindesbølls bygning fra 1852, som den oprindelig så ud. Vinduernes størrelse er fra kældre og opefter tilpasset husets proportioner. Taget er af tegl. I kælderen lå arresten. I stuen kontor til herredsfogeden, og på 1. sal havde byens "udøvende, dømmende og lovgivende magt" til huse. I billedets venstre kant anes købmand Brinkmanns gård. Bortset fra Bindesbølls rådhus er den arkitektoniske stil gennemført konsekvent i alle husene, som det også er tilfældet i prospektet fra havnen. Hjuldamperen "Ørnen", der sejlede på rute til Thisted, ligger på sin plads ved pakhuset vest i havnen. Varer i kasser, tønder og søkke er ved at blive losset fra kajens plankedække. En herre med høj hat er på vej derhen. Måske er han et øjeblik (fortsættes næste side...)

Det arkitekttegnede posthus. Udsnit af billede til venstre.

standset op på den lille træbro, der fører over åens udløb til havnebassinet. Det lille hus bag vandringsmanden er kogehuset, hvor havnens søfolk kunne lave mad og bruge åben ild f. eks. til at smelte beg. I baggrunden præstegården med takkede gavle og den gamle toldbod, der blev revet ned i 1884. Bagest til venstre købmand Jacobsens gård og jernstøberiet. Købmanden var digteren J. P. Jacobsens far.

Vejen t.v. er Strandgade og billedet en fortsættelse af det fra havnen. I midten træder en smuk gavl frem. Det er østenden af det gamle magasinhus, eller tiendeladen, der blev revet ned i 1930'erne. Vejen fører hen til Korsgade. Østergade drejer fra lige efter det to-etages hus i forgrunden.

Storegade nederst t.h. - uden vimpler, gågadebelægning og reklameskilte. Dengang man i byen bare vidste, at skomager N. C. Redsted boede til venstre i nr. 14 og skomager J. C. Johansen i nr. 12 ... og at Borgerskolen var i den store hvide bygning på hjørnet af Havnestræde. Og skulle man en vinterdag alligevel være i tvivl, var der opsat en tranlampe til at orientere sig efter. I nr. 8 boede guldsmed Brinch og øverst - i nr. 6 - lå en gammel købmandsgård, hvor bl.a. amtmand G. Faye havde boet. Den blev senere til Gæstgivergården Thy. Til højre købmand F. F. Bahners gård. I gadespejlene blev der holdt øje med, hvad der foregik i gaden.

Den gamle borgerskole efter "facaderenovering"

digterens spadseretur fra havnen via Storegade til Store Torv. Husene er vidt forskellige i størrelse og form, men tilsammen danner de oplevelsen af en by med sit eget arkitektoniske særpræg. Det er 1800-tallets byhuse, hvor stue, butik og værksted er under samme tag. Det er håndværkets og handelens huse formet efter den lokale byggeskik: Gule, pudsede facader, røde tegltage, afvalmede gavle og en minimal brug af træ. Det er måske ikke særligt hensigtsmæssige huse, og deres indbyrdes placering følger strengt parcellernes afgrænsninger. Hver en stump af grunden udnyttes.

1700-tallets lave bindingsværkshuse blev erstattet af disse to-etages, grundmurede og teglhængte huse, hvoraf en stor del blev bygget i tilknytning til havnen og de omkringliggende erhverv.

Men på byens hovedstrøg skulle der snart ske forandringer. Det var murer Chr. Olesen og arkitekt Østergård Nielsen, der i fællesskab - i gips og mursten - skulle tolke og omforme det nye borgerskabs hang til individualisme. Naturligvis begyndte det i kvarteret omkring Store Torv og langs den nye Jernbanegade, der bandt byens centrum sammen med den splinterne og monumentale jernbanestation, som murersvend Chr. Olesen murede løs på fra 1880. Endnu før den første køreplan var trådt i kraft på Thybanen, løste Chr. Olesen borgerbrev og begyndte som selvstændig murermester. Han havde lært hos en murer på landet, taget svendeprøve hos en oldermænd i Nyborg og gennem en årrække arbejdet i Aalborg, hvor han bl. a. havde været med til at bygge Vor Frue Kirke og den stedlige håndværkerforenings festsal.

Chr. Olesen begyndte sin nye murervirksomhed på et heldigt tidspunkt, for sammen med Østergård Nielsen blev han entreprenør på en række karakteristiske ejendomme, der blev opført i slutningen af 1880'erne og i begyndelsen af 1890'erne. Det var manufakturhandler Kamps ejendom, Magasin du Nord, Dansk Beklædnings Magasin, Tachaus manufakturforretning, isenkræmmer Andersen (billederne på denne side), ejendommen på hjørnet af Vestergade og Amtsstræde, Kiilsgaard på Store Torv og skomager Jensens ejendom i Jernbanegade.

Merkur og borgerskabet

Chr. Olesen huskede Østergård Nielsen som en „fantasifuld arkitekt“:

Billederne på denne side viser isenkræmmer Andersen's ejendom i Vestergade over for kirken. Nu med Chr. Have som indehaver. Efter lange forhandlinger blev Merkur forsynet med et figenblad. Inspirationen fra den romerske oldtid trænger også igen-nem ved vinduernes gipspilastre. I løbet af et par årtier var Thisteds centrum formet i tidens stuk-mode.

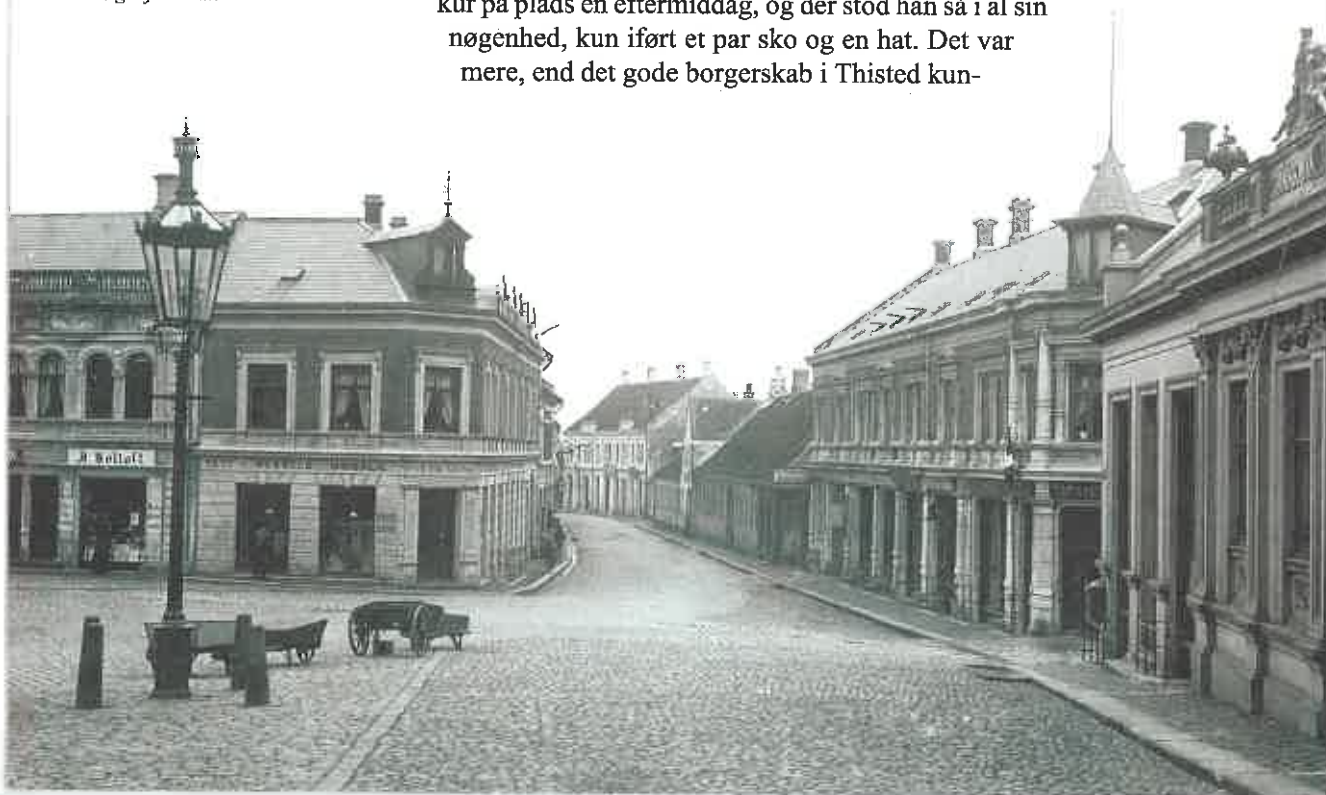

Huset lå på det nordre hjørne af Store Torv og Storegade. Et hus i tilsvarende stil lå på hjørnet af Vestergade og Kirkestræde. Barok-arkitekturen blev umoderne og forsvandt inden Første Verdenskrig. I øvrigt var her præstebolig, inden præstegården i Asylgade blev opført. På billedet herunder er huset nedrevet, og hjørnet bebygget med en større forretningsejendom.

- Der var næsten ingen grænser for, hvad han ville have læsset på en facade. De pudse facader var noget hidtil ukendt i Thisted dengang. Den første ejendom med pudset facade var den gamle borgerskole i Storegade. Da vi fik Østergård Nielsen herop, kan det nok være, at der begyndte en facadeudsmykning på nyopførte ejendomme. Men det var ikke nok med, at man fornyede facaderne med stukkatur, søjler og balustre en masse. Nej, man drev det endog dertil at anbringe skulptur-afstøbninger, hvor man kunne finde anvendelse derfor. Det så man f. eks. på Brinkmanns ejendom ud til Store Torv. Og da boghandler Nordentoft byggede ejendommen i Vestergade over for rådhuset, lod han som symbol på, at bogladen forhandlede det bedste på digte- og musikkunstens område

de på facaden anbringe buster af digteren Adam Øhlenschläger og komponisten Niels W. Gade. De blev leveret af brødrene Andersen i Århus, hvorfra også Merkur-statuen, som isenkræmmer Andersen lod opstille på sin ejendom i Vestergade, stammer fra. Merkur var oprindeligt romernes Gud for handelen, senere også lykkens Gud, fredens og de vejfarendes beskytter. Merkur afbildes med bevinget hat og sko, en stav og en pengepung i hånden. Vi måtte dog foretage en lille forandring på statuen, før den kunne få lov at blive stående i nichen i facaden. Vi stillede Merkur på plads en eftermiddag, og der stod han så i al sin nøgenhed, kun iført et par sko og en hat. Det var mere, end det gode borgerskab i Thisted kun-

*Store Torv med den nye P-plads
ca. 1937. Det er en solskinsdag
og klokken er snart 10. En by i
provinsen ...
Foto: Aage Pedersen.*

ne stå for, man ymtede endog om det profane i at stille en sådan statue op lige over for kirken. Samme aften fik jeg besøg af byens øverste, politimester Clausen, der beordrede statuen fjernet næste dag, da det var en krænkelse af den offentlige blufærdighed. Jeg havde imidlertid ingen kompetence til sådan uden videre at fjerne statuen og henviste derfor politimesteren til isenkræmmeren og arkitekten. I de følgende dage forhandlede de interesserede parter om sagen, mens byens borgere i spænding afventede, hvilket resultat, man ville nå til. Det endte dog med et kompromis, og jeg gav Merkur et figenblad på, fortalte Chr. Olesen.

Stilkampen rasede i byens centrum.

Byens større erhvervsdrivende havde her deres virksomheder, som skulle præsentere sig. Interessen for byforskønnelse var stor. Allerede i 1890 for-

Murermester - og senere skorstensfejermester - Chr. Olesen.

søgte man at oprette en turist- og forskønnelsesforening lokalt - i første omgang uden resultat. Men i 1906 lykkedes det.

Frem mod midten af 1800-tallet dominerede klassicismens bundne og regelrette former facaderne i byens centrum. Det gamle apotek i Storegade, der blev oprettet i 1749, er et eksempel på, hvordan mere fantasifulde - og efter nogens opfattelse brutale - idéer tog over, da apoteket blev ombygget i 1898 med et himmelstræbende gotisk indgangsparti. Den samme nyorientering slog igennem, da byen byggede administrationsbygning på Nytorv i 1916.

Den bykerne, der blev skabt i årene omkring 1900, viste sig at være særdeles levedygtig, og skulle ikke ændre sig meget i de næste 60-70 år. Men efterhånden som stukken og ornamentikken blev skrællet af, blev butiksvinduerne større og større, så man til sidst fik en fornemmelse af, at der var bygget et hus omkring en butik - og ikke omvendt. Allerede i 1920 rakte maledede reklameskilte, farvede baldakiner, automater og benzinstandere ud efter det nye århundredes forbrugere. På samme tid blev det stadig mere sjældent, at man brugte ordet „forskønnelse“ i forbindelse med Turist- og Forskønnelsesforeningen - den kom bare til at hedde „Turistforeningen“. Hver tid taler med sin tunge.

Ismerne i Thisted

Det var kun naturligt, at der var knyttet en særlig opmærksomhed til udformningen af de bygninger, der lå i centrum, og denne interesse blev videreført i forbindelse med de mange nye offentlige byggerier.

Under Første Verdenskrig blev arkitekt Viggo Norn fra Horsens bestilt til at tegne en administrationsbygning på Nytorv. Resultatet blev en borglignende ejendom, der fik udprægede gotiske træk - et passende hus til byens kæmperkontor, hvor skatteyderne kunne føle sig som dét, de var, når de havde skubbet den tunge dør til side og kom ind i den høje sal, hvor den lukkede skranke signalerede „hertil - og ikke længere“. Men gotikken fik ikke nogen lang levetid i Thisted, for da Viggo Norn kun et par år senere fik til opgave at tegne en ny politistation på Frederikstorv, konverterede han til den gammelkendte klassicisme, der havde dybere lokale rødder. Og tidens selvforståelse var en nyklassicisme, der gik sin sejrsgang over hele Europa - ikke mindst i Mussolinis fascistiske Italien. Politigården i Thisted kom i påfaldende grad til at ligne et lille anneks til den nye politigård i København.

Modsatte side: Apoteket i Storegade i tre forskellige forklædninger. Øverst som bygningen så ud i den klassicistiske udformning før 1898, da huset blev bygget om og fik det gotiske indgangsparti, som kan ses både på billedet fra ca. 1910 og det nederste mere nutidige.

En ny tid er på vej og butiksskiltene ved at blive hverdag på det billede, som fotograf Scharling tog i 1920'erne.

Mellemløstiden blev en brydningstid også inden for arkitekturen - og for den prøvede lokale byggeskik, der nu for alvor mødte alvorlig konkurrence fra uddannede arkitekter. Thisteddrengen Jens Foged blev en af dem, der satte sig spor i perioden - ikke som fornyer, men som en sikker formidler af den nyklassicistiske idé, som han overførte til bolig- og institutionsbyggeri.

Jens Foged startede som tømrerlærling i sin fars virksomhed. Senere uddannede han sig til arkitekt i København, hvor han også fik arbejde på en tegnestue frem til 1915, da han vendte tilbage til sin fødeby og åbnede tegnestue. I de første efterkrigsår var der gang i byggeriet i Thisted, og Jens Foged fik en række større opgaver - bl. a. med opførelsen af alderdomshjemmet Kristianslyst på Nørreallé, Johnsens Rekreatiøns hjem, museet og scenebygningen ved Hotel Aalborg.

Jens Foged gik videre til nyklassicismen, da han i 1937 tegnede kommunens kulturelle "flagsskib" på Tingstrupvej: Biblioteket. Enkelte beboelseshu-

Arkitekt Jens Foged (1890-1959).

Jens Foged tegnede kommunens tre tvillingehuse på Nørreallé i 1919.

I huset på hjørnet af Skolegade og Dr. Louisegade boede læge Fenger. Året er 1895. På banearealet i forgrunden er der oplag af jernbanesveller.

se blev det også til. Blandt dem de smukke sammenbyggede huse på Nørreallé og beboelsesejendommen Nørregade 51.

Nr. 13 uden for nummer

I 1906 var Thisted blevet så stor, at postmester Knudsen ikke længere kunne overskue, hvem der boede hvor. Noget måtte der gøres, og derfor skrev han til byrådet: „Grundet på henvendelse fra mange af byens borgere, særlig fra post- og banefunktionærer, tillader jeg mig at foreslå byrådet indførelse af nye husnumre på ejendommene i Thisted. (Efter

større byers system med lige og ulige numre). Da det viser sig, at det gamle matrikelnummer-system ikke kan bruges som adressat-nummer, og folks personlige bekendtskab ikke mere kan gøre fyldest for efterspørgsel, formenes at denne lille reform er påtrængende nødvendig“.

Så blev der indkøbt 697 nummerskilte. Men nu skal man ikke forfalde til at tro, at der så var 697 huse i Thisted. Der var faktisk 18 færre, fordi man sprang over nr. 13 - „da det i andre byer har vist sig, at næsten alle ønsker at undgå nr. 13 som husnummer, således at dette nummer så godt som ikke findes!“

For at få system i tingene blev der ryddet op i de gamle gadenavne. Knudsensgade på Knudsens Toft blev til Kongensgade. Kroggade blev til Ågade. Tyragergade til Plantagevej. Christiansgade til Thorsgade. Kirkegårdsvej blev udskilt, og Strandvejen erstattede det noget besværlige Under Østerbakken. Og en række „gader“ blev til „veje“.

På Hundborgvej var der - uden for bygrænsen - bygget boliger bl.a. til arbejderne på Landtyst Teglværk. Kappelstiensvej begynder nederst til venstre i billedet.

Møllevej ca. 1915 ned mod byen. Til højre Chr. Madsen "Jylland"s villa. Naboejendommen husede senere margarinefabrik, trykkeri, kirke og forretning.

Med husene placeret i nummerorden var byen nu klar til at vokse i takt med, at indbyggertallet steg.

I tiden op til århundredeskiftet havde Thisted udviklet sig mod vest. Der var bygget i næsten hele Vestergades længde og i begyndelsen af Hundborgvej, men de åbne marker lå stadig lige bag ved husenes haver. I Rosenkrantzgade var der kun nogle få huse og mod nordvest marker, så langt øjet rakte. Også bebyggelsen på Møllevej var meget spredt. I alt stod der omkring 1900 kun seks-syv huse i hele vejens længde. Kvarteret omkring Borgerskolen var endnu ikke helt udbygget. Dr. Louisegade var ikke ført igennem til det nye bryggeri, og i gaden var der kun få bygninger - Højskolehjemmet på hjørnet af Skolegade og „tårnbygningen“ på hjørnet af Kongensgade.

Hotelejer, entreprenør og ejendomskommissionær Chr. Madsen „Jylland“ købte arealet mellem Møllevej og Hundborgvej, hvor han anlagde Jyllandsallé og Margrethevej i 1915. De to veje opkaldte han efter sin café og sin datter. I løbet af de næste 40 år blev hele arealet bebygget sammen med de mange villaveje mellem Tingstrupvej og Hundborgvej.

Det var først, da udviklingsmulighederne mod vest var udtømte, at der blev taget fat på større byggeri i den østlige bydel.

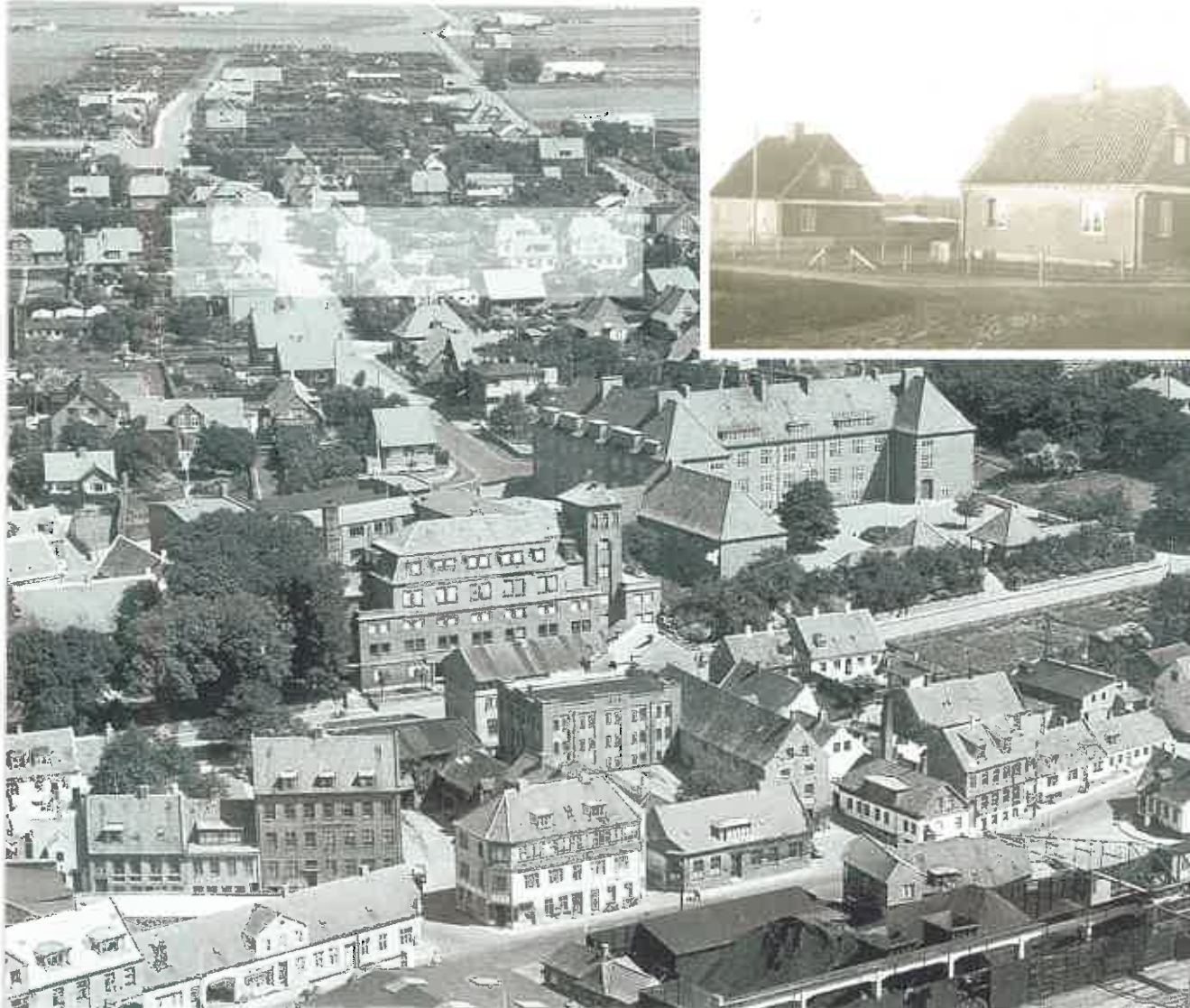
Byggeforeningshuse

Det blev parcelhuset, der sprængte byens gamle rammer. Så tidligt som i 1887 blev det muligt at opnå statslån til de såkaldte byggeforeninger. Dermed blev der skabt økonomisk mulighed for opførelse af billige boliger til menigmand. Efter loven kunne der ydes lån til kommuner og foreninger, der opførte gode og sunde arbejderboliger. Det var det første eksempel på offentlig støtte til selvejerhuse.

Akademisk Arkitektforening startede i 1907 en kampagne, for at folk på landet skulle få øjnene op for arkitektoniske værdier. Man oprettede Tegnehjælpen, som havde til formål at skaffe småkårsfolk tegninger til billige, prak-

Hotelejer, entreprenør og ejendomskommissionær Chr. Madsen „Jylland“. Da han sidst i 1960'erne genopstod på Store Torv - som skulptur - vakte han furore. Som man kan læse nærmere om på side 284.

*Øverst til højre byggeforeningen "Solbakken"s huse i 1921. Huse-
ne ligger i Solbakkevej-kvarteret
i det markerede område på luft-
fotoet. Dette parcelhuskvarter var
oprindeligt et kolonihave-områ-
de, og det bar kvarteret stadig
præg af i 1955, da Sylvest Jensen
var på vingerne.*

tiske og sunde huse. Det var kun en begyndelse. I 1915 stiftedes Landsfor-
eningen til fremme af Bedre Byggeskik på landet, der ivrigt gik ind i en op-
lysningsvirksomhed, som kom til at påvirke meget i den følgende år - også
i Thisted.

Det var før, det industrialiserede byggeri slog igennem. Kvalitetsbevidste
håndværkere og arkitekter leverede med inspiration fra Bedre Byggeskik -
ikke blot i Thisted, men landet over - de fysiske rammer til parcellistens nye
livsform langs de villaveje, som byggeforeningerne mere eller mindre selv
skabte.

I 1914 kom en ny lov om statslån til arbejderboliger. Allerede inden loven
var vedtaget, blev der stiftet to have- og byggeselskaber i Thisted.

Det første ville bygge på „det af det konsul Andersen tidligere tilhørende
jordstykke mellem Møllevej og Tingstrupvej“. En anden kreds af personer
dannede et selskab til bebyggelse af Chr. Madsens grunde mellem Møllevej
og Hundborgvej.

Snart fulgte dannelsen af en række nye byggeselskaber. Man gik enten
sammen med arbejdskammerater eller venner fra kolonihaven om et projekt.
Personale fra statsbanerne gik f. eks. sammen om at opføre tre dobbelthuse

på den såkaldte Degnejord ved Hundborgvej og Margrethevej. Byrådet diskuterede i denne forbindelse længe, om man skulle give selskabet lov til at lade bygningerne opføre i en lang række langs Margrethevej med en gavl lige mod Hundborgvej.

På Østerbakken ønskede et byggeselskab at opføre seks huse med en lejlighed i hvert hus. Et selskab af håndværkssvende og et par arbejdsmænd dannede et byggeselskab for at opføre seks ejendomme „på det tømrer Martin Andersen tilhørende grundstykke på Nørregade“.

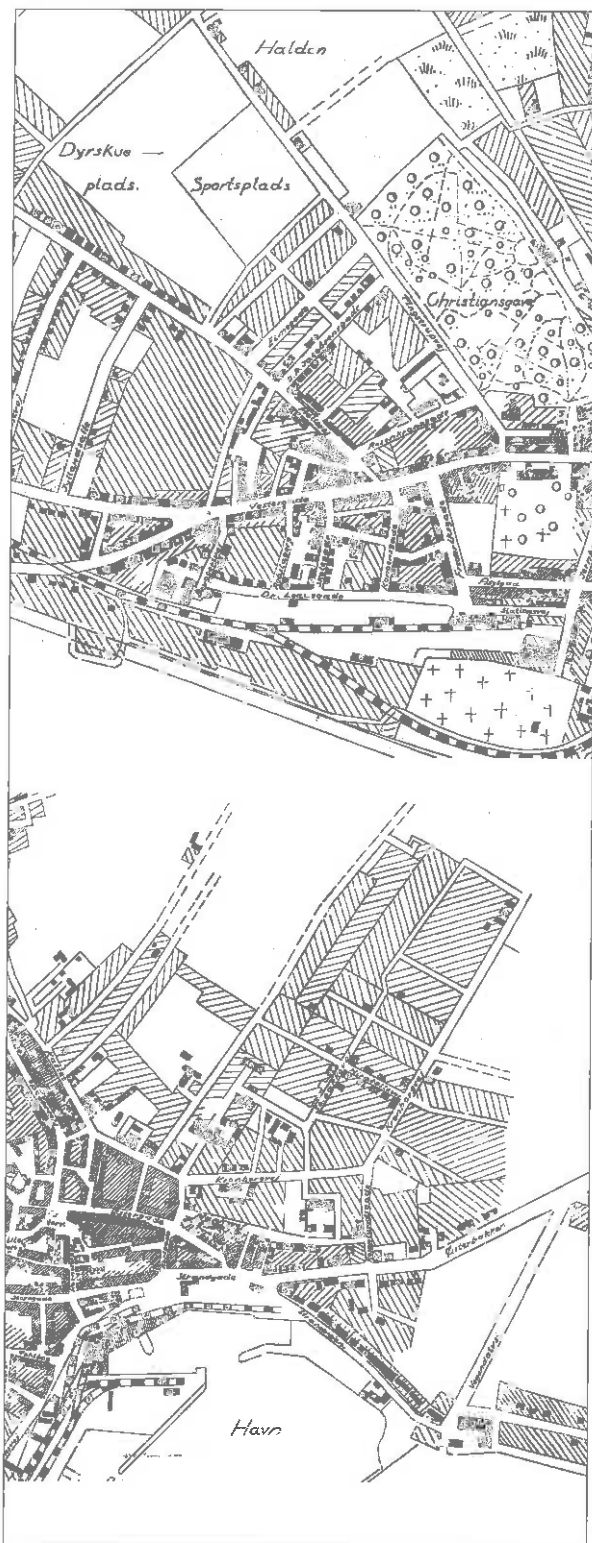
10 medlemmer i en forening, der kaldte sig byggeforeningen „Solbakken“, ville hver opføre en ejendom med en tre-værelses lejlighed på haveelskabet Mirabellas grund, som de selv ejede.

Da byrådet skulle behandle en sag om tilskud til et nyt byggeforeningsprojekt i 1920, var byrådsmedlem Østerbye ikke alt for begejstret. Han mente, at den offentlige støtte ikke kom de mindre bemidlede til gode, som det var hensigten: „Det skulle gerne være sådan, at de, der bygger husene, også beholder dem. Som det er gået på Jyllandsallé, er det blevet mere velhavende folk, der nu bebor nogle af husene. Vi savner også en bebyggelsesplan. Ellers får vi let flere af sådanne huse, som ligger ved Møllevej eller ved Bryggerivej - som et vittigt hoved har kaldt Knaldhyttevej“. Men også denne gang støttede byrådet byggeriet. Der var bolignød - og der var arbejdsløshed.

Tiden efter Første Verdenskrig kom således til at stå i byggeforeningshusenes tegn. Man realiserede drømmen om hus og have ved at udnytte de eksisterende tilskudsmuligheder.

En stor del af de huse, der blev opført i tiden frem mod 1950'erne var to-familiehuse. De blev opført i de kolonihaver, der var skudt op rundt om byen. Haveelskaberne Parken, Mellemmølle, Nørrevang, Solvang, Marienlyst, Bachs Jorder - og hvad de nu alle hed - blev i mellemkrigstiden til udstykningsforeninger, der skabte små parcelhusgrunde nord og øst for byen. Efterhånden som kloakeringen skred frem, blev de nye veje til kommunale veje.

Thistedes byudvikling i mellemkrigstiden er et eksempel på, at lånemuligheder og konjunkturer er udslagsgivende for arkitekturen. Og et eksempel på, hvordan villabyen blev skabt uden for den oprindelige bykerne.

Status over boligudbygningen 1940.

Væk fra rendestenen

Vandet løb i stride strømme langs gaderne, når tø satte ind, og at færdes på de opkørte grusveje blev til en besværlig affære. Når frosten satte ind om vinteren, frøs vandet i rendestenen til. Men ud fra husenes afløb til gaden kunne dampen slå op, når der blev kastet vand bort.

Det var forbundet med besvær både at skaffe sig vand og komme af med det, før byen blev kloakeret. Og hygiejnen blev derefter.

Rendestenen førte vandet bort i nogle af Thistedes gader. Andre steder, f.eks. i midtbyen, ledte man spildevandet ned i Bækken og derfra videre ud i havnen. Vandløbet gennem Bækken var frem til begyndelsen af århundredet et problem. Løbet var dårligt oprenset og faldet derfor uregelmæssigt. Det gav jævnligt oversvømmelser i det lavere liggende kvarter omkring Nytorv. Med den tættere bebyggelse var Bækken blevet til en beskidt sag.

Dragbækvej 1910. Snesjap på en opkørt vej. De spadserende kunne komme over rendestenen på udlagte træplader.

“Et kommunalt svineri” - som det blev sagt i byrådet i 1907. En blanding af skyllevand fra farverier, bryggerier og menneskeboliger. Rotter og stank var dens tro følgesvende.

Nogen gjorde et forsøg på at finde en erstatning for de kloakker, som byrådet var for fedtet til at anlægge. Det var oven i købet et medlem af byrådet, der proklamerede, at han havde fundet løsningen på spildevandsproblemerne.

- Systemet er simpelt og kan derfor bringes til udførelse af alle. Det består simpelthen i, at man graver store dybe huller til kloakvandet, hvor dette gemmes, indtil det efterhånden af sig selv synker i jorden ... hed det i avisen.

Det første forsøg med dette anti-kloak-system blev gjort i Nygade i sommeren 1889. Her blev der gravet et stort hul med dække over med tilløb fra rendestenen, så vandet kunne sive. Stille og roligt ...

Men seks uger senere måtte man se i øjnene, at en oplagt mulighed for at spare penge på anlæg af kloak næppe duede. I begyndelsen så det ellers godt ud. Men så begyndte beboerne at klage over, at de ikke kunne være tjent med det, for deres brøndvand begyndte at få en brunlig farve, og det så ikke alt for sundt ud.

Eftersom byrådet tøvede med at anlægge en kloak, måtte beboerne i kvarteret tage sagen i egen hånd, og derfor tog man fat på at nedlægge en kloakledning fra Korsgade til Bækken for egen regning - og uden nogen samlet

En af byens fire-fem offentlige brønde med pumpe stod på hjørnet af Hundborgvej og Dragsbækvej. Det var gas, der lyste op i gadelampen. Billedet udateret.

Købmand Larsens gård i Vestergade (Larsens Plads) med brønd og hejseværk. Ca. 1920.

plan. „For det gælder frem for alt at sørge for, at historien ikke bliver for dyr“ ... kommenterede en af aviserne ironisk.

Forholdene i Thisted var ikke enestående. Så sent som i 1893 var kun 24 købstæder i hele landet forsynet med kloak. Som regel af dårlig kvalitet. 15 købstæder havde slet ingen kloak. Mens kloakeringen lod vente på sig, kom muligheden for at tappe rindende vand fra fælles vandværker noget tidligere. Navnlig i 1880'erne og 1890'erne kom mange købstæder med.

Strøm og skrald

Som så ofte tidligere blev det en af Thisted's foreninger, der satte skub i den offentlige debat. Denne gang om vand- og elforsyning. Og dermed blev der lagt et pres på byrådet.

I 1905 indkaldte Thisted Håndværkerforening til et velbesøgt møde, hvor en hidkaldt foredragsholder lagde op til en debat for at få drøftet „det brændende spørgsmål om anlæg af et elektricitetsværk og et vandværk i Thisted“. Der blev foretaget en afstemning blandt deltagerne, der viste, at der var større tilslutning til vandværket end elektricitetsværket.

Mødet opfordrede håndværkerforeningens bestyrelse til at føre sagen frem for byrådet. Det gjorde man så - og i byrådet nedsattes et udvalg, der

Elektricitetsværket blev opført af et privat selskab i 1906.

Thistedboerne kunne møde den åbne renovationsvogn i gaderne i mange år. Byen fik i øvrigt den første forbrændingsanstalt i 1930.

straks henvendte sig til byens grundejere for at lodde interessen.

9. maj 1905 forelå resultatet af undersøgelsen. Der var indsendt 134 begæringer om vand (425 haner), men kun 31 om elektricitet (235 lamper).

Interessen for et el-værk var overraskende lav - for de 31 borgere, der ønskede elektricitet, svarede kun til godt en tiendedel af det antal, der skulle til for at opnå en rentabel drift.

For vandværket var det kun mellem en fjerdedel og en femtedel af samtlige ejendomme, der havde tilmeldt sig som forbrugere. Men det var tilstrækkeligt til, at man turde gå i gang, og allerede i maj 1906 skød vandtårnet op mod himlen: Thisted's nye vartegn blev bygget på byens højeste punkt for at få det optimale tryk på vandet. Der var også kommet mere tryk på tilmeldingerne, efter at kommunen „forskudsvis“ havde tilbudt at betale for forbrugernes vandledninger.

Elforsyningen blev i første omgang en privat sag. På trods af den lave interesse lod firmaet A/S Frichs opføre et privat elværk ved fjorden i 1906. 88 forbrugere skabte det første økonomiske grundlag for en ny teknologisk epoke i Thisted, der ved premieren blev introduceret med små glødelamper i de handlendes butiksvinduer otte dage før juleaften. Hos de velhjærgede gik der ikke lang tid, før der stod elektrisk strygejern og Nilfisk-støvsuger på ønskesedlen.

1906 blev værkernes år. Nogenlunde samtidig meldte der sig et ønske om at få en ordning på fjernelse af dag- og natrenovationen. De fleste lokums-tønder var anbragt i gårde direkte oven på en mødding, hvor fækaliernes hobe sig op under sæderne.

Petrea Andersen boede sammen med sine forældre og fem brødre i en lille to-værelses kælderlejlighed. Den var så fugtig, at moren måtte gå på sneglejagt inden sengetid. Petrea erindrer, hvordan hun under besøg i retiraden

*Kringeltorv eller Nytorv :
1890'erne. Bækken er dækket
med brædder. En pumpe stikker
sin snabel ned i det snavsede
vand ...*

måtte sidde og sparke på spanden for at holde rotterne væk. Det var bestemt ikke rart for en lille pige at skulle gå derud, når det var mørkt. Den eneste redning var at overtale en af brødrene til at gå med og holde vagt uden for døren.

Der har været et utroligt svineri i en tæt befolket by som Thisted, og ikke mindst i varme perioder var risikoen for epidemier nærværende. På denne baggrund kan det ikke undre, at dødeligheden i købstaden var væsentligt højere end på landet. Først i 1920'erne skete der et langstrakt og varigt fald.

En lokal arbejdsmand tilbød i 1905 at fjerne affaldet - „for en billig betaling“ - og adskillige tog imod tilbuddet

I 1910 blev der endelig indført en offentlig renovationsordning, hvor afhentningen af skarn og lortespande blev sat i system i kommunalt foreskrevne kasser og retiradeindretninger. Latrintønderne blev herefter tømt en gang om ugen. Den brugte tønde blev forsynet med et fastskruet låg og kørt ud til den kommunale renovationsanstalt.

Kloakken helt til rotterne

Anlæggelse af en effektiv kloak gik meget langsomt. Men der blev kæmpet hårdt for sagen. Man var begyndt med at kloakere Bækken i småbidder. Der blev startet på Nytorv, og så gik det ellers ud mod Amagerhaverne nord for Plantagen. „Den altid stinkende bæk bliver herved lukket inde og forhindres således i at udsende sin ubehagelige og sundhedsfarlige parfume til de omliggende ejendomme“ ... hed det i en samtidig kommentar. I 1912 påbegyndtes rørlægningen af Bækken fra Korsgade til udmundingen i Thisted Havn - den gamle træbro blev fjernet. Og rotterne havde et sted mindre at boltre sig.

Nu begyndte grundejerne rundt omkring i byen at røre på sig. Man ville

gerne med på kloakken. På Møllevej blev der indsamlet underskrifter til fordel for en ny kloak på strækningen mellem J. P. Jacobsensgade og ud til Vestre Kirkegård. Hidtil havde man fjernet spildevandet ved, at grundejeren gravede et stort hul i sin gård eller sin have, hvori han nedsatte en tønde uden bund, som spildevandet blev ledt til i håb om, at det ville synke ned i jorden. Men systemet var som omtalt ikke altid lige effektivt, fordi spildevandet ofte flød ud over tøndens kant.

Under Første Verdenskrig blev der kloakeret i spredt fægtning rundt i byen.

I 1915 hævdede man i byrådet, at det meste af den indre by var ved at være kloakeret, men amtslæge Bartsch havde en helt anden opfattelse. I den årlige medicinalberetning kunne han godt nok konstatere, at der blev anlagt nye kloakker „men ikke efter nogen samlet plan; der haves i det hele ikke rede på kloakforholdene, som tildels er meget uheldige. Eksempelvis kan

Nytorv. Bækken lægges i rør omkring 1907 - 1908.

En af de mange private brønde forsynet med en pumpe stod i købmand Nordentofts gård, Østergade 8, der senere blev til mejeriet Pasteur. Billedet er fra ca. 1900.

Badeværelse og wc blev indpasset i eksisterende rum.

nævnes forholdene i Nørregade, en gade, som er stærkt bebygget og hovedsagelig bebos af småfolk. Husene på den vestlige side af gaden ligger betydeligt lavere end på den østlige, og kloakken i gaden er således anlagt, at afløb fra husene på vestsiden ikke kan føres ud i den. Alle disse ejendomme leder spildevandet ud i en åben grøft med ringe fald, uden cement eller broslægning. I samme grøft udkastes alskens affald, gamle sække, kasseret køkkentøj og lignende; alle disse sager danner små øer, mellem hvilke det skidne vand møjsommelig baner sig vej, dannende mange stillestående småpytter, som i den varme tid udbreder en frygtelig stank. I en del nye ejendomme er indrettet vandklosetter med septic tanks, men som kloakkerne nu er anlagte, kan afløsnings til disse ikke lade sig gøre. Byens sundhedsvedtægt er forældet og meget ufuldstændig. Den giver således aldeles ingen hjemmel for sundhedskommissionen til at tage sig af gårdspladsernes renholdelse. En ny vedtægt er udarbejdet og vil forhåbentlig i indeværende år blive gennemført“, skrev amtslægen.

Men der skete ikke noget det første par år. Den nye sundhedsvedtægt blev godt nok vedtaget, men ikke ført ud i livet, bl.a. fordi ministeriet i København ikke kunne tage sig sammen til at sende en god-

kendelse.

Sundhedsmyndighedernes hårde kritik af kloakeringens tilstand fortsatte ind i 1920'erne. Man vedblev at pege på de dårlige forhold i Nørregade-kvarteret, men der blev også sat fokus på kvarteret mellem Hundborgvej, Tordenskjoldsgade og Dragsbækvej. Også her skete afløbet gennem render, til dels uden synderligt fald. Der var dårligt renholdte gårde, hvor masser af høns og andet fjerkræ samt hunde, katte og børn rodede i rendestenen mellem alskens affald.

Sundhedskommissionen havde gentagne gange gjort indsigelser mod den slette hygiejne over for beboere og byråd. Først i slutningen af 1920'erne ophørte amtslægens og sundhedskommissionens gentagne kritik af slette kloakeringsforhold i Thisted.

Skønt den nye vandforsyning i starten som regel kun blev til en enkelt vandhane ved køkkenvasken, betød det et stort fremskridt for hygiejnen. Det rindende vand gav også mulighed for installation af wc.

Thistedboerne var imidlertid vant til at spare. Selv om man kunne installere wc, var det ikke ensbetydende med, at man gjorde det.

I 1907 var der kun to wc'er i hele byen. Mange var skeptiske over for det nymodens. Byens Venstre-redaktør, den senere borgmester Aaberg, erklærede i 1906 under en debat i byrådssalen, at han ikke ville være med til at bevilge penge til kloakering af hensyn til wc: „Thi selv om det er godt at være forudseende, ville dette dog være for meget af det gode - wc får aldrig nogen fremtid i småbyerne, hvor man let kan komme af med affaldet“.

Og Aaberg fik faktisk ret på sin egen måde. Det kom nemlig til at gå meget langsomt med installeringen af vandklosetter. Så sent som i 1927 var der kun 302 wc'er i Thisted. De var alle tilsluttet en sep-

tictank, fordi kloaksystemet endnu ikke var pålideligt nok til at bære et direkte afløb. Til sammenligning var der på samme tid opstillet 1279 latrintønder.

I 1929 tillod byen for første gang, at wc'er kunne sluttes direkte på kloaken - i den vestlige bydel. Det satte skub i wc-installationerne. I 1931 var antallet steget til 504. Tre år efter til 854. I 1950 havde 2.730 denne moderne bekvemmelighed. Og det vil altså sige, at kun et par hundrede husholdninger fortsat var på spanden.

Store Badedag

Selv om der fra videnskabens side blev slået på tromme for den personlige hygiejne - og selv om dét at tage et bad så småt vandt indpas - så var det kun hos de bedrestillede, at man tillod sig den luksus at bygge hus med badeværelse. Det store hygiejneprojekt, der var givet startskud til i tiden lige før Første Verdenskrig, resulterede i, at der blev oprettet en offentlig badeanstalt på Thisted Sygehus i 1918 af Thisted Købstad og Thisted Amt i forening. Her kunne man få karbade, brusebade og dampbade. I 1927 blev der tilføjet en lysbadeanstalt ledet af sygehusets reservelæge. Den almindelige badeanstalt stod et bademesterpar i spidsen for.

I 1931 var det årlige antal kar- og brusebade på anstalten fordelt med 397 dampbade og 70 lysbade. Det kostede 75 øre for et kar- eller brusebad og 1,50 kr. for et dampbad.

Også på lysbadeanstalten kunne man bade almindeligt, men der var desuden tilbud om fyrrenålsbade, saltvandsbade og kulsyrebad. Til anstalten var knyttet massør, badekone og pige. Det årlige antal bade var i 1931 400 karbade, 450 brusebade, 20 dampbade og 500-600 lys- og medicinske bade. Priserne var lidt højere her.

Om sommeren var der tvungen fjordbadning i skolerne hver 14. dag - og om vinteren brusebad i tilknytning til gymnastikundervisningen.

Det „rene“ vand

Det blev populært at kaste sig ud i fjorden i det 20. århundrede. Den omsiggribende trang til at komme mere i kontakt med naturen, som havde sin rod i begyndelsen af århundredet, blev forstærket af en række organisationer med friluftsk aktiviteter på programmet. Alligevel kan det undre, at thistedboerne i 1932 var så vilde med at friluftsbade. En stikprøvekontrol viste, at 100 pct. af børnene var i fjorden næsten dagligt. Det gjaldt også aldersgruppen fra 15 til 25 år. I aldersgruppen 25-50 år badede ca. 75 pct. dagligt, og mellem 50 til 70 år var det 18 pct.

Måske var det embedslægens meldin-

Læserbrev i Thisted Socialdemokrat 1938

„Hr. redaktør! Siden wc-ordningen er blevet indført, er det ikke så godt at bade i Dragsbækbugten, særlig i sommer har det været rent galt. Alle huse, der ligger på Dragsbækvejens sydlige side, skal have direkte udløb i fjorden, da flere af dem ligger for lavt til at få tilslutning til kloakken i vejen. Også kommunens kloak, der udløber lige over for stadion, bør der ske en forandring med. Vi kan ikke være bekendt, hvor en stor del af byens børn skal bade fra kommuneskolernes badehuse, at have disse forhold. Der har i år været så store mængder „botter“ i vandet, at mangen en bade-gæst har foretrukket at gå hjem uden at have fået sit daglige bad. Ja, det har været så galt, at den ideelle plads ude under Simons Bakker under visse vindretninger også har været generet af dette utilgivelige svineri.“

Svømmer i Thisted”

Gravearbejde i den nederste del af Storegade, der blev kloakeret i 1913.

Tre badende herrer: fuldmægtig Karner, Erik Bendixsen og Beier i vandet ud for Thisted i begyndelsen af århundredet.

“partikler i vandet” ... som det hed.

Vestre kommunale Badeanstalt lå i Dragsbækbugten. Der var et omklædningsrum og et par broer til solbadning. Også her udmundede et par kloakudløb i en afstand af 200 meter. Men vandets beskaffenhed var god - hævdede sundhedsmyndighederne.

På den vestre havnemole lå også Thisted Søbadeanstalt 50 meter fra den kommunale. Den var ejet af et interessentselskab, der solgte årskort til faciliteterne. Prisen for et familieårskort: 12 kr. Gæsterne foretrak at klæde om i et af de mange badehuse langs Dragsbækbugten. Statsbanerne havde f.eks. eget badehus ved Strandstien.

Da kommunen købte gården Simons Bakke i Dragsbæk, blev der hurtigt skabt en ny og populær badestrand - men uden huse og afklædningsrum. I stedet medbragte de badende telte.

Set i det store perspektiv arbejdede kommunalpolitikere, praktiserende læger og husmødre for det samme ideale program, uden vel i øvrigt at tænke så meget over alliancen.

Den kommunale badeanstalt omkring 1910. I baggrunden el- og gasværket. I midten af 1930'erne var der forslag fremme om at anlægge såvel en søbadeanstalt som en svømmehal på et opfyldt terræn ud for elektricitetsværket. Vandet i hallens bassin skulle opvarmes af elværkets spildevand. Det blev ved snakker. Der var slet ikke penge til det i den betrængte kommunekasse. Men det var et projekt med perspektiver, som mange år senere blev realiseret - i andre byer.

Den videnskabeligt funderede hygiejne i samspil med den øgede velstand gjorde livet både lettere og bedre.

Byggeboom - og boligmangel

Med krigen fra 1914 til 1918 bristede billedet af en verden i harmoni. Aldrig før havde man set så megen grusomhed, og den herskende fremskridtstro led et afgørende knæk. I kølvandet på krigen fulgte en række sociale problemer - og mangel på boliger. Knapheden på lejligheder skruede huslejerne op, og familier med mange børn kom i klemme i den vanskelige situation.

Thisted Kommune forsøgte at bygge sig ud af vanskelighederne. Det var noget helt nyt. På Østerbakken opførte man en etageejendom i 1919/20, og lejlighederne var revet væk, før den stod færdig. Det gentog sig på Munkevej og i Nørreallé, hvor der blev opført små lejligheder for at afhjælpe bolignøden. Kommunen gjorde også brug af sin mulighed for at tvangsudleje private lejligheder, der stod tomme.

I efterkrigsåret 1919 opførte kommunen og private tilsammen næsten 60 boliger, der lige akkurat kunne holde den værste bolignød fra døren. Troede man. Men der stod til stadighed husvilde familier og bankede på for at få et sted at bo - også selv om man tyede til at opføre træbarakker til seks familier på Johnsens Allé. „Træbarakkerne afhjælper dog langt fra bolignøden, da der er 14 familier, som der ingen lejlighed er til. Der må således også på anden måde skaffes plads, men der findes endnu lejligheder, som spekulationen i øjeblikket har bemægtiget, og som kommunen må se at få rådighed over“, skrev venstreavisen Thisted Amts Tidende 3. april 1919.

I 1921 var der 1758 boliger i Thisted By. Mere end en fjerdedel af lejlighederne med to og tre værelser var overbefolkede, dvs. at der boede over to personer pr. værelse. Og to-værelses lejligheder udgjorde over halvdelen af den samlede boligmasse. Den ringe boligstandard slæbte man med langt ind

Gården til Nørregade 29 i maj 1919. Foto: Hugo Matthiessen, Nationalmuseet.

Kommunale husvilde-barakker på Johnsens Allé kort efter Første Verdenskrig.

i det 20. århundrede, hvor der kun blev gjort halvhjertede forsøg på at sanere i den ældre boligmasse. Til gengæld fremmede den ringe boligstandard i bykernen udflytningen til villakvarterer.

I mellemkrigstiden blev der bygget over 700 boliger i Thisted. Det er meget i forhold til de 1758 registrerede boliger i 1921. Hovedparten af de nye boliger blev opført uden for den gamle bygrænse. Væksten i antallet af boliger svarede lige knap nok til væksten af skatteydere.

1937 blev der udbudt byggegrunde på Bachs Jorder ved Fårtoftvej. Syv år senere begyndte salget af parcelhusgrunde på Højtoften. Byrådet mente, at det også var vigtigt, der blev bygget østerude. På Fårtoftvej tog kommunen selv initiativ til at opføre 20 lejligheder med køkkenhaver til børnerige familier.

I 1940 var der 2564 boliger i Thisted Købstad, men i kølvandet på den hede byggeaktivitet ved Vesterhavet under Besættelsen fulgte en større invasion af arbejdere, og de fleste blev indlogeret i Thisted By.

„Der er mange familier med børn, der bor under meget dårlige forhold, jeg ved f. eks. en familie med 10 børn, der bor i en kælderlejlighed. Der er også familier med børn, der bor i lysthuse“. Sådan vurderede lærer Marius Jørgensen boligsituationen i 1940. Han var medlem af byrådet og i flere år formand for det sociale udvalg.

I 1942 konstaterede Oscar Andersen, der var formand for den nystiftede Thisted Andelsboligforening, „at mange mennesker i Thisted boede i lysthuse, iskagehuse, ja selv svinehuse, og adskillige tjenestemænd og andre, der blev forflyttet til Thisted, måtte nøjes med at være glade for et lille værelse, mens de måtte lade familierne blive tilbage, hvorfra de kom“.

Det var i 1943, da 200 familier stod uden egentlig bolig. Kommunen forsøgte igen at løse problemet ved at opføre større beboelsesejendomme som f. eks. Nørregade 45.

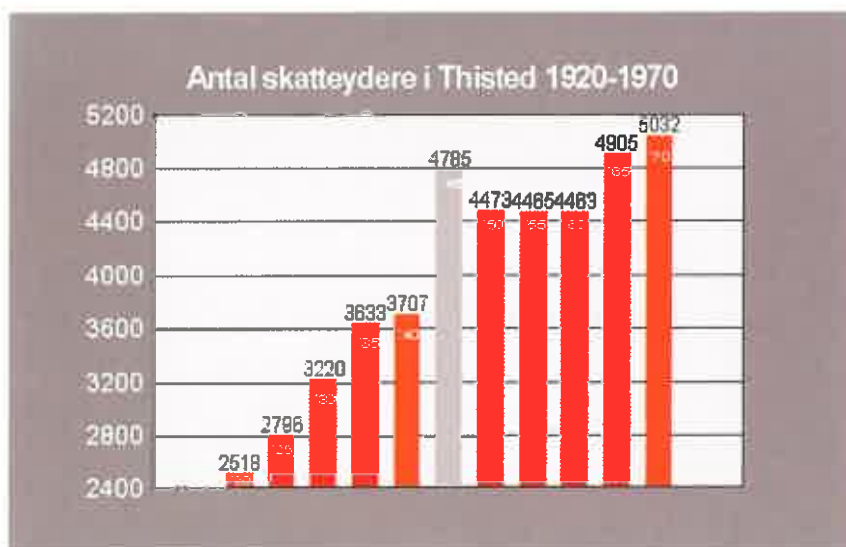
Lys og luft

Gennem 1930'erne havde arkitekter som f. eks. Poul Henningsen slået på tromme for at fremme det funktionelle almennyttige boligbyggeri. Dengang var badeværelse, altan, lys og luft nytænkning i boligbyggeri.

Det blev Thisted Andelsboligforening, der introducerede det moderne byg-

Måler aflæser Oscar Andersen, byrådsmedlem og formand for Thisted Andelsboligforening.

geri i byen. Det var i 1943 og på Tingstrupvej, hvor der blev opført fire boligblokke med 48 lejligheder til en samlet pris af 700.000 kr. Når det netop blev på Tingstrupvej var baggrunden, at Andelsboligforeningens medlemmer havde stemt for den vestre bydel.

I 1948 fremlagde Andelsboligforeningen sine planer for, hvad man dengang kaldte et „storstilet millionbyggeri“ på Grønningen: 1.8 mio. kr. for 60 nye lejligheder, hvor alle lejere skulle betale den samme kvadratmeterpris uan-

De første andelsboliger i Thisted blev opført på Tingstrupvej i 1943. Foto: Klit.

Forårets tåbrud - eller heftige regnskyt - kunne skabe oversvømmelse i kvarteret omkring Bækken. Her er det Aagaards, det går ud over engang i 1930'erne. Disse gener opførte først i 1947, da der blev anlagt en dæmning over engen ved Kristianslyst.

set lejlighedens størrelse. Og så blev der tillige fratrasket nogle hundrede kroner årligt, hvis man havde mere end tre børn under 15 år.

1948-byggeriet på Grønningen var særdeles moderne og i pagt med tidens idéer. Her blev indrettet tre maskinvaskerier i kældrene med centrifuge og tørrerulle. Tre gildestuer blev der plads til. Og park med legeplads.

Fra 1939 til 1952 blev der bygget 550 boliger i Thisted. Flest blev der bygget midt under krigen - i 1943 - hvor der blev opført 83 lejligheder. Af det samlede antal nye boliger blev de 140 opført af byggeforeninger. I samme periode steg befolkningstallet med 1100 borgere. Med andre ord - en væsentlig forbedring af boligsituationen.

Alligevel var der stadig 250 mennesker under offentlig boligforsorg i 1952, og boligmassen var stadig af en ringe standard.

Det store spring fremad kom først i det næste årti.

De store planers årti

På trods af den omfattende økonomiske krise blev 1930'erne de store planers årti. En del af inspirationen til at planlægge og forandre bybilledet kom udefra gennem Rigsdagens vedtagelse af en byplanlov i 1938. Men inden da skabte den voksende bilisme behov for justeringer i det gamle bybillede.

Allerede i 1936 besluttede Thisted Byråd, at Store Torv skulle forandres. Den direkte anledning til at gøre noget var behovet for en parkeringsplads midt i byen. Købmand Brinkmanns karakteristiske ejendom, der havde prydet torvet gennem mere end et århundrede, lå i vejen. Derfor blev byg-

ningen revet ned, og torvepladsen omdannet til parkeringsplads. Der blev også etableret en lille have ved rådhuset og et „aftrædelsesrum“. For at regulere trafikken blev der på prøve opstillet et „trafikfyr af træ med katteøjne“. Moderne tider var sandelig kommet til byen.

I samme omgang håbede man også på, at der kunne skabes en central plads i bymidten for fragt- og rutebilvognmændene, men det skete først i 1949 med bygningen af rutebilstationen i Dr. Louisegade.

Der var også røster fremme om at flytte rådhuset, så der kunne skabes plads til trafikken gennem Vestergade. I oktober 1937 opstod en idé om at sælge rådhuset til Landmandsbanken (i dag: Den Danske Bank), som ønskede at bygge nyt. Bankdirektør Hartz kunne godt tænke sig en ordning, hvor rådhuset blev revet ned og erstattet med en monumental bankbygning.

Så moderne var tiderne dog endnu ikke blevet.

Men ét var en parkeringsplads - noget andet en smidig afvikling af den voksende trafik gennem byen. Den store arbejdsløshed blev en indirekte anledning til at påbegynde nye vejanlæg. Vegendalvej blev anlagt som et såkaldt „nødhjælpsarbejde“ i 1935. Et led i den nye hovedvej nr. 11, der fra 1937 skulle føres gennem byen via Strandgade, Storegade og Vestergade. Trafikken i Vestergade var blevet ensrettet allerede i 1930 som følge af den smalle passage.

Og så blev der ellers spekuleret i, hvordan man kunne få trafikken gennem Thisted afviklet på den mest hensigtsmæssige måde. Og til gavn for beskæftigelsen.

Selv om Storegade og Vestergade

Store Torv før og efter saneringen i slutningen af 1930'erne. Brinkmanns gård blev revet ned, museet kom mere til sin ret, og kongestatuen blev flyttet. Og brostenene erstattet med asfalt. Bilerne var for alvor begyndt at fylde mere i gadebilledet.

Vestergade på det smalleste sted. Billedet til venstre er fra 1904 - dengang alle gader var naturlige gågader og lang tid, før gågade som begreb blev opfundet. Landmandshotellet - og Vestergades Brugsforening - skaber en shuse i gadeforløbet, som ikke egner sig til biltrafik. Derfor undersøgte man i 1930'erne mulighederne for at udvide gaden.

var blevet udnævnt til hovedlandevej, var det åbenbart for enhver, at navnlig Vestergade ved Vestergades Brugsforening var alt for smal til biltrafik. Her måtte der altså gøres noget, og derfor indledtes forhandlinger med Vestergades Brugsforening og fire andre grundejere i nærheden om en udvidelse af gaden.

Gennembrud for trafikken - og for de arbejdsløse

Men i kommunens gade- og vejudvalg drøftede man også andre muligheder. I 1938 noterede sekretæren i udvalgets protokol:

„For at afhjælpe arbejdsløsheden drøftede udvalget et nyt vejprojekt fra Dragsbæk langs strandkanten over Strandparken til Strandgade. Udvalget var enig om, at læsningen af jorden skulle ske med håndkraft“.

Det var - med andre ord - idéen om Kystvejen, der blev født.

Men ikke nok med dét - man bad også teknikerne om at projektere et gadegennembrud fra Nørregade og tværs gennem Strømgade-kvarteret til havnen. De store planer blev bl. a. begrundet med, at Nørregade ville få stor betydning som hovedfærdselsåre, når Hanstholm Havn blev færdigbygget. Forslaget blev også set som et tiltrængt forsøg på en sanering af kvarteret. Derfor søgte man om støtte til sanering med følgende begrundelse:

„Endvidere er den største del af bygningerne gamle og i en meget ringe forfatning, således at de i det væsentligste kan karakteriseres som i høj grad utidssvarende for ikke at sige ligefrem sundhedsfarlige. En sanering af bebyggelsen vil derfor være i høj grad ønskelig. Derfor er der ikke anden udvej end at gå rationelt til værks ...“

Det blev også foreslået at lave en viadukt under banen ved Kapelstensvej og føre hovedlandevejen ned over Engen og bag om sygehuset til Aalborgvej, men den løsning var for dyr, mente man i byrådet. Man drøftede også muligheden af at lave en forbindelsesvej fra Nørreallé til Tingstrupvej.

Gade- og vejudvalgets arbejds-kort fra 1940 over gennembrudet fra Nørregade til havnen.

Løsningen af trafikproblemerne handlede i høj grad også om tilskud. Det var en væsentlig årsag til, at man spillede på flere heste. Projekterne var for store til, at byen bare kunne iværksætte dem på egen hånd.

Lige før jul i 1939 sendte gade- og vejudvalget alle sine forslag til drøftelse i byrådet. Allerede inden havde man fra ministeriet meddelt, at staten ikke var meget for at give tilskud til „små arbejder“. Forslaget om den nye kystvej til en mio. kr. regnede byrådet imidlertid med var så stort, at det kunne opnå tilskud. Kommunens udgift ville blive ca. en fjerdedel.

Der var få direkte modstandere af at lave en kystvej, men der lød mange skeptiske røster. På den ene side kunne man godt tænke sig en smidig afvikling af trafikken gennem byen, men på den anden side var en del bange for, at „de bilende“ blot ville køre gennem Thisted - uden at stoppe op for at handle i byens butikker. Og så var der også protesterne at tænke på.

- Tænk på den splid og det spektakel, der var, da vi lavede Store Torv om, men nu er vist alle tilfredse med, at vi fik parkeringspladsen, var byrådsmedlem Sanderhoff-Jensens kommentar.

I første omgang trak skeptikerne det længste strå i sagen om Kystvejen. Projektet blev syltet i ministeriet i København, og der skulle gå en del år og snakkes meget byplan i Thisted, inden denne idé blev til virkelighed. Vi skal frem til 1950'erne. Det vil man kunne læse om i forbindelse med Thisted som ungskueby.

Forslaget om en forbindelse mellem Nørregade og havnen fik ikke den nødvendige opbakning i København. I midten af 1960'erne - da gadegenembrug var blevet populære over det ganske land - pressede man igen på for at få projektet realiseret. Atter uden resultat ...

Byplanudvalget arbejder

1925 blev den første danske byplanlov vedtaget. Den gav bl. a. kommunerne mulighed for at fastlægge veje og pladsers beliggenhed og bebyggelses-typernes fordeling. Men man undergravede de gode intentioner ved at lade kommunerne selv afgøre, hvornår de ville anvende den og ved at gøre den meget bureaukratisk.

Anlæg af en kystvej ville betyde, at de maleriske badehuse langs fjorden ud mod Dragsbæk skulle rives ned. Pigen i midten af båden er Ellen Sommerlaug, på med norske feriepiger.

Kystvejen var længe undervejs. Planen blev fostret i 1930'erne, men først i begyndelsen af 1950'erne begyndte arbejdet. En hest måtte lade livet. Anlægget blev fremskyndet, fordi Thisted skulle være ungskueby.

En af de første lastbiler i Thisted var en triangel med faste bagdæk og træsæder i førerhuset. Størst tilladte hastighed var 18 km/t. - som der står på døren. Ejeren var Thisted Dampmølle.

De første pæle bankes i til den nye vej langs kysten. Vejen blev bygget 1951-53.

Gasværksbestyrer Frederik Meibom var motorsagkyndig i Thisted, da de første biler dukkede op. I 1930 gik han på pension og fortalte, at den første bil, der kom til Thy, ejedes af en ingeniør ved vandbygningsvæsenet: "Det var en af disse forfærdelige maskiner, der var forsynet med en styrestang i stedet for et rat. Senere kom der en ingeniør til Vorupør, der ligeledes havde bil. Nogen tid efter åbnede en murer Jensen i Thisted en bilrute til Nykøbing. I begyndelsen udstedte jeg vel fem-seks kørekort om året. I 1929 udstedte jeg kørekort til 4-500 personer".

Man fulgte op med en mere smidig byplanlov i 1938 og dikterede byplanligt for byer og bymæssige bebyggelser med over 1.000 indbyggere i løbet af fem år. Loven fik et væsentligt tillæg i et cirkulære fra 1939, hvorefter kommunerne kun var pligtige til at udarbejde dispositionsplaner, der i store træk angav rammerne for fremtidig byudvikling, og som trinvis kunne effektueres ved såkaldte partielle byplanvedtægter.

Mellemløstidens byplanlægning stod i funktionalismens tegn og var i første række dikteret af ønsket om at skabe fysisk sunde livsbetingelser for bymennesket.

Det lod sig formulere som krav om at opdele byerne i grønne bæltter, klar adskillelse af boliger, industri og rekreative områder, nedsættelse af bebyggelsestæthed, differentieret gadenet med konsekvent adskillelse af kørende og gående trafik. Det var en tendens, der tegnede sig tydeligere og tydeligere, og som gennemgående karakteriserede byernes dispositionsplaner efter 1938.

Kravet om adskillelse af boligbebyggelse og industri skabte rene industri-kvarterer. Kravet om åben bebyggelse betød, at der rundt omkring i landet blev opført nye former for etagebyggeri. Det var også en tendens, der slog igennem i Thisted.

I endnu højere grad end tidligere indledtes en voldsom omformningsproces af det eksisterende bylegeme. Byerne skulle også tilpasses moderne trafikmidler, hvilket medførte store gadegennembrud i København, Aalborg og Århus, og senere gik det hårdt ud over de historiske bycentre i flere af de ældre købstæder.

Fem år undervejs

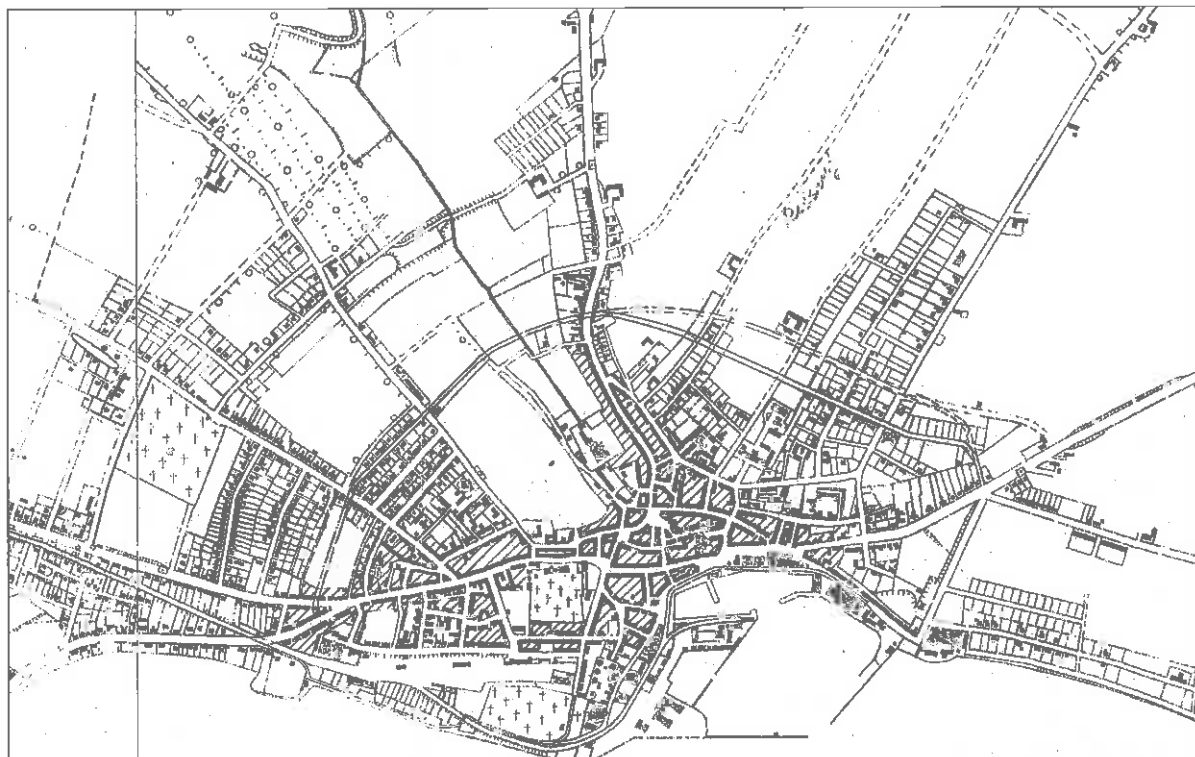
Da man i Thisted fik taget sig sammen til at nedsætte et byplanudvalg i 1942, havde udbygningen af nye kvarterer som nævnt stået på i en årrække. Men nu skulle der planlægges. Stadsingeniør Erik Baumgarten-Olsen allierede sig med et par politikere, Søren Bjerregaard og Chr. Iversen, og et par teknikere

uden for huset, arkitekt Jens Foged og landinspektør Niels Smed Søndergaard. Byplanudvalget - som de kaldte sig - købte et par bøger om emnet og 50 kort, og gik så ellers i gang med at diskutere, hvad der kunne ske - og hvor det burde ske. I de næste tre år forsøgte disse herrer at snakke sig frem til, hvordan fremtiden ville forme sig. Skulle der oprettes fabrikskvarterer? Hvor skulle der bygges rækkehuse? Skulle banegården flyttes til dyrskue-

Byplanudvalget lagde rammerne for den fortsatte udvikling af byen mod øst. Johnsens Allé i 1926. Længst ude Johnsens Rekreationshjem.

På byplanudvalgets arbejdskort fra 1947 skitseres en indre ringvej.

pladsen, når forbindelsen til Hanstholm kom? Hvor kunne man placere byens fremtidige lufthavn? Hvor mange indbyggere ville Thisted få?

5. maj 1945 var der indkaldt til et møde, men Baumgarten-Olsen noterede i byplanudvalgets protokol: „Mødet begyndte først kl. 11, og der blev i anledning af tyskernes kapitulation i Danmark ikke drøftet egentlige byplanmæssige sager. Mødet sluttede tidligt, for at medlemmerne kunne komme hjem og høre Kongens tale i radioen kl. 12. Hurra!“

Men ellers var de flittige nok. Efter seks års diskussioner barslede udvalget endelig med et forslag til en byplan. Det var et forslag, der skulle fordele den voldsomme vækst, som man forestillede sig ville komme. Thisted år 2000 ville være en by på 20.000 indbyggere, der skulle skaffes plads til i kraft af en yderligere udbygning af villakvartererne. Dette tal var stadsingeniøren kommet frem til via et foredrag af en fuldmægtig fra Statistisk Departement.

I forslaget var man tro mod de bud, der knap ti år før var givet på en løsning af de trafikale problemer. Anlægget af en kystvej langs fjorden og en udvidelse af Toldbodgade indgik som en selvfølgelig løsning. Man forventede mere trafik nordfra, når Hanstholm Havn engang stod færdig. Derfor skulle Nørregade udvides og forbindes direkte med Kystvejen.

Det var ikke helt denne virkelighed, byplanudvalget havde som udgangspunkt i 1948. Men det var tæt på. På Sylvest Jensens luftfoto fra 1955 ses Bachs Jorder, hvor man forestillede sig et fremtidigt erhvervsområde i Thisted. Under Besættelsen havde tyskerne her opført barakker og et maskinværksted, som senere blev til Cimbria. Til højre de rækkehuse med haver, som købstaden opførte i 1940 som socialt boligbyggeri.

For at føre trafikken uden om centrum tænkte man sig en ringvej fra Hundborgvej og Dragsbækvej, gennem Fayes Allé, langs Plantagen over Engen og Nørreallé, gennem Mirabellavej og videre til Aalborgvej. Thylandsvej blev anlagt som en del af denne forbindelsesvej.

Der skulle skaffes mere plads på havnen, og det skulle ske ved at opfylde fiskerihavnen. En ny fiskerihavn kunne anlægges tæt ved havneindsejlingen. Til gengæld skulle havnesporene føres fra havnen over Østre Dyrskueplads og ud til det fabrikskvarter, man ville anlægge på fire hektar af Bachs Jorder ved Fårtoftvej. De større og grovere virksomheder kunne placeres ved Aalborgvej nord for Sennelsvej.

Og længere ude - ved Kronborg Plantage - skulle der reserveres plads til en offentlig landingsplads. En skole langs Kronborgvej var også med i planen. Også kloaksystemet skulle forandres med et rensningsanlæg ved Dragsbæk og ved havnens østre dækmole.

I de nye kvarterer ville man forsøge at holde boligbyggeriet adskilt fra erhvervsbebyggelsen, og man forestillede sig hovedsageligt parcelhusbyggeri. Mellem Nørreallé og Refsvej skulle tre-etages byggeri være tilladt og mellem Kronborgvej og Aalborgvej byggeri i to etager. Der var en lys fremtid for Thisted!

Stadsingenør Erik Baumgarten-Olsen.

Byplanen fra 1948 gav mulighed for etagebyggeri i det område, hvor Thisted Andelsboligforening opførte første del af Grønningen samme år.

Murermestervilla og bungalow - to af mellemkrigstidens populære hustyper.

Generelt var man bange for at udstikke alt for mange retningslinier. Man havde gjort den erfaring, at de ikke blev fulgt.

Da kommunen satte gang i udstykningen af Bachs Jorder i området ved Fårtoftvej og Vegendalvej, sagde byrådsmedlem, murer Aksel Hvid, at det var farligt at sætte skrappe bestemmelser: „Vi thyboer er jo nu engang vant til at ville have det efter vort eget hoved“.

Hvad der var tænkt som en tinglyst byplan, endte i byrådet blot som en såkaldt dispositionsplan. Ved debatten om planen blev det foreslået, at man hellere måtte høre grundejerforeningens mening og ikke vedtage noget fast.

- Så undgår vi en masse vrøvl bagefter, var borgmester Søren Bjerregaards kommentar. Og sådan blev det.

Planen fik ikke de juridiske bindinger, som byplanudvalget havde tænkt sig. Til gengæld blev den en væsentlig politisk rettesnor i de følgende årtier. Da væksten kom i 1960'erne og 1970'erne, blev 1948-planens principper stort set fulgt af de siddende byråd - der næppe kendte planens eksistens.

Murermestervilla og bungalow

En ikke uvæsentlig del af parcelhusene i den østlige del af Thisted er tydeligvis inspireret af den flok arkitekter, der i mellemkrigstiden stod bag den landsdækkende forening Bedre Byggeskik i de år, da arbejder- og middelklassen begyndte udflytningen til parcelhuse med haver.

"Murermestervillaen" er et resultat af påvirkningen fra Bedre Byggeskik. På førstesalen blev der indrettet en lille 1° værelseslejlighed, og lejeindtægten herfra var en god hjælp til terminen.

Rødt tegltag, røde mursten og afvalmede gavle var med til at give disse huse et karakteristisk præg, som man i mere dannede kredse rynkede lidt på næsen ad. Men for mange familier blev murermestervillaen en afløser for den to-rumslejlighed, man hidtil havde været henvist til.

Med hensyn til både form og indretning var murermestervillaen tydeligt inspireret af idéer fra ældre tid. Den højborgerlige bylejlighed, der ofte bestod af mange rum - ofte i flere stilarter - som skulle syne noget udadtil, var ikke særlig praktisk indrettet. Det var murermestervillaen heller ikke altid - og alligevel blev den på mange måder forløberen for det typehus, der blev særdeles populært i 1960'erne. Det praktiske eller det funktionelle var derimod i fokus hos de, der lod sig inspirere af mellemkrigstidens *funktionalisme*. Det var en ny generation, der mente, at tilværelsen skulle gøres lettere ved en praktisk indretning af boligen. Det skulle ske med lette møbler og enkel indretning. Nips skulle fjernes. Det skulle være en smal sag at komme til med støvsugeren. Funktionalismens idéer slog igennem både i det lille

byggeri, hvor folkemodellen var en lille bungalow, og i det store byggeri, der blev igangsat af boligforeningerne.

Den funktionalistiske boligform blev en hovedstrømning både før og efter Besættelsen. Havde man fået sig en bungalow, kunne den gøres helt funktionel med en PH-lampe eller rørstole med læderbetræk o.s.v. Noget folkeligt gennembrud blev det ikke til lokalt - men de funktionalistiske idéer kom i høj grad til at præge de første almennyttige boliger i byen på Tingstrupvej og Grønningsen, der blev indrettet med moderne bekvemmeligheder: Centralvarme, badeværelse, nedstyrtningskakt, altan o.s.v. Det fornuftige blev udgangspunktet i de nye boliger, hvor stuen blev større og andre rum mindre. De foretrukne materialer var beton, glas og stål, der passede strålende til den industrialisering af byggeriet, der efterhånden fortrængte det gamle håndværk.

Lag på lag

I tiden inden 1960'ernes store parcelhusbyggeri slog igennem, bestod boligmassen i Thisted Købstad af flere parallelle lag. Det ældste lag var den bygningsmasse, der havde afløst 17 og 1800-tallets bindingsværk. Det er disse huse, som Nationalmuseets Hugo Matthiessen fotograferede på sin rejse til Thisted i 1917. Det er oftest ydmyge arbejderboliger, muret direkte på jorden og indrettet med mange små rum, hvor familier blev stuvet sammen på få kvadratmeter. J. P. Jacobsens Hus er et eksempel på et sådant hus. Umiddelbart før det blev restaureret i 1959, fungerede det stadig som bolig for flere familier.

Det næste lag af huse er bygget i perioden mellem 1860'erne og tiden frem mod Første Verdenskrig, da byen sprængte sine middelalderlige rammer som en følge af den befolkningstilvækst, der blev skabt af øgede erhvervsmuligheder. Det er i denne periode, at byen udvider sig mod vest. Det gælder f.eks. kvarteret omkring Kongensgade. Langs de nyanlagte gader bygges to- og tre-etages ejendomme med rummelige boliger. Udformningen af den ydre skal står i stor gæld til 1800-tallets historiske stilarter. I Thisted blev det populært at bygge tæt og helt ud til gaden.

I den eksisterende bykerne blev de nye huse i denne periode stort set bygget med de samme proportioner som de huse, der blev nedrevet. Det kan man se på 1910-prospektet fra vestbyen, der er gengivet på de næste sider. Her er gammelt og nyt smukt passet ind i hinanden. Kvarteret rummer både skoler, håndværk, forretninger og be-

Øverst to ydmyge beboelseshuse i Nørregade og på Dragsbækvej omkring 1919. Det klassicistiske hus på billede nr. 3 var nabo til huset, hvor digteren J. P. Jacobsen blev født i 1847. Nederst: Nye ejendomme i Dr. Louisegade fik pyntet facaden med forskellige stiltræk.

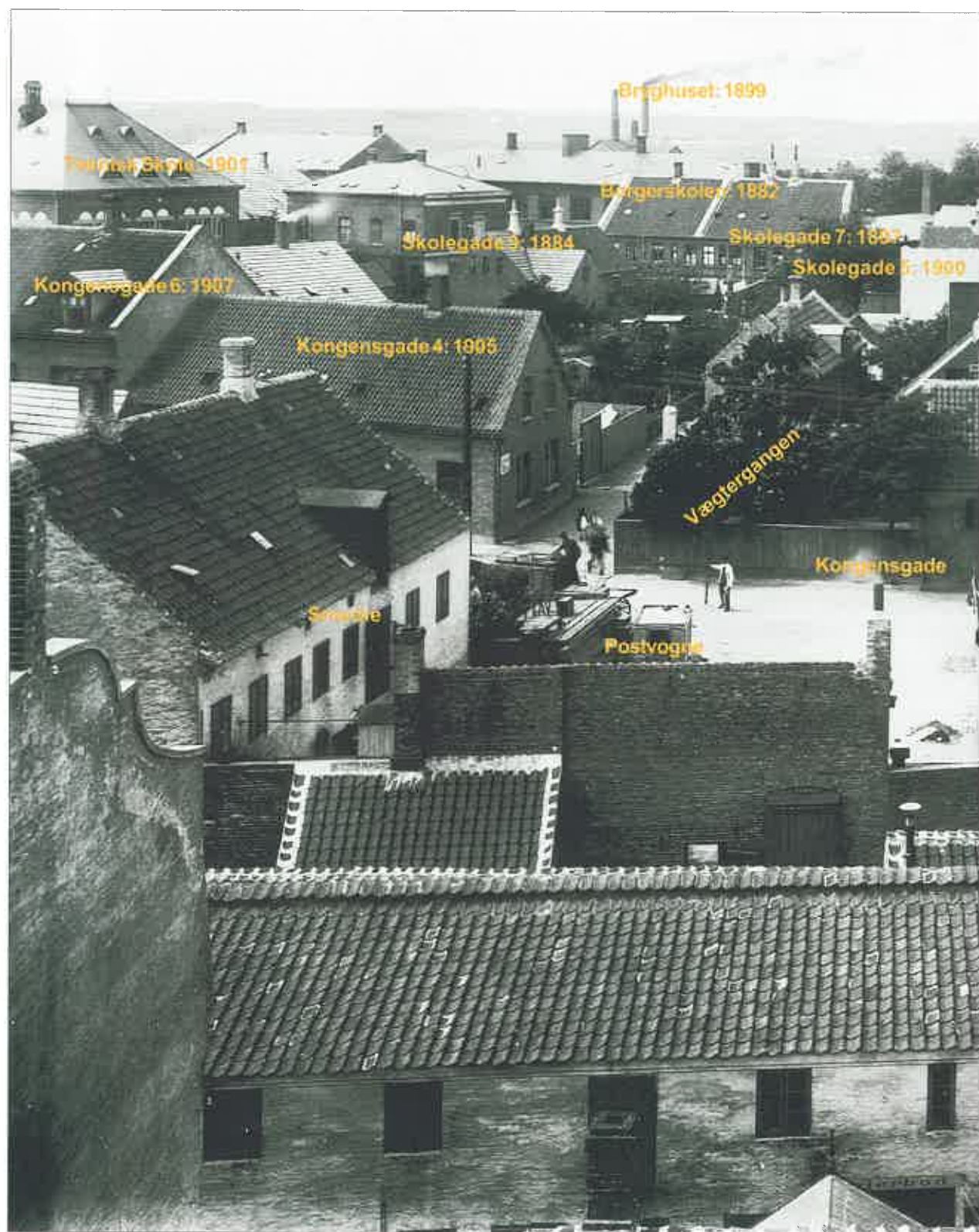
Når man ser det hele helt fra oven. De to billeder på de næste fire sider viser en overblikkelig by med en fast bygrænse.

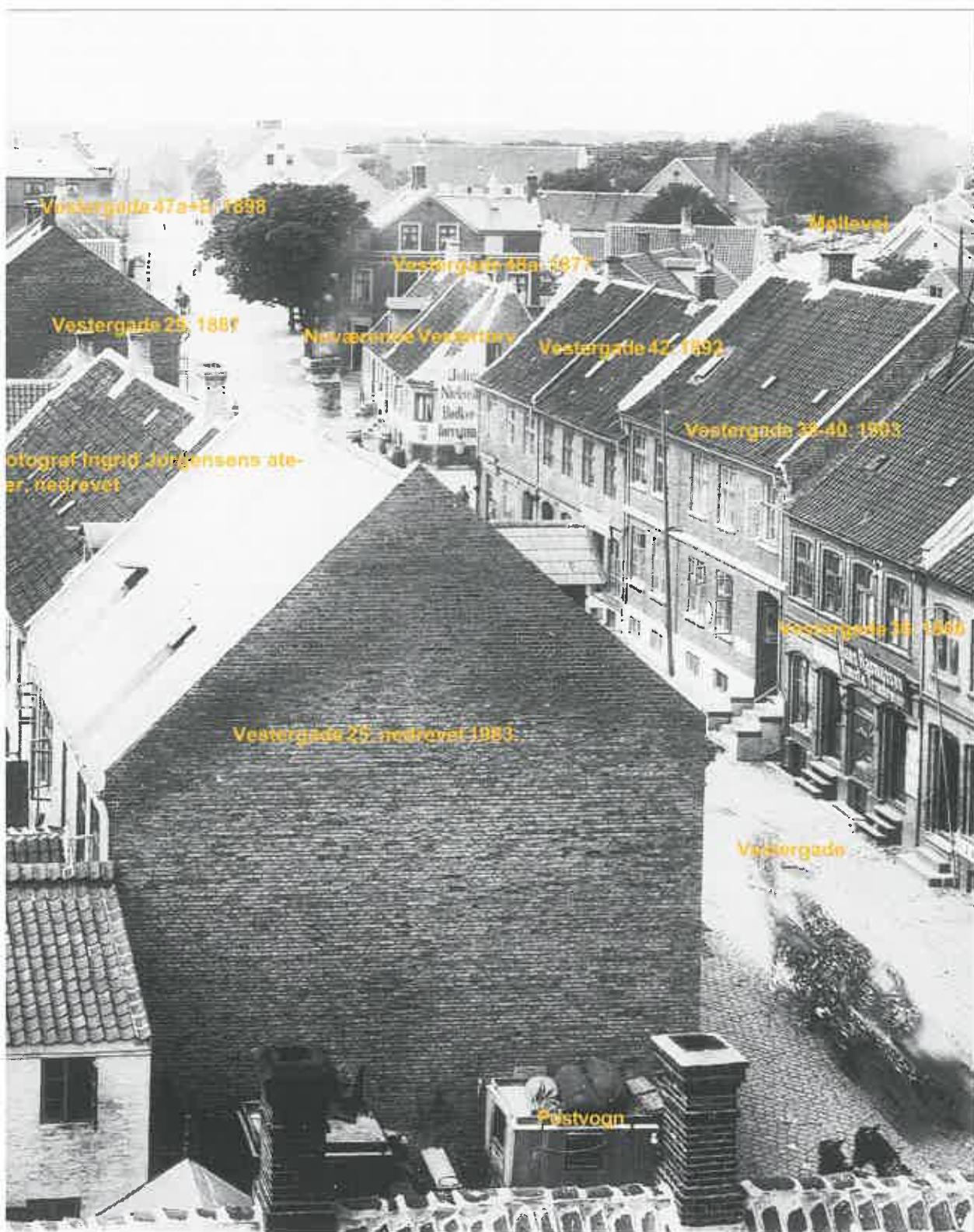
Det første billede, som fotograf Scherling er mester for, viser den østlige del af Thisted By i 1921 set fra lårkedrøet. Længst ude ligger Mellemølle til højre for de nyligt opførte byggefor-
eningshuse på Solbakken. Ellers er det sygemuseet og den nyopførte Østre Skole, der tegner bygrænsen. Nede på Nytorv ses administrationens bygning og tårn op blandt skorstenene på huse. Uldspinderiets skorsten rager højest.

Et tilsvarende overblik giver billedet af den vestlige bydel med kvarteret omkring Kongsgade i front. Anstallene omgiver, hvornår husene er opført.

boelse i en skøn blanding. Såvel placering som udformning af husene er sket efter en fast historisk tradition, der mest af alt er karakteristisk ved, at man ikke automatisk indbygger de udvidelsesmuligheder, som senere mere dynamisk tænkende generationer anså for en nødvendighed.

Vi med hus og have . . .

Parcelhuset som en ramme for en helt ny livsform dukkede op i mellemkrigstiden, og de villakvarterer, der blev bebygget dengang, bar tydelige præg af periodens stil. Parcelhusene blev placeret som en rand uden om den gamle bykerne. De ældste ligger inderst - de yngste yderst.

Efter Besættelsen fik parcelhusene en mere afdæmpet form i størrelse og udtryk. Det sørgede bl. a. økonomien for i form af lånemuligheder og en industrialisering af byggeriet.

Allerede få måneder efter Befrielsen blev der i Rigsdagen vedtaget et sæt boliglove, der bar præg af tidens vision om social solidaritet og samtidig troen på statslig regulering. Huslejen blev låst fast på niveauet fra slutningen af 1930'erne, og nybyggeriet blev stimuleret gennem en omfattende favorabel långivning til boligselskaber og -foreninger. Statslånene kunne dække op til 97 pct. af byggeprisen, og renten var 2,2 pct. - hvilket svarede til det halve af markedsrenten. Efterkrigstiden satsede først og fremmest på etagebyggeriet, og det var der både økonomiske og ideologiske grunde til. Det var også tidens opfattelse hos arkitekter og byplanlæggere, at fremtiden tilhørte det fællesskabsorienterede etage- eller rækkehusbyggeri. Selv om der blev bygget mange almennyttige boliger i Thisted kort efter krigen,

Kvarteret syd og nord for Hundborgvej i 1955. Hovedparten af husene er opført til to familier. Foto: Sylvest Jensen.

stedboerne ligesom alle andre en drøm om eget hus, og med den voksende realløn kom boligudviklingen til at stå i parcelhusets tegn.

På Spangbergsvej f. eks. blev en del af de tidligst byggede huse indrettet med to små lejligheder. I Thisted blev der i årene 1945-50 bygget 103 nye huse med 222 nye lejligheder. Tidens typiske byggeri var to-familiehuset, hvor ejeren beboede den ene lejlighed.

Men dette træk forsvinder, jo nærmere man kommer 1960'ernes byggeri.

Byggeriet i den østlige bydel blev også et spejl af efterkrigstidens sociale lagdeling. Længst væk fra fjorden - på Fårtoftvej - rykkede arbejderfamilierne ind i de efterladte tyske barakker og kommunens rækkehusbebyggelse til familier med mange børn.

Tættest på fjorden - på Johnsens Allé - nød et mere velstillet borgerskab udsigten over fjorden, mens middelklassens funktionærfamilier befandt sig midt imellem på Spangbergsvej. 1940'ernes parcelhus blev indrettet med hønsehus, fyrrum, vaskehus med gruekedel og viktualiekælder. Omkring 1960 var der ikke længere brug for disse „knaster“: Vaskemaskinen, oliefyret og køleskabet sparede mange kvadratmeter, som i stedet kunne bruges til garage.

I 1960 var to trediedele af de 3.500 boliger i Thisted stadig opvarmet med kakkellovn, men ti år senere var der kun 300 tilbage.

Da Thisted fik varmen

Uden mad og drikke duer heller ikke Thistedes indbyggere. Men uden varme går det slet ikke. I al fald ikke om vinteren. Den kollektive varmforsyning - fjernvarmen - var et stort projekt for købstaden dengang i begyndelsen af 1960'erne. De moderne tider - velfærdstiderne - var i bogstaveligste forstand på vej og gade, der blev gravet op med direkte forbindelse til varmecentralen på Møllevej. For nogle blev fjernvarmen i de følgende år nærmest en religion - hvis man skal tage den ofte ophidsede debat for pålydende. Og sådan har det ofte siden været. Det var i april 1960, Thisted Varmeforsyning blev en realitet ved en stiftende generalforsamling. Det økonomiske og tekniske grundlag var i orden. Formanden for det forberedende udvalg, landsretssagfører Mogens Funch, oplyste, at der var tegnet 140 faste forbrugere, og der var udsigt til flere. Brændselsudgifterne ville blive 10 pct. billigere end beregnet, da oliepriserne var faldet, og markedet så stabilt ud. I

*Klar til første gravestik til kollektiv varmforsyning i Thisted Købstad i 1961. Fra venstre entreprenør N. C. Andersen og landsretssagfører Mogens Funch, der var formand for varmforsyningsselskabet. Og yderst til højre en af de Thisted-drenge, der gennem hele den lokale historie altid er på pletten, når der sker noget i byen.
Foto: Steffensen.*

Boligfaciliteter. Thisted 1960-1980

	1960	1965	1970	1980
1 værelses	163	201	89	124
2 værelses	973	1037	878	948
3 værelses	1123	1165	1091	1179
4 værelses	684	951	1123	1356
5 og flere	431	629	927	1564
Uoplyst	134			
Centralvarme	1322	3010	4034	5230
Eget bad	1134	1950	2751	4229
Eget wc	-	2779	3495	4713
I alt	3508	3983	4385	5412

øvrigt kunne varmecentralen anvende fast brændsel, hvis det blev nødvendigt.

Det blev imidlertid først i april det følgende år, at byrådet med ni stemmer for og fire imod kunne stille fjernvarmeselskabet den nødvendige kaution. Der havde været lidt politisk koks i maskineriet, og indenrigsministeriet havde været indblandet i en sag om inhabilitet. Men nu kunne man altså gå i gang.

Og i slutningen af 1961 kunne Mogens Funch, der nu var formand for Thisted Varmeforsyning, trykke på knappen til de store kedler på Møllevvej: "Man må gerne synge, men ikke slå på rørene!"

I første omgang blev det forbrugerne på Møllevvej og tilstødende gader, der kom til at nyde godt af varmen.

Siden skulle det blive Vestergade - og så hurtigt som muligt de øvrige af de 230 forbrugere, som nu var tilsluttet.

Nye livsformer

Drømmen om egen bolig blev til en realitet for de fleste i løbet af 1960'erne og 1970'erne, og som standardiseret bolig fik parcelhuset en form, der var tilpasset lønmodtagerens økonomiske formåen. Typehuset blev svaret. Det var enkelt, billigt og nemt.

1960'erne blev byggebranchens gyldne tid - også i Thisted. Af de 4.385 boliger, der blev registreret ved boligtællingen i 1970, var næsten 1.200 opført i det foregående tiår. Og ved boligtællingen i 1980 var antallet steget med yderligere 1.000 lejligheder og huse. Taget under ét - en voldsom fornyelse af og vækst i boligmassen.

I 1960 var der lidt over 1.000 énfamiliehuse i Thisted. Ti år senere var

antallet fordoblet, og i 1980 var det vokset med 1.000 huse. Ikke alle var nye huse, for antallet af huse med to familier faldt samtidig og er i 1980 helt taget ud af statistikken som en konsekvens af, at en række små lejligheder var nedlagt, og hele huset overtaget af ejeren.

Denne ekspansion på boligmarkedet kan man godt opfatte som den mest omfattende folkebevægelse i det moderne Danmark. Der er blevet vendt op og ned på boligkulturen - og dermed hverdagslivet - men den har også grebet ind i det sociale og politiske mønster.

Boliger og befolkning. Thisted 1950-1980

	1950	1960	1970	1980
Befolkning	10072	10368	11252	12469
Antal boliger	2949	3508	4385	5412
Eenfamilie-bolig	-	1084	2104	3125
Tofamilie-bolig	-	890	598	-
Etage-bolig	-	1472	1638	2184

De nye kvarterer fremtrådte som velordnede, vinkelrette boligområder, rensset for tidligere tiders blanding af bolig og erhverv. Det var i overvejende grad funktionelle, men også lidt anonyme huse, der blev opført. Den individuelle udfoldelse var henvist til haven og lidt pynt på facaden. Samtidig var det et meget effektivt og efterhånden stærkt industrialiseret byggeri med et vågent øje på omkostningsfaktoren. Den kommende husejer havde forbrugerens rolle og kunne vælge mellem de hustyper, byggefirmaerne nu havde på hylderne.

Det store byggeboom varslede nye sociale opdelinger af befolkningen. Det afgørende skel dannedes ikke længere af de sociale klasser, der var nedarvet fra 1800. I parcelhuskvartererne kom selverhvervende, funktionærer og arbejdere, faglærte som ufaglærte, til at bo i en ganske demokratisk blanding. Det gælder især i en mindre by som Thisted, hvor der ikke rigtig var rekrutteringsgrundlag for specielt „fine“ kvarterer.

Det afgørende skel i befolkningen - også i Thisted - kom til at gå mellem de kreditværdige familier med helst to stabile lønkonti, der blev husejere med dertil hørende skattefordele, og så på den anden side de kredit-uværdige, der tjente for lidt eller var blevet ramt af dét, man i 1970'erne begyndte at kalde „sociale begivenheder“. Og det var alt fra skilsmisse til arbejdsløshed og sygdom. De blev boligmarkedets tabere og kom til at befolke det sociale boligbyggeri, som man i sin tid havde grundlagt ud fra helt andre visioner.

Det typiske hus

Sammen med det sociale boligbyggeri var parcelhusrevolutionen udtryk for et kæmpefremskridt i boligstandard. Boligstatistikken viser, hvordan antallet af værelser voksede. Det var først og fremmest antallet af boliger med tre-fem værelser, der voksede. Set på 1950'ernes baggrund var det nye parcelhus et slaraffenland af sanitære installationer med bryggers og fuldautomatisk vaskemaskine, rummeligt badeværelse og gæstetoilet.

Der var et tydeligt mønster i rumfordelingen. Typisk for tiden var det såkaldte „pistolgangshus“ med entré og korridor, der gav adgang til den store stue, måske i vinkel-form, og til et antal mindre værelser. Så var der en særlig bryggersindgang, som i øvrigt ofte blev den almindelige trafikvej. Den store stue, der let kunne fylde det halve af huset, var tænkt som den centrale ramme om familielivet. Stuens absolutte midtpunkt blev TV-apparatet - der blev en

Drosselvej 4, 1967.

Hejrevej 3, 1967.

Fjordlystvej 5, 1966.

Mågevej 2, 1967. Foto: Steffensen.

bolsk afløser for den forsvundne kakkellovn. Det gamle borgerlige ideal om såvel spisestue som dagligstue glemte man alt om. Den nye stue var det hele, men især op gennem 1970'erne begyndte den at tabe terræn til køkkenet, der udvikledes til familiens centrale „alrum“ - ofte i integreret fællesskab med stuen. Køkken-indretning blev et vigtigt erhverv i boligbranchen, og mange slags avanceret teknologi holdt sit indtog. Køkkenet blev en blanding af laboratorium og værested i takt med, at den gamle husmor i stilhed forlod scenen og blev lønmodtager - bl. a. for at skaffe midler til den krævende parcelhusøkonomi.

I 1950'erne havde man måske drømt om et børneværelse. I den nye parcelhusvirkelighed blev ét værelse pr. familiemedlem opfattet som en naturlig ret. Derved kom boligindretningen til at afspejle den nye tids familieliv, præget af individualisering og aktivitetsspredning. Forældre og børn levede i adskilte verdener i en betydelig del af hverdagen. Og det kom også til at præge den voksende fritid.

De mere end 2.000 nye huse i Thisted's store byggeboom blev bygget af de generationer, der som voksne eller som børn havde oplevet knapheden i 30'erne, 40'erne eller 50'erne.

Østbyen blev til som et stort villa-kvarter i efterkrigstiden - som det ses på dette luftfoto fra 1965.

Hverdagsliv

Historien begynder med barndommen. Det gælder for den enkelte, og sådan kan byens historie også anskues.

Det myldrede med børn i gader, smøger, baggårde, torve, pladser, haver og på de nye villaveje, der efterhånden voksede ud fra den gamle bykerne. Sådan var det i første halvdel af dette århundrede. I dag er der tyst og folketomt i byen bortset fra gågaderne i butikernes åbningstid.

Børnene boede naturligvis i familieboliger, der ofte var ganske små, men de levede en stor del af deres dag i byens rum. Der blev leget. Og børnene var tæt på de voksnes arbejdsliv, som de tidligt tog del i som observatører og som medhjælpere. De levede midt i virkeligheden.

Byen ændrede sig selvfølgelig gennem det halve århundrede. Der blev bygget nyt, og enkelte gamle huse forsvandt. I 1920 blev den gamle gasbelysning erstattet af elektrisk lys, og efterårets og vinterens aftener blev mindre dæmoniske.

Med kloakeringen forsvandt rendestenene med tilhørende gangbrædder ind til butikkerne. Bilerne begyndte at fylde op i gaderne og krævede asfaltering af de slidstærke, men upraktiske brosten.

Udviklingen krævede sin ret, men alle hverdagene blev fortsat inddelt af de mange børns træskoklaprende skolegang: Af sted lidt før kl. 8; hjem til middagsmaden kl. 12; af sted igen lidt før kl. 2 og endelig fri kl. 4. Klasseforskellene var store og håndgribelige, men de velhavende borgere og byens fattigfolk levede oftest tæt på hinanden.

Overretssagfører Galsters Johan mindes, hvordan han fra den rummelige bolig på anden sal i Vestergade 8 kunne kigge ned til den fattige familie Johansen i Skovgade:

"Det betød en daglig angst og græmmelse, at mennesker, som levede dør om dør, kunne eksistere på så forskellige vilkår. Fattigdommen og nøden hos Johansens var åbenbar og chokerende".

Gadens voksne lærte man tidligt at kende. Boede

Nysgerrige drenge har der været til alle tider. Og byen har budt på masser af oplevelser som f. eks. dengang, da der blev landet grindehvaler på havnen ...

... eller dengang i 1930'erne, da der blev gjort klar til markedsdag.

Kanin, hundehvalp og kat på bordet i gården til Nørregade 14. Sækkelærred til en hule har drengene skaffet sig hos deres far, købmand B. Jensen.

Om vinteren kunne der kælkes i Plantagen på Skovbakken. Her blev der anlagt en bobslædebane. Og når foråret kom, hændte det, at Bækken oversvømmede det lave terræn, og så var der - helt gratis - en tumleplads for byens børn på havnepladsen.

man i Skovgade omkring 1930 kunne man - som lærer Skovs Henning - besøge snedker Nissen i værkstedet i gården til nr. 8, og man kunne se livet udfolde sig i hans dueslag. Eller man kunne få en sludder med sadelmager Christensen henne i nr. 6. Han havde travlt med at reparere seletøj, men ind imellem tog han sig et hvil på trappestenen og leverede lune bemærkninger til de forbipasserende. Den gigtplagede slagter Schütt i nr. 4 var også et besøg værd; måske kunne man få en køretur, når han spændte sin hvide hest, Bolette, for slagtervognen og gjorde klar til landtur. Oppe i nr. 10 boede gamle Andersen, der hver aften i mørkningen kom ud på trappestenen og forkyndte vejrmeldingen. Stod den på sne, var der jubel blandt børnene. Skovgade var fortrinlig som kælkebane.

Legepladser

Wolfs far var tømrer og skulle have kaffen bragt hver eftermiddag. Det gav Wolf anledning til at følge opførelsen af hotelejer Madsen „Jyllands“ ikke helt almindelige villa „Stjernen“ på Jyllandsallé. Og han blev bekendt med både de gamle håndværkere som murerne, tømrerne, malerne og de nymodens og lidt storsnudele elektrikere. For ikke at tale om blikkenslagerne, der var avanceret til autoriserede gas- og vandmestre. Kaffe-pausen kunne udarte sig til et byggemøde, hvor man fik modsætninger glattet ud, så der kunne komme en passende helhed over byggeriet trods de mangelfulde tegninger.

Måske kunne man snige sig ind på murer Andreas Jensens oplagsplads i Kongensgade, hvor mange dristige projekter kunne sættes i værk. Var man så heldig at have en cykel, var den asfalterede Gasværksvej det ideelle mødested, hvor akrobatiske færdigheder kunne opøves.

Og så var der havnen, der havde en magisk tiltrækningskraft på byens drenge. Bolværket var som skabt til at klatre i, blot måtte man tage sig i agt for gamle havnefoged Kløvborg. Mere legalt var fiskeriet. Og en pind med snøre og fiskekrog kunne enhver skaffe sig. Ofte var der store tømmerstabler på havnekajen, som man kunne springe rundt på. Vovede man sig ind på Kulkompaniets oplagsplads for kul og koks, måtte man være forberedt på et alvorligt opgør med mor ved hjemkomsten. En sådan formanig står lysende klar i erindringen hos bogtrykker Abildgaard Jacobsens Orla.

Den gamle kirkegård bag Store Torv var efter Johan

Galsters opfattelse byens bedste legeplads. Vildtvoksende buskads mellem de bevarede gravmonumenter gjorde området til en perfekt scene for en værdig afslutning på de slagsmål, der tidligere på dagen var blevet afbrudt af gårdvagten i skolegården. Her kunne man om efteråret samles i små løvhytter og spise wienerbrød i kårabilampens skær, alt imens man underholdt hinanden med hårrejsende spøgelseshistorier. Hvis man i midnatstimen stak fingrene ind i de små huller i støbejernsdørene til gamle amtmand Fayes gravkammer, fik man dem bidt af ...

Kirkegården var også velegnet til de bandekrige, der fra tid til anden hærgede byens opvoksende generation. Det foretrukne våben var sluger, dvs. granrafter, som man erobrede fra hinanden.

Det var ikke kun en idræt for drenge. Lærer og bibliotekar Grønkjærs datter, Henny, har fortalt om „liv og glade dage“, når hun sammen med Østerbakke-hæren gik i krig mod dem fra Strandvejen. Og Johan Galster erindrer med stolthed sit medlemsskab af den velforsknede Asylgade-bande, der kun lod sig overrumple en enkelt gang, da de i overmod havde begivet sig på udflugt ud i Tingstrup-bakkernes åbne landskab. De blev overrumplet og ført rundt i byens gader som fangekolonne af den triumferende modstander-hær.

Omkring en radio

Vintervejr med frost og sne gav helt nye muligheder. Fiskerihavnen blev en glimrende skøjtebane. De mere velhavende fandt skøjterne frem, og alle de andre morede sig næsten ligeså godt på de jernbeslåede træsko.

De bedste kælkebakker fandt man i Skoven - i Christiansgave. For de mindre børn var der bakken ved musikpavillonen. De mere erfarne foretrak Skovbakken i den vestlige ende af anlægget. Klarede man hoppet ved foden af bakken, kunne man nå langt ud i engen, måske helt ud til åen. "Ufarligt var det ikke, men grueligt spændende", husker Wolf

Den københavnske avis "Nationaltidende" bragte i 1950 denne kommentar af Mogens Dain - livis familie i øvrigt stammede fra Thisted - til byens ungdom. Ifølge avisen "terroriseres Thisted's Gader og Torve af uartige Børn, der kaster raadne Æg efter Folk, stiller sig foran Bilerne og laver mange andre Skarnsstreger".

Barnets Aarhundrede man kalder
 vor Tid og lad os hylde den
 Vi er jo dog i Barndomsalder
 langt kønnere end sidenhen
 Derfor maa Barnet ikke pluges
 og gemmes væk og sættes til,
 men individuelt opdrages,
 kort: lad dem gøre, hvad de vil

Thi hint man lader Barnet føre
sig Resultatet viser snart,
det vælger selv, hvad det vil gøre
alt efter sine Ankægs Art
Ja, Barnet er jo Mundens Fader,
som Goethe har saa pudsigt sagt;
det derfor Tvang og Pligter hader
men vil selv gerne bruge Magt.

Trusted, det maa man faktisk lade,
gaar frem paa helt moderne Vis,
for der er baade Torv og Gade
for Bønnen et Paradis.
De kaster Æg og knalder Ruder,
de lejer, hvor det passer dem,
midt foran Bilerne, der tuder
forgæves for at komme frem.

De hænder, bruger fæle Gløser
og spredte Støj og ildte Lust
Der burde have været Roser -
sang J. P. Jacobsen saa smukt
Engang i Fødebyen Thisted
han spredte Poemiens Frø
Der har nu vilde Knægte Fristed
Der burde have været Klo!

Blikkenslager W. Christensens lille søn var blevet fornærmet og ville rejse til Amerika. I baggrunden Landmandshotellet og Vestergades Brugsforening. Foto: Ingrid Jørgensen, Thisted.

Møller. "En særlig charme lå der i, at på de store kælke kunne der sidde både piger og drenge, som var klemmt godt sammen, til stor fryd for begge parter. Havde man så held til at vælte, var der mulighed for at ende med en pige i favnen".

Når det blev aften, faldt der ro over byen - i hvert fald i vinterhalvåret. Når mor havde aftensmaden parat, gjaldt det om at være tilstede. Med spisebordet ryddet samlede man sig om mere stilfærdige sysler. Dukker og tinsoldater alt efter om man var pige eller dreng. Lektier skulle læses - ofte udenad. Måske var de voksne oplagte til spil eller højtlesning. En stadig kilde til aktivitet i mange familier var den ugentlige Familie-Journalen med udklipsark af slotte, mønstre til løvsavsarbejder og dukketeaterforestillinger. Og med fascinerende rejseberetninger fra helt andre verdener, der kunne give stof til næste dags lege.

Måske var man fra et „hjem med klaver“, og der blev musiceret. Enkelte havde gramfon. Hos Galsters var den med lavendelblå dragt og fast stift, og den kunne spille wiernervals og jernbanedampgalop - der grangivelig lød som Thy-banen ...

I løbet af 1920'erne fik adskillige familier radioapparat, et såkaldt krystalapparat, der kunne hente skrattende stemmer ned fra æteren.

I lærer Skovs lille familie vakte det stor jubel, da husfaren i 1930 vendte hjem fra et sløjdkursus med et selv-produceret radioapparat. Der hørte hovedtelefoner til. Nu kunne lektielæsningen afvikles til lyden af dansemusik.

I løbet af 1930'erne blev radioen - med højttaler - et kært møbel i de fleste hjem. Verden blev mindre. Eller måske blev den større.

Avisbud og bydreng

Det mere forpligtende arbejdsliv begyndte ofte i 12-års alderen. Her gjorde kønsrollemønstret sig gældende. For pigerne var børnepasning eller anden huslig gerning det mest oplagte. Drengene kunne blive avisbud ved et af byens tre dagblade eller bydreng med dertil hørende trækvoan eller ladcykel. Stort set alle handlende og småhåndværkere bragte varerne ud. Det var en selvfølgelig del af datidens kundeservice. Også mælkedrenge var der brug for, hvis man kunne komme tidligt op.

Skolen holdt et vågent øje med disse aktiviteter, der kunne gribe forstyrrende ind i de større børns skolegang. En undersøgelse, foretaget af Borger-skolen i 1923, viser, at omkring halvdelen af børnene i sjette og syvende klasse havde arbejde om eftermiddagen. Fra femte klasse og nedefter var det kun nogle få drenge og endnu færre piger i hver klasse, der havde arbejde.

Det var et eftertragtet job at være avisbud. Ugelønnen var i begyndelsen af 1930'erne på tre kroner plus en ekstra krone, hvis man ikke havde "glemmere" i ugens løb. Tømrer Møllers Wolf debuterede i 1932 på Thisted Amts Tidendes landrute.

Trykker Marius Jensen startede amtstidendes fladtryksmaskine kl. 16.05. Hvis maskineriet kørte, som det skulle, kunne hele oplaget på 6.500 eksemplarer være klar til uddeling på halvanden time. Men først skulle Fjerritslev-toget med afgang kl. 16.30 forsynes. Var der vrøvl med maskinen, gav det sved på panden og hektisk stemning. Avisdrenege måtte vente, indtil det blev deres tur. Det var en aftenavis, de leverede.

Wolfs landrute startede ved Amtsgården, der lå i landsognet, og fulgte

Radioapparatet varslede den nye æterbårne tidsalder - selv om designet lignede møbelmoden omkring Første Verdenskrig.

Bybude fotograferet på det bro-lagte Lille Torv omkring århundredeskiftet.

Mange knægte måtte tidligt klæde sig i voksenklæder og tage hårdt fat. Der flyttes kasser ved isenkræmmer Haves lager på hjørnet af Skovgade og Rådhusstræde.

ydersiden af bygrænsen: Winthersmøllevej, Langdyssen, Torp, Kappelstensvej og endte i Dragsbæk, hvor den yderste kunde var dyrlæge Toft. Det kunne være en strid tur, men en klar fordel ved ruten var, at man sjældent havde „glemmere“. Der var langt mellem husene og oftest stod abonnenterne uden for deres huse og ventede spændt på dagens nyt. Man forventede tilmed, at avisdrengen havde sat sig ind i nyhedsstoffet på forhånd, så han kunne give en hurtig mundtlig melding.

Det var et betroet job, der også omfattede opkrævning af betaling for avisen. Mange foretrak at betale pr. uge - prisen var 35 øre. Ofte kneb det med

Bude i Vestergade på hjørnet af Frederiksgade. I baggrunden Landmandshotellet og Vestergades Brugsforening.

kontanter, og så måtte avisdrengen frem med en alvorlig påmindelse, inden restancen blev for stor. Verdenskrisen var ikke kun noget, man læste om i avisen. Den var en særdeles nærværende realitet for den lille købstads indbyggere. Men avisen ville man nu nødtigt undvære ...

Bydreng på akkord

Henning, der boede på Kronborgvej og havde ni søskende, ville også gerne have været avisdreng. Men han opgav at vente på det eftertragtede job og tog i stedet plads som bydreng for skomagermester Carl L. Larsson på Møllevej. Egentlig var hans mor imod det, da hun mente, at jobbet var for anstrengende. Men Henning lod sig ikke tale fra det.

Han mødte hos skomageren en times tid i skolens middagspause fra kl. 12 til 14. Og så ud på Møllevej igen efter skoletid fra kl. 16. Ofte var klokken 19 eller 20, inden han var færdig med dagens arbejde. Skolen tillod sådan set ikke arbejde i middagspausen, men skomagermester Larsson, der var en selvbevidst og velrenommeret håndværker, sagde til Henning: "Du kan sige til læreren, at hvis han laver vrøvl, kan han ikke få lavet sko i stand mere i denne forretning!"

I værkstedet på Møllevej ventede så dagens række af færdige sko, der skulle hjem til kunderne, som boede spredt over hele byen. Inden udbringningen skulle de puds, og var det gjort godt nok, vankede der måske drikkepenge. Larsson aflønnede bydrengen med fire pct. af prisen for den pågældende reparation. Nye hæle til et par damesko kostede en krone. Det gav altså fire øre til bydrengen. Et par nyforsålede herresko gav 28 øre. Lønnen kunne altså svinge noget.

Ud over mester bestod firmaet af Larsson junior, en eller to svende og en lærling. Det var med andre ord en anseelig virksomhed, der havde bydrengen og skopudseren som sidste led i processen. Der blev arbejdet flittigt i værkstedet dagen lang - kun afbrudt af kaffepauser, middag og så en lille lur.

Mester Larsson var - ganske utypisk for tiden - storforbruger af cigaretter. Hver dag præcis kl. kvarter i 17 rejste han sig fra bordet, knappede den gule kittel, gik til tobakshandleren i Frederiksgade, hvor han købte næste dags forbrug: 30 stk. Adamas. Undervejs hilste han til højre og venstre. Ti minutter over 17 var han tilbage på værkstedet.

Bydrengelivet sluttede ved Hennings konfirmation. Mester og hans kone var med til festen og gav konfirmanden et gyldent håndtryk i form af 50 kr.

Husmoren

Når Henning kom hjem med skoletasken kl. 16, havde hans mor altid kaffen klar. Og når han kom sent hjem efter at have cyklet på kryds og tværs af byen, ventede hun med aftensmad. Det var i sidste instans mor, der fik det hele til at hænge sammen.

Det tænkte Henning måske ikke så meget over, men det gjorde de, der dannede holdninger og skabte bevidsthed i det 20. århundredes første halvdel. Husmoren stod i centrum og forenede i sin person en række af de funktioner, der i århundredets sidste halvdel i stort omfang er blevet til privat ser-

Singers sy- og tilskærerkursus i Thisted 1927.

Madam Hansen tjente hos fotograf Gram sammen med den unge pige.

I hjemmet hos Harald E. Clausen, tidligere sysselmand på Island, borgmester, byfoged og herredsfoged i Thisted fra 1873 til 1907. Interiør fra privatboligen, Jernbanegade 19. Året er 1900.

vice og offentlig velfærd. Men først og fremmest bør hun være „selve hjemmets varme hjerte“, som det hed i Emma Gads Takt og Tone fra 1918.

Husmorens opgave er, fortsætter fru Gad, „at skabe en helligdom for sine børn ud af en række værelser, en følelse, som er noget af det mest dybtgående i menneskers hjerter ganske uafhængigt af de ydre kår“.

Husmoren forenede det nye århundredes syn på barnets behov for kærlighed og tryghed med den nye lægevidenskabs krav om sundhed og hygiejne. „Lys, luft og renlighed“ og „orden og properhed“ blev den store bevægelsesmanende slagord. Det var nok borgerskabets fruer, der førte an, men den voksende arbejderklassens familier stræbte med, så langt midlerne rakte. Som

tjenestepiger havde de fleste arbejderkoner da også stået i en effektiv „mesterlære“ hos fruene.

26. april 1919 blev der bragt et læserbrev i Thisted Amts Tidende fra en dame, der ønskede at være anonym. Anledningen var, at hun dagen før havde været til et møde, hvor „en frk. Anna Sandbæk“ holdt foredrag med henblik på at danne en fagforening for unge tjenestepiger. Programmet var kun 10 timers arbejdsdag, tre fridage om ugen, og så skulle vedkommende have en madpakke eller to kroner. Desuden skulle husassistenterne kunne sove ude i byen, de skulle have eget værelse og fri 14 dage om sommeren - samt to kroner i kostpenge.

„Der er noget så rent forkert i frk. Sandbæks opfattelse, for det ville være den unge piges ødelæggelse, hvis disse fagforeninger blev til noget, hvad jeg godt ved, de ikke gør! Da der er så stor betryk på lejligheder, ville det være rart, om husassistenter skulle optage plads for gifte familier. Frk. Sandbæk må have været meget uheldig med sine pladser, da hun har fået så dårlig en mening om fruene. Nu må frk. Sandbæk ikke tro, at jeg ikke har tjent, for jeg har tjent både i herskabshuse og ved privatfolk - og har aldrig truffet på den overseen, som frøkenen siger.

Det er jo da klart, at fruene er mere end pigerne, hvad jeg ikke har spor imod, jeg synes derfor ikke en ung pige, der regner sig selv, skal tage notits

Unge og ældre piger i sving på sygehusets vaskeri.

Husholdningsskole i Østergade.

Kvinaejobs. Personalet på en systue på Møllevej 28 fotografere ca. 1915. Systuens indehaver, Inger Andersen, står til højre i billedet.

af dette nonsens i aften, for det var ingenting værd. Det ærgrer mig bare, at så mange unge piger skulle være så tarvelige og lade sig melde ind i det, som ingen ting er værd.

Med tak for optagelsen.

H.N."

Kvinden har sin soldatertid

I 1914 byggede trafikkontrollør Evald Fenger hus på Møllevej, tæt ved Winthersmølle. To sydvendte stuer, veranda, børneværelse, køkken, bryggers med gruekeddel til storvask. På første sal tre sovevæ-

relser og et pulterkammer. I kælderens rum til viktualier og brændsel. Udhuse til høns og geder og en have, der i følge fru Fenger fungerede som "velstandstillæg". Plads til fri udfoldelse for de tre børn og deres legekammerater. Praktisk sparsommelighed med flittig brug af "trædemaskinen". Stovaskedage i damp og vandpjask. Indkøb i butikker og på torv. Travlhed i køkkenet med henkogning, syltning og bagning. Hovedrengøring, maling og fernisering. Børnesygdomme. "*Kvinden har sin soldatertid, mens børnene er små*", erklærede fru Fenger. Og i de lange vinteraftener, når hjørnelampen var tændt, lå børnene på det tykke røde gulvtæppe eller i hulen under Hornung-klaveret. Der blev fortalt historier eller læst højt.

Billedet af livet i det lille hvide hus på Møllevej er fastholdt af Rigmor, den yngste af de tre børn: "Jeg har aldrig senere kunnet læse H. C. Andersen eller Selma Lagerlöf uden at høre mors stemme".

Et husmorliv som dette ville fru Gad og tidens mange husholdningsskribenter nikke anerkendende til. Det har været tæt på det ideelle. Men sådan har det naturligvis ikke altid været. Vilkårene var ganske anderledes, hvis familien boede sammenklemt i en toværelses lejlighed, som var den typiske boligstørrelse, og far var arbejdsmand med udsigt til perioder med arbejdsløshed. Her var husmorgeningen ikke mindre krævende, men overskuddet til varme og hygge var måske ikke så stort. Mange husmødre i mindre bemidlede familier har yderligere måttet supplere mandens utilstrækkelige indtægt med at „gå ud“ som vaskekone, rengøringshjælp og lignende. Men husmoridealet stod lysende klart også for de fattige, og stræbsomheden har i de fleste tilfælde ikke fejlet noget.

I Thisted blev der som i alle andre byer

Før lænestoler, foran fjernsynet var mandens faste plads sofaen i stuen - og den blev udnyttet.

dannet en husmorforening. Den voksende ugepresse - med Hjemmet og Familie Journalen i spidsen - indsprøjtede sin ugentlige dosis. Byens aviser fik også særlige sider for "Kvinden og Hjemmet" og "Kvindens Verden". Her kunne husmoren hente inspiration til en ugentlig kostplan, der både tog hensyn til husholdningspengene og det nye fænomen - *vitaminer*. Ordet blev dannet i 1913, og den nye viden satte sig hurtigt spor i kostvanerne med den lille daglige dosis levertran som en af konsekvenserne.

Også kaloriebegrebet kom på husmorens dagsorden i takt med, at kropsidealene ændrede sig. Det 19. århundredes trivsel blev erstattet af det magre look.

Husmoren kunne også få moderigtige tips til arbejdet med symaskinen og opskrift på fremstilling af tandpasta og sæbe, renlighedens nødvendige følgesvende. Og "læserinderne" blev opfordret til at sende spørgsmål ind.

Det nye stærke medium, radioen, var hurtigt parat med gode råd til husmoren, og med oprettelsen af Statens Husholdningsråd i 1931 fik det hele den højeste velsignelse. I øvrigt tog radioen det særlige hensyn til husmoren, at dagens udsendelser startede kl. 7 med morgengymnastik for kvinder. Kl. 7.15 fulgte så mændenes gymnastik. Jo, Statsradiofonien vidste nok, hvem der først stod op.

At en pige var i stand til at fremstille en flot dessert, var en selvfølge i 1959, da fotograf Jens Steffensen tog dette billede i Nordthy Husholdningsforening.

Der var kaffe på kanden i oktober 1959, da manufakturhandler Mogens Lorentzen holdt overtagesudsalg i den nye butik på hjørnet af Frederiksgade og Vestergade. Kunder strømmede til fra hele Thy.

Økonomisk fremgang

Husmoren og det familieliv, hun var anker-kvinde i, havde på flere måder medvind i første halvdel af det 20. århundrede. Der blev mere overskud på budgettet, flere faciliteter, der lettede arbejdet i hjemmet og mere fritid. Også selv om de to verdenskrige og verdenskrisen i 1930'erne bød på forbigående tilbageslag.

Reallønnen steg ganske betragteligt. Arbejdsløsheden kastede en grim skygge over fremgangen. I de gode år kunne den komme ned på 10 pct. - i kriseårene i 1920'erne og 1930'erne røg den helt op på 30-40 pct. Mest udsat var de ufaglærte og byggehåndværkerne, men dem var der jo også mange af i Thisted. Med de statsunderstøttede arbejdsløshedskasser var det dog for mange familier muligt at afbøde de værste virkninger og holde sig på den rigtige side af sultegrænsen.

En historisk sejr for familielivet var indførelsen af otte-timers arbejdsdagen i 1920. Nu var der udsigt til at få en mindre træt og mindre gnaven far hjem ved fyraftenstid. Et yderligere stort skridt i retning af det fritidssamfund, der blev realiseret i århundredets sidste årtier, var indførelsen af sommerferien.

Allerede i 1919 havde omkring en fjerdedel af fagforeningsmedlemmerne ret til en uges ferie, og i 1938 kom ferieloven, der gav ret til 12 dages ferie for alle lønmodtagere.

Antallet af børnefødsler i den enkelte familie spillede også en afgørende rolle for balancen på budgettet. Her var tendensen klar. Ved århundredeskiftet fødte kvinden gennemsnitligt tre-fire børn - det typiske børnetal pr. familie var i 1930'erne reduceret til mindre end to. Mor og far planlagde med andre ord, hvornår de ville have børn - og hvor mange. Også et historisk gennembrud, der ændrede opvækstvil-

Sommer var det - og udflugt til farmor ...

kårene for de børn, som havde det held at blive "planlagt".

Den lille købstads byråd fulgte med tiden og foretog ved århundredets begyndelse nogle store investeringer, der revolutionerede hverdagslivet og gjorde livet adskilligt lettere for husmoren. Samtidig understøttede disse kommunale investeringer i høj grad det store renligheds- og sundhedsprojekt, som husmødrene - stærkt inspireret og støttet af lægerne - havde sat i gang. Det store felttog mod bakterierne rullede gennem byen årti efter årti.

Det begyndte med et gasværk, som Thisted fik allerede i 1890. Hermed blev madlavning og bagning væsentligt lettere at håndtere, og samtidig gav gassen mulighed for en forbedret belysning både inden døre og i gaderne. Senere kom vand- og elværk, der skabte grundlag for en helt ny hverdag på det nære plan.

Søndag

Søndag var familiens hviledag og husmores udstillingsdag. Det var den dag, hvor man var nyvasket efter lørdagsbadet, der normalt foregik i køkkenet i en stor balje. Det fine tøj blev fundet frem, og dermed var der lagt en dæmper på børnenes udfoldelse. Middagsmaden var noget særligt. Avisen anbefalede tre retter - f. eks. blomkålssuppe, bøf i fad og jordbærtrifli. Det var dagen, hvor man besøgte slægtninge, der ofte boede få huse eller gader væk.

Så var det også dagen, hvor man spadserede, præsenterede sig for alle de andre familier og betragtede udstillingsvinduerne i Storegade og Vestergade. Og vigtigst af alt. Det var dagen, hvor man mødtes i Plantagen, i hvert fald i sommerhalvåret. Christiansgave hed den, når det skulle være fint. I daglig tale blot Skoven.

Her kunne man hver sommersøndag træffe i hundredvis af mennesker, der promenerede og hilste på hinanden. Hovedattraktionen var musiktribunen, hvor musikdirektør Chr. Ryming underholdt med sit byorkester af dygtige spilleglade amatører. De gav den hele armen med Frederik VIII's Honnør-march, Champagnegaloppen og Alte Kameraden. I øvrigt underholdt de også torsdag aften.

For de, der havde penge på lommen, var der mulighed for at vederkvæge sig i det lille traktørsted, og så var der naturligvis Sommerlyst, på hvis scene man fra midten af juni til midten af august gennem en lang årrække kunne blive underholdt af en tilrejsende skuespillertrup.

På særlige mærkedage som f.eks. Valdemarsfesten, der blev holdt den

Det bowlerklædte postbud Ole Chr. Lassen er sammen med sin familie ved at begive sig ud på søndagens spadseretur. På trappen står en datter sammen med sin mand - en tysk greve! Året er 1904.

Thistedboer på sejltur til Løgstør i 1921. Humøret er højt - ligesom indholdet i den medbragte madkurv. Man ved jo ikke altid, hvornår man kommer hjem ...

Rundskuedagen 1926. Optøget bevæger sig fra Strandgade ved Hotel Aalborg op gennem Kors-gade.

søndag, der lå nærmest 15. juni, eller dyrskue-søndagen i august, voksede festlighederne til at omfatte hele byen med optog, musiceren i gaderne, ringridning og gøgl af enhver art.

Også Grundlovsdag og socialdemokraternes sommerfest, hvor man måske kunne høre statsminister Thorvald Stauning holde tale, var iøjne- og ørefaldende begivenheder.

Hele denne udfoldelse er i god overensstemmelse med og en fortsættelse af det 19. århundredes borgerkultur. Blot var der mere social bredde over foretagendet. Men i mellemkrigstiden - især i 1930'erne - fik Skoven en konkurrent, der vidner om en helt ny bevægelse i tiden. Man tog til stranden, når vejret var godt. Til ældre menneskers hovedrystende forargelse, viklede man kroppen ud af de mange lag tøj og iførte sig særlige badedragter og lod sol og saltvand få frit spil. For

børn og unge - og en del voksne Thisted-borgere - blev Simons Bakke i Dragsbæk det foretrukne opholdssted, og søndag blev til *Store Badedag*. Også den nyopfundne sommerferie kunne uden større omkostning tilbringes her. Helt droppede man ikke den gamle kultur, for musikdirektør Ryming og hans energiske musikanter fulgte med og gav koncert, mens folk dasede i græsset eller plaskede i vandet.

Det varede ved, til den tyske Kriegsmarine i 1940 lagde sin jernhandske over bakkerne.

Badestranden ved Simons Bakke 1935. Få år senere var det en saga blott. Tyskerne lagde beslag på det hele - og mere til - under Besættelsen.

Ud i det frie ...

Uden nødvendigvis at tænke så meget over det, var de glade soldyrkere ved Simons Bakke med i en vidtstrakt europæisk forandring, der har sat sig dybe spor i det 20. århundredes livsudfoldelse, nemlig behovet for kropslig frigørelse og for at bryde ud af den lukkede by. Det var ikke blot renlighed, der var på det nye sundhedsprogram, men også lys og luft.

“Intet under at denne higen mod sommer-landlivet hos byboerne giver sig udslag i en stærkt stigende anskaffelse af villaer og sommerhuse, lige fra slotslignende rigmandsboliger omgivne af store parker til bittesmå sommerhuse og hytter af brædder“, konstaterede den københavnske fru Gad i 1918. Og i Thisted var man med på moden.

Johan Galster fortæller, hvordan familien i charabanc drog til havet belæsset med gæster og madkurve, og i 1915 erhvervede familien sig et lille træhus ved Hanstholm - *Pivtop*. Her kunne familien leve et friskt sommerliv med badning og hugormejagt, mens hans far, overretssagføreren, dagligt cyklede til kontoret i

Blikkenslager W. Christensen og fru Thora i kolonihaven på "Amager".

Tivoli på tømmerpladsen ved Sofievej omkring 1930. Et sikkert trækluster ...

Thisted. Det var nok mere vidtløftigt, end de fleste i byens borgerskab kunne driste sig til, men idéen var man med på.

Med kolonihaven fik man en genial mulighed for at forene trangen til lys og luft med produktion af vitaminer til husholdningen og styrkelse af familielivet i fælles arbejdsomhed. "Hvis en og anden har vanskeligt ved at holde sig borte fra restaurationerne, kan kolonihaven lede tankerne bort" ... som det hed i en jubilæumsartikel i Thisted Amts Tidende. Og så var det fornuftig opsparing, for kolonihaverne i Thisted var i de fleste tilfælde selvejede.

... det samme var sikkert tilfældet, når der var cirkus i byens. Her er det Cirkus Miehe på Frederikstov.

Familien Klit på idyllisk udflugt med flere generationer i 1950.

Sodavandstapper J. C. Jensen, der havde en poetisk åre, har samlet hele kolonihave-idéen i følgende vers:

*“Vort mål det er at vidne om,
at hver, som udslidt, træt,
fra dagværk til sin have kom,
i sindet bliver let,
når gyldenlak, syrener,
med ædle rosers duft
så herlig sig forener
i sommeraftenens luft”.*

Kolonihavebevægelsen kom til at sætte et stærkt præg på byen.

6. april 1891 meddelte Arbejderforeningens bestyrelse, at foreningen havde købt smed Poul Jensen Krabbes ejendom mellem Nørregade og Kastet. Det var startskuddet til Arbejderforeningens kolonihaver, der i folkemunde blev døbt Amagerhaverne. Sammen med jorden erhvervede man en gård ud mod Nørregade. Det var tanken, at den senere skulle nedrives for at give plads til byggeri af friboliger til trængende medlemmer. Fra starten var der rift om haverne. Samme aften, arealet var købt, blev der straks udlejet 25 haver.

„De fleste småkårsfolk vil gerne dyrke en have, men hidtil har der i Thisted ingen sådanne været at få for en billig betaling” ... lød motiveringen for købet.

Arealet blev udstykket i 74 Amagerhaver på hver ca. 300 kvadratalen. En snes år senere - i 1912 - kom der skred i bevægelsen. Et stykke jord syd for banelinjen i Torp blev udstykket i parceller á 1.000 kvadratalen. Mange ry-

Husjomfru hos familien Bendixsen.

Konfirmanden i midten af billedet er William Bendixsen, der blev født i Thisted 1888.

Fra venstre: Mariane Pontoppidan, f. Bendixsen, Magdalene Prior, Helene Gjørup, Pontoppidan, William Bendixsen, fabrikant C. F. Bendixsen, Louise Fischer, herredsfuldægtig Hans Beier, Ingeborg Beier, f. Bendixsen.

Siddende: C. F. Bendixsens hustru Maren, f. Gjørup, og drengen med bogen er Erik Pontoppidan Bendixsen.

William Bendixsen deponerede sine erindringer i Rigsarkivet i 1965.

stede på hovedet ad dette hovedløse projekt, men allerede året efter stiftedes Thisted Haveselskab, der udstykkede jord ved siden af fabrikant Undéns villa på Hundborgvej. Derefter gik det slag i slag: Elmegade, Fayers Allé, Johnsens Allé, Møllevang, Solbakken, Winthers Mølle og adskillige andre fulgte. Efterhånden var der 32 forskellige haveforeninger i Thisted, og i forhold til byens størrelse, hørte Kolonihaveforbundets Thisted-afdeling til de største i landet.

Kolonihaven blev jævne folks naturlige alternativ til opholdet i en lille lejlighed.

Den opmærksomme læser med kendskab til Thistedes geografi vil hermed også have bemærket, at drømmen om lys, luft og egne radiser blev krydset af en anden stor drøm hos det 20. århundredes familier - *drømmen om eget hus*. Den almindelige fremgang i velstand i mellemkrigstiden betød, at begge drømme kom inden for jævne folks rækkevidde, hvis de var stræbsomme og havde en stabil indtægt. Den lille købstad blev omgivet af et solidt bælte af røde muremestervillaer i frodige og nyttige haver.

Høj og lav

„Barndommen står for mig med en forunderlig tydelighed, måske fordi den var så lykkelig“, huskede den William Bendixsen, der siden drengeårene i Thisted nåede rundt om Jorden ti gange som ingeniør, inden han skrev sine erindringer. Han var søn af tobaksfabrikant C. F. Bendixsen, der drev virksomhed i Skovgade.

I dette hjem mødtes det bedre borgerskab i Thisted til snak og selskabelighed. Det var byens højere embedsmænd, der sammen med velstillede folk som Bendixsen-familien dannede cirkler, som var domineret af mennesker med rod uden for Thy. Her blev de borgerlige idealer holdt i hævd, og ved de store middagsselskaber var gæsterne altid i galla. Herrerne i kjole og hvidt med løse manchetter, damerne i elegante kjoler, der for det meste var syet af byens dameskrædderinder. Så man en sjælden gang en kjole, der var syet i København, vakte den beundring - og misundelse. Når gæsterne var samlet, fik børnene lov at komme ned og sige „godaften“ og bukke pænt, inden de blev sendt i seng.

Der herskede disciplin i tobaksfabrikantens hjem. Børnene svarede ikke deres forældre igen, men gjorde respektfuldt, hvad der blev forlangt uden vrøvl.

I køkkenet regerede den til lejligheden hyrede kokekone, og der var indkaldt piger til at servere de fem til seks retter mad med et tilhørende antal vine.

William Bendixsen erindr:

„Klokken blev gerne to-tre om morgenen, før gæsterne brød op. Blandt gæsterne var amtmanden, grev Schulin, borgmester Clausen, toldinspektør Scharffenberg, amtsforvalter Trojel,

alle med fruer. Rang og stand blev nøje overholdt. Der blev sat utrolige mængder mad til livs!

Hjemmet var dengang alt for børnene, vi levede i hjemmet og for hjemmet, alt drejede sig om hjemmet, der var vor verden, og dér følte vi os trygge og tilfredse. Vi forlangte ikke ret mange fornøjelser uden for hjemmet. Penge havde vi kun lidt af til at solde for, eller „snolde“, som det vistnok nu hedder. Da jeg var otte år, fik jeg hver søndag ti øre i ugepenge af min far. Dette beløb måtte jeg selv bestemme over, og det blev meget nøje regnet ud, hvad jeg kunne få for dem. Jeg havde fundet ud af, at dersom jeg fem gange købte for to øre ad gangen, fik jeg flere bolsjer, end hvis jeg købte for hele ti-øren på een gang. Jeg „lejede“ derfor fire drenge, og vi fem gik på forskellige tider til købmanden og købte hver for to øre. Skønt jeg hver gang betalte en dreng et bolsje for ulejligheden, blev der nu alligevel overskud til mig selv. Hvem ville nu om stunder tænke sig at give sin søn en ti-øre, og hvilken dreng ville vove at gå ind hos købmanden og bede om for to øre bolsjer! Der var en gammel kone i en kælder, som lavede noget, der hed „slik“. Konen lavede sine kræmmerhuse af vore gamle stilebøger, vi solgte til hende, og derfor fik vi en „slik“ som betaling. Det var noget sirup, som nok kunne løbe ud af kræmmerhuset på vore fingre eller blande sig med blækket, men det tog vi os ikke af - hvilken dreng på otte år har nogensinde frivilligt vasket hænder, om de så blev aldrig så fedtede.

En gang om året blev der arrangeret tur til Klitmøller i charabanc med to heste for. Det var altid om sommeren, når vi havde besøg af kusiner og fætre fra forskellige dele af landet. Vi var tit 12-14 mennesker på vognen. Der var 17 kilometer til Klitmøller, det tog halvtredje time, og når det gik op ad bakke, måtte vi børn stå af og skubbe bagpå. Vi badede i Vesterhavet med reb om livet, og jeg husker med hvilken gysen, vi lod de vældige bølger bruse ned over os. Medbragt mad blev spist i klitterne, og aldrig smagte noget os bedre. Ved fire-tiden blev der spændt for igen og turen gik hjemad. Vi sang fædrelandssange, indtil vi blev trætte, og nogle af de mindste faldt naturligvis i søvn. Det var årets store begivenhed.

Familien Bendixsen og vennerne på udflugt til Klitmøller. Den stive påklædning, som både damer og herrer bærer, vidner om en behersket og værdig optræden, der i hvert fald udadtil skal give indtryk af kontrol over tilværelsen.

Kaffeselskab hos dampmøller P. C. Bayer, ca. 1900, i direktør-boligen, der lå foran dampmøllen i Stranågade.

Fra venstre sagfører Michelsen, dampmøller P. C. Bayer, fru Michelsen, fru Grabow, læge Fenger, fru Bayer, fru Fenger og læge Grabow.

Det er et hjem med klaver, hvor herrerne nyder cigaren og fru Fenger cigaretten. Der er kaffe og portvin på bordet. Og vinduerne tilslået af tidens tunge klungegardiner. På væggen billeder af antikke buster og skovpartier. Den klassiske dannelse hånd i hånd med biedermeiersk nationalromantik. Men - kvinderne, blomsteropsatserne og nationalromantikken synger på sidste vers i borgerhjemmene ...

Biler fandtes jo ikke dengang, og langt kom man ikke med hest og vogn. Den eneste nemme jernbanerejse gik til Sjørring. Den kostede ti øre og varede omtrent ti minutter. Vi havde frokostkurv med og spiste på voldene; når det gik højt, drak vi kaffe på kroen. De fornøjelser, vi ellers havde, lavede vi selv".

Glæderne i hjemmet

„En gang om året arrangerede skolen „Røvere og Soldater“ i Plantagen, der for os drenge var en dejlig uigennemtrængelig urskov“, erindrer William Bendixsen videre. „Men alle andre glæder oplevede vi i hjemmet, alle aftener tilbragtes med at læ-

se eller spille sorteper eller casino med vore piger, som helt hørte med til familien og blev hos os i årevis. Min barnepige havde i tre generationer været i familien. Hvor jeg elskede hende! Mon en sådan kvinde findes nu om stunder? Hun levede, til hun blev 93, var aldrig syg og aldrig i dårligt humør. I sin høje alderdom boede hun i et lille hus lige over for Realskolen, og her sad min fætter og jeg og røg kridtpibe i smug. Det var shag, vi røg. Jeg havde „fundet“ det på min faders fabrik, hvor der var så meget af det, at en lille manco ikke mærkedes.

En kokkepige, vi havde, flyttede med os til København senere, men efterhånden blev hun så tyk, at benene ikke kunne bære hende; hun blev pensioneret og flyttede hjem til Thisted. Vore tjenestepiger blev altid hos os, til de skulle giftes. Så holdt vi deres bryllup og fik en ny. Det var let i de dage i Jylland at få en ny pige“.

Kort før William blev konfirmeret, flyttede han til København sammen med sin familie - „og til denne utrolig store omvæltning i vort liv var der bestilt en

Dampmøller P. C. Bayers direktørbolig er markeret med et kryds. Huset lå ved opkørslen til Farverstræde.

gennemgående salonvogn med jernbanen, noget, der aldrig før var set i Thisted, og i denne rejste hele familien bort fra provinsbyens såkaldte stille liv over til hovedstaden“.

Borgerskabets diskrete charme udfoldede sig i selskabslivet i Thistedes få større byejligheder, der ikke var mange af, fordi borgerskabet udgjorde en beskeden del af byens befolkning. Og det var kun de færreste, der kunne leje en salonvogn til at flytte i.

Til gengæld blev det stadig vanskeligere at se, at der var forskel på folk, når de færdedes på gaden. Med den økonomiske fremgang, som industrialiseringen skabte, voksede et mellemlag op af handlende og håndværkere, der i en by som Thisted blev talmæssigt dominerende.

Tjenerfamilien på Dragsbækvej

Da William Bendixsen blev født, legede den to-årige Jens Larsen på Dragsbækvej uden for det gule hus, der dengang var det sidste i husrækken på højre side af vejen.

Der var tre lejligheder i huset. Maskinsmed Chr. Poulsens familie beboede den østligste, skomager Larsen boede sammen med sin kone og seks børn i den vestligste - og på kvisten logerede to ældre søstre.

I kvarteret rundt om boede den øvrige familie. Jens Larsen kom fra en håndværkerslægt. Oldefaren var rebslager, bedstefaren feldtbereder og faren skomager og lejetjener. Kvarteret var tæt befolket. Som regel boede der flere familier i hvert hus - og i gårdene blev der lavet håndværk i de små værksteder.

Moren døde, da drengen var 13 år, og kort efter blev også Jens' ældste søster syg. Doktor Frandsen konstaterede, at hun havde hoftebetændelse og ordinerede strækbehandling med en sandpose ophængt ved fodenden af sengen og fastgjort med en snor til hendes fod. Pigen skreg dag og nat. Bedstemoren tog damperen til Løgstør og talte med "en klog kone", Maren Honning, der kiggede i en spand for at se pigens sygdomsbillede. Derefter gav hun ordre til, at sandposen skulle fjernes - men pigen døde alligevel. Bedstemoren mente, at det var fordi, man havde været for længe om at søge råd hos "den kloge kone".

Børnene så kun lidt til deres far, der gik ud som lejetjener om aftenen for at tjene lidt ekstra penge. Han var ellers førstesvend hos skomagermester Hobolt og havde fået en sølvmedalje for et par damesnørestøvler i 1888 ...

Det var ikke almindeligt, at man skiftede erhverv. Men et indespærret liv på Hobolts loftsværksted under nogle tagvinduer - og udsigten til at sidde en evighed og flikke sko ved et par tranlygter - virkede ikke tillokkende for en skomager, der kunne mere end dét. Derfor blev skomager Larsen efterhånden til opvarter Larsen, der så blev kelner, siden tjener inden overtjener Larsen sluttede sin karriere 45 år senere hos ho-

Overtjener Larsen uden for etablisement Sommerlyst i Plantagen.

Fotograf Scharlings billede fra 1925 af det sidste hus på Dragsbækvej. Jens Larsen voksede op i en af de tre familier, der boede i huset.

telejer Steffen Poulsen på Hotel Thy i Storegade og Sommerlyst i Plantagen, hvor borgerskabet promenerede om sommeren til tonerne fra orkestermusik i musikpavillonen. Arbejdsdagen kunne nemt snige sig op på 16 timer på denne årstid.

Et par gange om ugen gæstede fru bankdirektør Zoll Sommerlyst med et par børn. Fruen drak kaffe, og børnene spiste konditorkager. På en af tjener Larsens travle dage fik fru bankdirektøren anvist et bord i restauranten. Larsen modtog ordren, der hurtigt blev ekspederet fra buffeten.

- Det er nogle forfærdelig kedelige kager, De kommer med, Larsen, sagde fru Zoll.

Denne udtalelse havde Larsen hørt før - ja, den havde fru Zoll serveret ham adskillige gange tidligere, men nu syntes han, at den trængte til at blive fornyet:

- Ja, fru Zoll, jeg tog de første de bedste kager, der stod på buffeten - jeg vidste jo, at de skulle byttes alligevel!

En herredsfuldmægtig fra Vestervig og en sagfører fra Thisted var en aften kommet ud for at lufte vingerne. De havnede i sommerteatret i Sommerlyst. Der var servering under forestillingen. Folk sad i al skikkelse og nød deres genstande. Hverken værten eller tjener Larsen var særlig begejstret for herredsfuldmægtigen og sagføreren.

„De var et par brushoveder, når de slog gækken løs, men på den anden side - de var jo borgerskabet og et par gode kunder,“ som det hedder i en senere erindring, der fortsætter beretningen om netop den aften:

„Den ene vinker ad tjener Larsen:

- Vi skulle have en sjus, Larsen!

- Ja, hvad ønsker d'herre til vandet? King Duards Whisky og Frapin Cognac?

- Ja, gerne!

Larsen serverer. Først skænker han Frapin Cognac op til herredsfuldmægtigen og sætter flasken fagmæssigt med etiketten vendt mod denne, der bru-

Maler Jens Larsen (1886-1950).

Malermester Niels Hyllesteds forretning i Skovgade 1949-1950. Fra venstre: Nr. 1 Knud Reenberg, nr. 3 Henry Steffensen, nr. 5 Eigild Vestergaard, nr. 6 Agner Christensen, nr. 7 Herluf Andersen, nr. 8 Aage Jensen, nr. 9 Bent Eriksen og nr. 10 Niels Hyllested. De øvrige er ikke identificeret.

ger lorgnetter, men ellers nemt kan se etiketten på cognacflasken - og han udbryder da, så det kan høres ved de nærmeste borde:

- Hvad satan, har De virkelig Frapin Cognac i sådan en bule som her.

Se, dén kan tjener Larsen ikke stå for! Etablissementet er anerkendt af hele borgerskabet som noget „pænt“, og så kommer det rette svar også omgående:

-Ja, d'herrer må undskylde, at vi er nødt til at indrette varerne efter de gæster, der kommer her!

Så er det, at Steffen Poulsen går hen til sin overtjener og siger:

- Vil De ikke nyde en god cigar, Larsen?

Jo, det var en god aften - dén aften i Sommerlyst”.

I lære

Hverdagen var først og fremmest præget af arbejdet. Det nødvendige arbejde for at skaffe til dagen og vejen. Det begyndte tidligt - for Jens begyndte arbejdslivet, da han blev overført til Borgerskolens særlige fabriksklasse, hvis elever arbejdede både før og efter skoletid.

Tjener Larsen satte sin søn i lære som maler. Han skulle også være håndværker. Det arbejdsliv, som den unge Jens Larsen begyndte tidligt i sin barndom, lignede det arbejdsliv, som faren havde. De erfaringer, som faren og bedstefaren havde gjort, kunne knægten direkte bruge i sin tilværelse. Det var først et par generationer senere, at kyllingen begyndte at lære hønen ...

1. maj 1900 mødte så den nykonfirmerede Jens Larsen på malermester N. P. Nielsens værksted i Kiilsgård på Store Torv.

De første penselstrøg, den nye lærling tog på værkstedet, var på nogle ølkasser til Thisted Bryghus. Det nye, hvide arbejdstøj blev i løbet af få dage forsynet med prøver fra hele farveskalaen, „for ellers kunne folk, der kendte

mig, jo ikke vide, hvad Jens Larsen nu exellerede med“.

Efter tre måneders prøvetid blev lærekontrakten underskrevet - og Jens Larsens læretid begyndte.

„Vi havde en udmærket mand i mestersvenden Laurids Jespersen. Han var en troende mand og en absolut førsteklases maler, men født invalid med kun én arm. Men han var ikke invalid bogstaveligt talt. Vorherre havde til erstatning for denne mangel udrustet ham udmærket åndeligt - og legemligt og håndværksmæssigt var han mellem favoritterne. Når vi læredrenge ville komme til ham og udnytte hans viden og begavelse, kunne vi få noget lært“.

N. P. Nielsens værksted flyttede snart i Skovgade og var et velrenommeret firma med 10-12 svende.

Det viste sig, at den nye lærling var god til at tapetsere. Det opdagede hans mester, og de første 2° år af læretiden bestilte han ikke andet end at klistre tapet op. Jens Larsen kunne tapetsere fire værelser på 10-11 timer, hvilket indbragte hans mester 14 kr. Tapet kostede 35 øre pr. rulle for opsætning - og hvis man satte lærlingens kost til en krone om dagen og et par spande tapetklister ligeledes til en krone, så blev der en nettofortjeneste til malermester Nielsen på 12 kr.

Efter en lang periode med en hel del overarbejde, sagde malermesteren til sin lærling:

„Ja, Jens, du skal vel til koncert i Skoven i morgen tidlig med din veninde, så må du nok hellere komme ind i butikken i aften sammen med svendene og få nogle overarbejdspenge.

Jeg var himmelhenrykt og stillede som sidste mand og fik afleveret mine ugesedler med nøjagtig optegnelse af de forskellige kunder, jeg havde bæret med mit arbejde. Jeg fik udbetalt en skinnende ny tokrone, jeg et par timer i forvejen havde hentet til mester i banken. Misfornøjet? Nej, jeg var ovenud glad - penge var slet ikke nemme at få til at tilhøre sig, når det skulle ske på ærlig vis - og det skulle det! Jeg havde nemlig lovet en lille veninde - min første kærlighed, Jensine Vognsen - at vi skulle drikke kaffe med varme rundstykker til hos min far i Sommerlyst.

Efter pinse anmodede mester mig om igen at arbejde over. Jeg sagde nej, og mester blev rasende. Jeg troede, han havde sprunget på mig; men vi kom til forståelse.

Jeg fik 15 øre i timen for overarbejde stigende med fem øre pr. time for hvert år, men det var sure penge, der havde ærinde mange steder. Der stod i kontrakten, at jeg skulle have kost og logi i fem år som vederlag for mit arbejde, ligeledes skulle mester afholde udgifterne for min undervisning på teknisk skole, men den sidste post, altså teknisk skole, ville han ikke betale; den måtte jeg i fem år ved min fars hjælp selv afholde. Men en ting må siges til mesters ros - vi fik en god kost og havde en god seng at ligge i. Det var dengang ikke almindeligt til læredrenge - kun måtte vi ikke bruge kakkelovnen på værelset, så vi var henvist til gaden en vinteraften. Penge havde vi aldrig på denne tid af året, og læredrenge var der ingen, der ville have nogen steder. Vi var heller ikke morsomme, de fleste af os var jo i lømmelalderen. En gang imellem når det frøs alt for mange grader - og vi havde en femøre til entré i Frelsens Hær - gik vi nogle stykker derind, men vi kunne jo ikke

Arbejderne bar kasket og overskæg. Billedet er fra Koopmanns Svineslagteri, der lå på Strandvejen. Der var rangorden, så det var arbejdsgiverne, der sad ned på forreste række. De havde jo også det pæne tøj på.

holde os i skindet ret længe - og der blev så sendt bud efter nattevægteren, der kom og smed os ud.

Teknisk skole var det bedste sted for os. Her tilbragtes fem-seks aftener om ugen fra kl. 19 til 22 hele vinteren igennem i dejlige store klasseværelser med en udmærket stab af lærere, væsentlig mine gamle lærere fra Borger-skolen med kunstmaler, realskolelærer A. Chr. Andersen i spidsen som Teknisk Skoles forstander“ ... har Jens Larsen berettet i en erindring fra de unge år i Thisted.

N. P. Nielsen supplerede ofte sin faste flok af malersvende med tilrejsende folk. Omkring århundredeskiftet blev det betragtet som en ekstra kvalifikation hos en håndværker, hvis han tog sin ransel på ryggen og gik “på valsen”

Optog til Fagenes Fest. Nr. 2 fra venstre er skorstensfejer Knud Brøchner-Poulsen. Nr. 12 blikkenslager Christensen. Fotografen er Aage Pedersen.

for at søge arbejde, hvor han kom frem:

„De var som regel fagfolk om en hals. De var ikke alle rare, de fremmede svende, men de var næsten alle uden undtagelse virkelig dygtige, men der vankede tit på pandebenet til os læredrenge, hvis vi ikke rubbede neglene for eksempel, når der skulle hentes brændevin”.

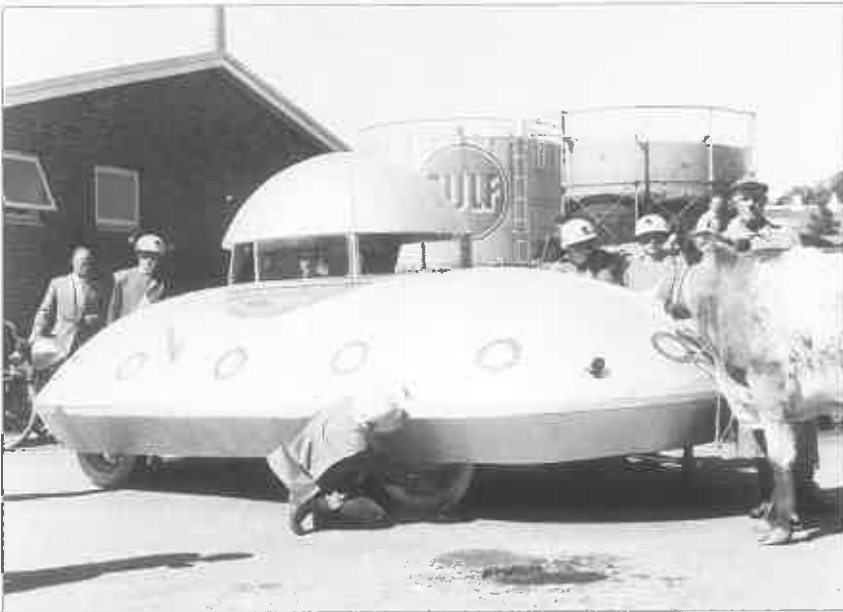
Hver sommer drog malermesteren til Hanstholm sammen med en stab på fire-fem svende og et par lærlinge for at arbejde på fyret:

„Her ville vi lærlinge gerne med, for det var noget ud over det almindelige; ikke alene på grund af arbejdet på fyret, men også fordi vi blev indkvarteret på kroen, hvor der samtidig boede et par hundrede badegæster - flest fra København. Her var liv og glade dage til langt ud på natten, og her tjente jeg

Fastelavnsløjer i Vestergade ca. 1910. Til højre Landmandshotellet og til venstre købmand Bjerregaards og hattemager Gjerlachs ejendomme.

Fastelavnsbåden blev trukket gennem gaderne, og der blev samlet penge ind til velgørende formål. Sømandsforeningen stod for arrangementet. Foto: Ingrid Jørgensen.

Nye tider - nye skikke. Russerne sendte Sputnik i kredsløb om Jorden i 1957. Kort efter cirkulerede dette køretøj rundt i Thisted og reklamerede for den lokale erhvervsudstilling

sommetider et par skilling ved at være kelner om søndagen“.

Læredrenge var forhadte, fordi de ofte optrådte i flok - og uden penge. De allerfleste af dem kom også fra hjem, hvor der ikke kunne hentes megen økonomisk støtte. Men når læretiden var udstået, trådte man en skridt op i hierarkiet, og man blev en del af et broderskab, som havde lange traditioner bag sig.

Endnu i starten af århundredet drog håndværkssvende “på valsen”, men nogle få årtier senere - i 1930'erne - blev rejsende svende betragtet med mistro. De gamle traditioner svandt hen og erstattet af den lille borgerliggø-

— og her ruller et nissetog ind over Store Torv. En begivenhed som mange thistedboer har i frisk erindring, for det var ikke så lidt af en begivenhed - dengang i 1950'erne.

Nu er vi nået til 1960'erne. Men endnu er konfirmanden placeret mellem far og mor.

Den nystiftede håndværkerforening lejede i 1877 lokaler på Hotel Thy i Storegade, men købte i 1888 Wagners ejendom i Vestergade 12. Her blev der indrettet selskabs- og mødelokaler med bl. a. billard og café. Typisk er de buede kupler og spir. Facaden er dækket af puds og stuk, der skal give indtryk af velstand og indflydelse. Da der i 1915 skulle oprettes endnu et apotek i byen, bøjede håndværkerforeningen sig for et ønske om at sælge ejendommen til dette formål. Foreningen lejede sig herefter ind på Hotel Phoenix i Frederiksgade, hvor den havde til huse frem til 1929, da byens håndværkere købte Hotel Aalborg.

relse, der satte fast arbejde højere end idealer. Fagforeningsbogen afløste følelsen af at tilhøre en stand med gamle traditioner.

Klub eller værtshus?

Skomager - og tjener - Larsen og hans søn, malersvenden, havde en klar fornemmelse af, hvilken klasse de havde rod i og fornemmelse for, hvem der var "fine" folk - og hvem der *ikke* var det. Da arbejdsmænd blev til specialarbejdere - og resten kaldte sig funktionærer - gik klassefølelsen fløjten. Frem til 1960'erne var den sociale gruppering stadig udtalt. Bønder læste venstreavisen Thisted Amts Tidende, embedsmænd højreavisen Thisted Amtsavis, mens arbejdere holdt sig til Socialdemokraten.

Koncerterne i Plantagen om søndagen var et fælles samlingspunkt for både høj og lav. Det var en af de få fritidsudspredelser, der var dengang, der ikke var ret megen fritid at råde over. Den klassebestemte livsform kom i vid udstrækning til at udfolde sig i foreningslivet. For arbejdernes vedkommen blev fagforeningens fester og udflugter til centrale begivenheder i løbet af året. Hvis der fandtes en egentlig arbejderkultur, var den svær at få øje på i en by som Thisted. De normer, der herskede i arbejderfamilierne, var mere inspireret af Emma Gad end Karl Marx.

Familielivets betydning afhang af placeringen på den sociale rangstige. For de allerfleste arbejderfamilier var familien den faste ramme om en form for arbejdsfællesskab, hvor kvinderne sled i hjemmet - og som tidligere nævnt ofte supplerede familiens indtægter med løst arbejde som syersker, rullekoner,

rengøringskoner, kogekoner og lignende. Et mønster der stort set ikke ændrede sig før 1960'erne, da industrien kaldte på den ufaglærte kvindelige arbejdskraft. Først da lovgiverne begrænsede normalarbejdsdagen til otte timer i 1920, kunne man begynde at tale om fritid til sysler. Ferie forblev et fremmedord indtil 1950'erne. Arbejdsfolks livsform var kendetegnet af afmålt fritid og knappe ressourcer.

Man morede sig, når kalenderen gav mulighed for det i forbindelse med højtiderne og de festdage, som blandt andet foreningslivet efterhånden skabte flere af. De fleste af de gamle fester, som f.eks. Mortensaften, blev med tiden til hjemmefester, hvor man hyggede sig med de gamle traditioner med husmøren i rollen som festarrangør.

I takt med at familien blev en forbrugsenhed, blev der ved forretningslivets hjælp skabt nye „familiehøj-tider“. Det kostede penge at holde fester, og derfor kunne man tegne forsikringer, der skabte en opsparring til f.eks. afholdelse af konfirmationen, som blev det store „familiehit“ i det 20. århundrede. Mange arbejderhjem i Thisted fik også et månedligt besøg af opkræveren fra Julens Glæde, som sørgede for, at der var penge til julegåsen og gaverne under juletræet.

Valdemarsfester, Fagenes Fest, 1. maj og grundlovsfester var afbræk i hverdagen. I tiden frem til Besættelsen blev der ved fastelavn holdt maskeballer på Hotel Thy, efter at fastelavnsbåden havde taget turen rundt i byen for at indsamle penge til Sømandsforeningens hjælpearbejde.

Bjergning af en bil - her i 1957 - var et tilbagevendende indslag i 50'ernes byfester. Det var også stensikkert, at julemanden kom, når fagforeningen arrangerede juletræ - selv om det foregik i januar. Man fik en appelsin og en slikpose - og den fine butterfly blev luftet som her ved FDB-arbejdernes juletræ. Fagbevægelsen fulgte op med baller for de lidt ældre.

*Børnehjælpsdag 1958. Drager, passerer saneringen af hjørnejendommen ved Storegade, hvor der bygges en ny bankbygning.
Foto: Steffensen.*

Da familien for alvor var blevet til en enhed af forbrugere, overtog forretningslivet denne iscenesættelse med fem kroners dage, messer og lignende kommercielt halløj.

Gennem foreningslivet skabte de forskellige sociale grupper sig fristeder, hvor man mødtes med ligesindede. Enten for at dyrke selskabelighed eller for at fremme standens interesser. Da den store folkeoplysningsbølge gik over landet, dannede grupperne egne oplysningsforbund.

Virke i forening

Håndværkerforeningens medlemmer mødtes i klublokaler i Vestergade, hvor man hyggede sig med avislæsning, punch og snak - arbejdsmænd gik på værtshus. Handelsstanden og håndværkerstanden var dominerende i byens offentlige liv - og håndværkere og handlende var stærkt organiseret i deres respektive organisationer, hvis virkefelter spændte vidt.

Foreningen dannede overgangen mellem det private og det offentlige liv, og byens foreningsliv afspejlede det indbyrdes styrkeforhold mellem grupperne, og den snævre forbindelse med klasse, foreningsmedlemskab og politik blev helt tydelig ved de kommunale valg før Første Verdenskrig, hvor flere foreninger nærmest optrådte som politiske partier.

Den borgerlige livsform havde rod i den individualisme, der fandt en fællesnævner i forretningsmandens og embedsmandens fælles følelse af at være samfundets støtter. Denne selvfølelse kunne forstærkes, så længe lovgivningen gav arbejdsgiveren ret til at revse sine ansatte.

- Hellere vil jeg lade mig styre af en mand i kjole end af en mand i kofte, thi da får uvidenheden frit råderum ... sagde konsul N. C. Andersen på et offentligt møde i Thisted i 1899. Så længe samfundet var indsnøret i disse patriarkalske bånd, kunne købmanden, fabrikanten eller sagføreren læne sig tilbage i den dybe stol med en sikker forvisning om, at „de dannede“ udgjorde en særlig klasse, der var bestemt til at lede.

Denne forestilling holdt sig i live et godt stykke ind i det 20. århundrede, selv om den privilegerede valgret blev afskaffet omkring Første Verdenskrig og revselsesretten i 1922.

FDF og "spejderi"

Spejderbevægelsen begyndte med engelsk forbillede på dansk grund kort efter århundredeskiftet. Verdensspejderbevægelsen var inspireret af Boerkrigen i Sydafrika, hvor større drenge blev rekrutteret som vagtposter og ordonnanser. Drenge- og pigespejdere fik gennem organiseret "leg", eksercits og march indøvet en halvmilitær træning. Det danske Spejderkorps stiftet 1909 ville bl.a. "fremkalde og styrke fædrelandsfølelsen, skærpe de unges pligtfølelse over for hjemmet og hæve deres æresbegreber". I 1910 fik korpset en parallel i Det danske Pigespejderkorps, og de blå pigespejdere fik i løbet af få år fodfæste landet over. De blå spejderes modstykke var KFUM og KFUK spejderne i Danmark startet i henholdsvis 1910 og 1919. Også her arbejdede man efter engelske forbilleder. De grønne spejdere lagde stærkere end de blå vægt på bevægelsens forkyndende og missionerende sigte.

Så er der FDF'erne. Den første kreds blev stiftet i 1902, og i 1908 kom landsforbundet til Thisted. Det har siden haft en dominerende rolle i købstaden. Inspirationen var også her engelsk. Som i Boys Brigade var det en blanding af kristendom, gymnastik, eksercits og oplysende foredrag. Hele det militære tilsnit lå i tiden - tænk blot på Frelsens Hær! Den socialdemokratiske arbejderbevægelse oprettede De Unges Idræt for at sikre, at de kristelige ikke løb med arbejderens børn.

Langt større konkurrence gav imidlertid spejderne, da de dukkede op næsten samtidig med, at FDF kom til Thisted. I den nye "spejdersport" gjaldt i højere grad det primitive friluftsliv end i FDF, der holdt sig til faste som-

Thisted-spejdere på sommerlejr på Mols i 1940. Forreste række: Eigil Visby Sørensen, Charles Larsen, Poul W. Lyhne, Leif Christiansen, Egon Christensen, Jørgen Skov, Jørgen Christoffersen. Mellemste række: Poul Poulsen, Niels Eigil Vestergaard, tropfører Eigil Bonde, Jørgen Mangel-sen Jensen, Poul Agerholm. Bagste række: Jørgen Bendixen, Niels Rask Mortensen, Erik Birkholm, Kjeld B. Nilsson, Leif Jensen, Ole Just Olesen, Henning Hvidtsted (dengang Andersen), Anker Brandt, Jens Lyager og Hardy Klostergaard.

Unge socialdemokratiske DUF'ere på march gennem Vester-gade i begyndelsen af 1950'erne.

Thisted's blå pigespejdere i 1967. Øverst f.v.: Karen Ramsgård, -, Hanne (Kyllie) Søndergård, Rita Thøgersen, Bodil Nielsen, -, -, -, Åse Søndergård. Midterste række f.v.: -, Britta Mikkelsen, Vibeke, Elsebeth Nordentoft, Lone Østergård, Gitte Landbo, Lisbeth Mikkelsen, Lone Poulsen, -, -, Lene Lønbo, Bodil Nielsen, -. Nederste række f.v.: Randi Christensen, -, -, -, Hanne Meldgård, -, Ditte Sveråsén.

merlejrbygninger (feriekolonier) og storture. Spejderne dyrkede også andre pædagogiske principper. "Spejderiet" havde en klar tiltrækning på mange drenge.

I første omgang søgte FDF at møde den nye udfordring ved at åbne mulighed for at oprette særlige klasser for FDF-spejdere - i 1913 blev der i Thisted forsøgsvis indført, hvad der blev kaldt "spejdersport" - men den definitive løsning kom i 1919, da man indførte væbneridrætten, der var tillempet spejder-sport. Det betød en ny

uniform. Den hvide matrosbluse fra 1902 blev for væbnerne, d.v.s. de store drenge, erstattet af den grå bluse, og i løbet af mellemkrigsårene blev hvidblusen så godt som fuldstændigt fortrængt af den grå bluse.

Spejdere, DUF'ere og FDF'ere har gennem hele århundredet på linje med andre børne- og ungdomsorganisationer haft stor kulturel og social betydning. Under Besættelsen havde de stor fremgang, der kan tolkes som en understregning af danskheden over for tyskerne.

I 1960'erne skete der en strukturændring i FDF, der er typisk for de såkaldte "glade 60'ere" med demokratiseringsproces og ungdomsoprør. Noget tilsvarende skete i de øvrige ungdomskorps. Arbejdsformer og pædagogiske metoder blev drøftet og ændret. De sidste rester fra den "militære oldtid" blev fjernet, den grå (spejder) bluse blev erstattet af en trøje, og som afslutning vedtog FDF i 1970 en ny grundlov, der knæsatte, at en ny fase var begyndt. Hvor der før var blevet talt om øvelsesplan, hed det nu arbejdsstof. Dette skulle vælges, så "medlemmernes interesse, evner og behov for

aktivitet og engagement imødekommes". Centrum for, hvad der skulle ske, blev flyttet fra lederen til drengene. Processen afrundes med, at FDF også blev for piger.

Mens DUF lige fra 1905 havde været fællesarbejde, og mens de gule og grønne spejdere i årtier havde haft hver sin kvindelige pendant, var Frivilligt Pige-Forbund først blevet oprettet i 1952. De to forbund blev i 1972 slået sammen. Og i løbet af ganske få år blev de fleste kredse fælleskredse. I Thisted skete det allerede samme år.

Kongen kommer ...

Kongebesøg og fest i byen

Billede 1

1908. Kong Frederik VIII i bil gennem Vestergade, der i dagens anledning er pyntet med guirlander. Et kongebesøg har stor betydning for en lille købstad.

Billede 2-3

1910. Kong Frederik VIII og dronning Lovisa kommer til Thisted for at deltage i afsløringen af statuen af Christian IX på Store Torv.

Billede 4

1913. Christian X og dronning Alexandrine besøger Thisted på deres første Limfjordstogt med kongeskibet "Dannebrog". Fabrikant Jacob Poulsen, en af Thisted's første bilister, venter med sin blomstersmykkede bil i Vestergade for at køre en tur med de celebre gæster.

Billede 5-8

1924. Besøg i anledning af Thisted's 400 års købstads-jubilæum. Kong Christian X og dronning Alexandrine modtages på havnen af borgmester A. M. Aaberg. I anledning af byjubilæet er der rejst æresport, og Kongen må - traditionen tro - hilse

på de krogede veteraner fra krigen i 1864, for han kan gå gennem porten. Jubilæet bliver markeret med masser af festivitets og optog gennem byen. Foto: Scharling.

Billede 9

1938 Kong Christian X er i Thisted i anledning af Oddenbroens indvielse. Ved modtagelsen ved jernbanestationen hilses på de fremmødte forsvarsbrødre. Ved Kongens side amtmand Helper.

Billede 10

1931. Så er der atter modtagelse på havnen. Kong Christian X i

en uformel situation. Stilen er blevet lidt mere afslappet.

Billede 11

1958 Kong Frederik IX med sin familie på det tilbagevendende besøg med kongeskibet "Dannebrog". Og der er endnu en gang taget opstilling til velkomst-modtagelse på kajen.

Billede 12

1961. Kongefamilien - med prinsesse Margrethe - overvåger en turnéforestilling fra Det kgl. Teater i Thisted Friluftsteater. Til højre borgmester Aksel Mikkelsen. Foto: Steffensen.

Næringsvejen

Det var de store købmandsgårde, der understregede Thisted's status som centrum for oplandets handel.

Midten af 1800-tallet var de store købmandsgårdes blomstringstid, hvor man kunne købe næsten alt hos købmanden: Kolonial, isenkram, fajance, kul, manufaktur, tømmer, jern og korn. Han kunne tillige drive brændevinsbrænderi, ølbryggeri eller gæstgiveri. Ofte sammen med et større landbrug. En del af varerne blev forarbejdet, for der blev både bagt og slagtet. Købmandsgården var meget mere end det store moderne supermarked.

I den sidste halvdel af århundredet blev denne virksomhed indskrænket en del. Manufakturvarerne, tømmerhandelen og brændevinsfremstillingen forsvandt. Der blev i stedet anlagt et større brændevinsbrænderi i Strandgade - og brygningen af øl blev flyttet til selvstændige virksomheder.

Forandringen blev skabt med loven om næringsfrihed fra 1857, der ophævede de privilegier, som både handel og håndværk tidligere havde nydt. Det var grundlovens løfte om den frie adgang til en hvilken som helst næring, der nu blev til virkelighed. Næringsfrihedsloven bestemte til gengæld, at håndværk ikke måtte forbindes med handel - og for at imødekomme den handlendes angst for konkurrence fra landprangere bestemte loven, at handel ikke måtte drives inden for et område i en afstand af en halv til halvanden mil uden for købstæderne. Det var den såkaldte „læbæltbestemmelse“, der i praksis betød, at der ikke kunne opnås købmandsskab inden for en omkreds af halvanden mil fra købstaden Thisted. Man tillod høkerforretninger inden for læbæltet, men her måtte der kun handles indenlandske varer - mel, gryn osv. Undtaget fra forbudet var brugsforeninger.

„Læbælterne“ blev først ophævet ved lov i 1920.

Købmandsgården i Vestergade blev opført i begyndelsen af 1800-ialet af købmand Knakkegaard. Den var en del af en anseelig firefløjet købmandsgård med stor lade- og staldplads. Forhuset, der ud mod Vestergade rummede købmandsbutik og gæstgiveri, var en smuk bygning i empirestil med hvide pilastre, tandsnitsgesims og portaler af Hamburgerfuger om de rundbuede vinduer. Først i 1920 blev facaden radikalt ændret med nye butiksvinduer. Omkring 1850 blev gården overtaget af dyrlæge A. H. Møller - og siden kaldt Møllers Gård. Han drev ved siden af dyrlægepraksis både gæstgiveri, købmandshandel og tømmer- og jernhandel m.m. Samt landbrug. Hans jorder lå på Thisted Vestermærk ved Møllevej. Til gæstgiveriet hørte en sal ud mod Frederikstov. Her blev
(fortsættes næste side ...)

Anders Nielsen Kjærgaard kom i lære i en af de gamle købmandsgårde.

(fortsat fra forrige side ...)
jævnligt givet teaterforestillinger. Møller døde i 1888 - og herefter overtog købmand Worm ejendommen. Thisted Købstad udstykkede i 1890'erne en del af ejendommens jord til dyrskueplads. I 1899 rykkede den nystiftede Vestergaades Brugsforening ind i den gamle købmandsgård. Men gæstgiveriet fortsatte i Landmandshotellet, der gennem de følgende år havde forskellige indehavere. Da Poul Jensen i 1915 var vært, vedtog brugsforeningens bestyrelse et forbud mod udsænkning af spiritus i Landmandshotellet. Det blev derefter årevis som afholdshotel indtil 1961. Året efter blev bygningen fjernet for at give plads til en udvidelse af Vestergade ... og langt senere til udvidelsen af brugsforeningen, der bliver til Kvickly.

Anders Nielsen Kjærgaards købmandshandel. Adressen er Vestergade 60. Hvorfor der slages fortæller sig i lokalhistoriens mørke ...

Købmændene i Thisted rustede sig mod konkurrencen fra landet, allerede før loven om fri næring trådte i kraft. De første spæde forsøg på at danne en handelsforening kom så tidligt som i 1855, men først ved andet forsøg - 11 år senere - blev Thisted Handelsforening dannet. Og noget af det første, man drøftede, var et forslag fra bestyrelsen om, at handlende fra landet kunne blive medlem af den nye forening. Det kunne de ikke - sagde medlemmerne - og kampen mod landhandelen blev yderligere skærpet med en beslutning om, at man skulle afbryde forbindelsen med de huse, der gjorde forretninger med de landhandlende. *Sådan!*

På grund af beskyttelsen havde købmandsgårdene gode betingelser, og omkring århundredeskiftet var der stadig en halv snes af slagsen.

De store forretninger havde en god omsætning og var ikke bange for at beværte deres kunder med både kaffe, bitter og cigar. Snapsen var billig, og bønderne skulle have deres dunk fyldt, når de kom til købstaden - og brændevinsdunken var det første, man sørgede for at læsse på vognen.

Mange af kunderne valgte deres handelsforbindelse i byen efter stand:

- Der var Gjørups købmandsgård, hvor alle herremændene og præsterne handlede, og hos Anton Sørensen på Lille Torv mødtes landboerne fra hele Nordthy, erindrede skibstømrer Daniel Madsen.

Købmandsliv

C. P. Clausen, der senere blev grosserer i Thisted, kom i lære hos en af disse købmænd i 1897. Lærlingens arbejdsdag startede kl. 6 om morgenen og sluttede kl. 22 om aftenen - men så var der også fridag hver anden søndag fra middag til kl. 22. Det var dengang, lærlinge og ugifte kommisser boede hos principalen.

Kommis Anders Nielsen Kjærgaard arbejdede i en årrække hos en købmand

På dette sted i Østergade lå en af Thisted's store købmandsgårde.

i Østergade, men åbnede selv forretning i Vestergade 60 i 1883. Set fra gaden lignede Kjærgaards forretning en almindelig beboelsesejendom. Der blev ikke skiltet voldsomt med vinduespynten, der som regel bestod af en række tomme vinflasker med etiketter, nogle emaljerede gryder, ølglas og kaffekopper. I syltetiden kunne der komme et par toppe melis i vinduet og i forårstiden et bundt reb og til høst en le.

Købmandsfruen havde barnepige, kokkepige og en ung pige til at hjælpe sig i huset. De skulle blandt andet sørge for maden til de to unge lærere, der også boede og spiste i købmandsgården.

Købmand Kjærgaards medhjælp var et par handelsbetjente, en lærling og to gårdskarle, hvoraf den ene bogstaveligt talt boede i gården. Desuden hjalp en ældre mand til med at knuse solsikkekager til foderbrug.

To-tre dage om ugen kom en øltapper og skyllede flasker og aftappede det øl, som blev leveret i tønder fra Carlsberg og Tuborg. Kjærgaard solgte ikke øl til beværtere. Det sørgede de professionelle øltappere for - der var tre i Vestergade. Men en del landmænd og høkere købte varer en gros i Kjærgaards forretning, bl. a. også øl.

Der flød strømme af spiritus over købmændenes diske. For alkohol var billig - og der blev drukket rigeligt. Gammel fransk vin, som afholdsfolkene sagde hverken var gammel, fransk eller vin, kostede 40 øre pr. flaske, en liter rom blev solgt for 60 øre, og brændevinen gik for det halve.

Når gårdmændene kom til byen for at handle, købte de ofte en snes potter brændevin og fire-seks potter rom, husmændene nøjedes med noget mindre, og mange byfolk, navnlig arbejdere, købte dagligt en halv eller en hel flaske brændevin. Men det store forbrug af sprut blev dæmpet frem mod århundredeskiftet. Det skete i takt med, at ædruelighedstanken slog igennem. Og kunne der ikke tales til fornuften, så kunne der via høje afgifter tales til pengepungen. Det gjorde den radikale regering i 1916 og 1917

Arbejderforeningens vogn på
Johnsens Allé i 1940. På bukken
sidder kusk Anders Anærsen.

- og først da faldt det umådeholdne forbrug af alkohol drastisk.

Som så mange andre af sine standsfæller tog Kjærgaard del i byens offentlige liv. I kompagniskab med tømmerhandler J. Nielsen arrangerede han også bespisning af fattige børn. Efterhånden kunne købmanden titulere sig som byrådsmedlem, kirkeværge, skatterådsformand og sparekassedirektør.

Men oppe på tagkammeret delte lærlingen seng med førstemanden, og det var koldt at stå op en vintermorgen, for værelset var ikke opvarmet, og vandet i kanden fra aftenen før var frosset.

Nede i butikken viste termometeret 0 grader, og det første arbejde måtte udføres med vanter på fingrene. Butikspersonalet - og da især drengene - måtte have fingrene i mange ting. Der skulle pilles rosiner til fustager. Sækkene med svesker tømtes. Og den engelske farin vejes og i poser.

Soda og grøn sæbe blev afvejet og indpakket så akkurat, at den ikke hang i papiret ved udpakning. Det var dengang, alle spiste smør. Van den Bergs margarine var en nymodens artikel, som netop kun var ved at slå igennem. Alt skulle behandles og efterses. De fedtede fingre blev rensset i brændevin. Det eneste, der kom afvejet, var krydderierne, som blev leveret i breve.

Nye folk

Efterhånden som industriprodukter begyndte at udkonkurrere de gamle håndværksprodukter, blev arbejdsdelingen mere gennemført inden for produktionen. Ligesom inden for handelen, der stille og roligt skiftede karakter. Først solgtes metervarer fra hylderne i manufakturhandelen, så dukkede de første fabriksudsalg op, og byens herre- og dameskræddere så med skræk, hvor det bar hen: *Konfektionstøj!* Alene ordet.

På byens strøg slog de første egentlige manufakturhandlere dørene op til deres nye butikker og indvarslede specialforretningernes århundrede. Det

Rækken af nye specialforretninger på hjørnet af Store Torv og Jernbanegade.

Skomager Kvist drev forretning på hjørnet af Østergade og Korsgade.

var erkendt af handelsstanden, allerede inden Første Verdenskrig brød ud.

Bag diskene stod de standsbevidste medlemmer af handelsforeningen, der ligesom deres håndværks-kolleger hævdede deres metier ved at kræve uddannelse. De første tilkendegivelser om en højnelse af handelsfaget dukkede op i avisdebatten i 1880 - og 14 år senere skred sagfører Fischer, kgl. translator Stricker og løjtnant, lærer Hansen til handling, da de helt privat annoncerede efter elever, der ville modtage undervisning i handelsskolefag i aften-timerne. Herefter samledes en snes drenge og fik undervisning i dansk, handelsregning, handels- og vekselret og bogføring. Principalerne måtte slippe en ti'er og betale for bøgerne. Kun to af drengene gennemførte. „De fleste var dovne og sløse med at møde op“, husker en af dem, der klarede sig igennem.

Thisted Handelsforening overtog undervisningen af 27 nye elever. Det var

Parkerede vogne i gården til Nordthys Brugsforening. I dag ligger der en Aldi-butik på stedet.

Marked på Frederikstov. De tre huse i baggrunden er fra venstre dyrlæge Tofts ejendom, hvor senere restaurant Ritz fik til huse; så følger Hotel Danmark og Vestergades Brugsforening. Den første politigård blev bygget i forgrunden af billedet.

starten på Thisted Handelsskole, der blev ledet af bogholder Hvilsted og realskolelærer Knud Hansen. Undervisningen foregik i Realskolens lokaler på Plantagevej - otte ugentlige timer fordelt over to aftener.

Markedsøkonomi

Markedsdage var mærkedage - og der var mange såkaldte kalendermarkeder, hvor der især blev handlet med en bestemt slags vare. Uld, lærred, tørfisk osv. På andre tidspunkter gjaldt det levende dyr som ved det populære Store Onsdagsmarked om efteråret. Så var der dans på alle hoteller, og folk

ville ikke hjem. Bønderne drog ud fra den købmandsgård, hvor deres vogn og hest var opstaldet under opsyn af de stedlige gårdskarle.

I Anton Sørensens købmandsgård på Lille Torv kunne der f. eks. på markedsdage være parkeret 60-70 vogne, som gårdskarlen Søren Pedersen så efter for de drikkepenge, han kunne få. De var en væsentlig del af lønnen, der ellers kun bestod af kost og logi.

Markederne var en ventil i den ellers meget regulerede handel.

Med næringsfrihedens indførelse blev der åbnet for en større frihed, og handelen antog helt nye former. Mange små handelsfolk gik nu fra dør til dør for at faldbyde deres varer. Det var ikke lige populært alle steder - og da slet ikke i byrådet, der i 1884 besluttede at autorisere onsdagen som torvedag hele året rundt i lighed med lørdagen. Forslaget var kommet fra handelsforeningen, der på trods af den øgede frihed gang på gang søgte at stoppe alle optræk til detailhandel i byens opland. Men bønderne ville ikke møde op på torvet for at vente på, at kunderne indfandt sig ...

I 1882 ophørte de såkaldte krammarkeder.

Redaktør Aaberg på venstreavisen Thisted Amts Tidende håbede, at man frivilligt kunne overtale landboerne til at komme, og han opfordrede samtidig byboerne til at møde frem om onsdagen. Redaktøren fremhævede det fornuftige i en torvehandel, hvor man undgik at betale en fortjeneste til mellemhandlere.

Torvehandelen slog aldrig helt igennem i Thisted. Man havde forsøgt med torvedage om lørdagen gennem århundreder, men ikke altid med held, og efterhånden gled de helt ud - trods gentagne forsøg på genoplivning. Tidligere var bønderne taget ud til skudehandelspladserne på vestkysten for at sælge deres produkter. Det spillede naturligvis en rolle, at Thistedes borgere næppe efterspurgt fødevarer i stor stil. Mange drev

selv landbrug - og solgte til naboen.

I midten af 1920'erne blev der holdt ikke færre end 15 markeder om året, og det var et problem at skaffe parkering i byen. Bønderne kom fortsat i stort tal kørende i hestekøretøjer, som de parke- rede ved købmandsgårdene. Det var på grund af disse vogne, der blev indrettet autoriserede parkeringspladser. Det skete med opmalede felter i 1928 på Store Torv, Hjultorv og havnepladsen.

De veterinære forhold omkring mar- keder blev efterhånden udsat for kritik - ikke mindst fra myndighederne. Der- for blev der med kommunal finansie- ring bygget et eksportmarked på hav- nen, hvor dyr og mennesker kunne være inden døre. Fra 1942 var det for- budt at holde heste- og kvægmarked på Frederikstorv, men grisemarkedet kun- ne man dog fortsat holde i staldene ved Vestergades Brugsforening.

Forbudet førte til en voldsom protest fra restauratøren og forpagteren af stal- dene i Vestergades Brugsforening - og han fik støtte af flere handelsfolk i by- en. Men byrådet stod fast. Protesterne blev gentaget i 1945. Denne gang var det en lang række heste- og kreatur- handlede, der sammen med Landbofor- eningen Nordthy agiterede for at flytte markedet tilbage til Frederikstorv. Man hævdede, at markedet på havnen var dårligt placeret, og i sludfuldt og koldt vejr var det uudholdeligt for både mennesker og dyr: "Såfremt havnepladsen bibeholdes som markedsplads, vil dette resultere i, at Thisted Kvæg- og He- stemarked bliver fuldstændig ødelagt".

Men mod veterinærmyndighederne kæmpede selv bønder forgæves ...

De mange kalendermarkeder fortsatte uændret - men uden de levende dyr. Store Onsdagsmarkedet var en stor folkelig fornøjelse i 1950'erne - også ved markedshallen - men efterhånden blev det meste af handelen flyttet ind i butikkerne.

Så er der torvehandel på Store Torv. Der er heller ikke noget nyt under solen, når det gælder om at sætte varer til salg uden døre eller slå sin egen bod op. Det var bare ikke "moderne" en overgang, men vendte tilbage med fuld styrke. Ikke mindst da Thisted i 1960'erne fik den første gågade ...

Den sidste af de gamle

De første egentlige erhvervsvirksomheder dukkede op, da Thisted kom i kontakt med omverdenen efter havets gennembrud ved Agger Tange. Den første generation af erhvervsdrivende talte navne som tyskeren købmand

Marked ved eksportstaldene på havnen. Vi er nu fremme i 1950'erne.

Brinkmann, havboen købmand Nordentoft og tobaksfabrikanten Bendixsen.

Den næste generation etablerede sig, da Thisted fik en havn i 1841. Det blev købmandsgårdenes tid. Nu var der basis for en større handel - ikke mindst som følge af gode eksportpriser på korn. På nye ejendomme satte Kjærgaard, Hilligsøe, Bahner, Hundahl, Borgen og Gjørup deres navneskilte på døren. Deres sønner voksede op og blev sendt til udlandet. Det var ikke på en romantisk dannelsesrejse, men for at kvalificere sig til at overtage fædrenes bedrifter. Købmandsgårdenes tid var forbi, næsten før den var begyndt, for handelen blev stadig mere specialiseret.

En af periodens „gründere“ - iværksættere - var agent N. L. Spangberg, der snart skulle blive til kaffegrosserer Spangberg. Han var en af de få, der formåede at tilpasse den lille provinsielle handelsvirksomhed til den specialisering, der bar udviklingsmulighederne i sig. Og Spangberg tjente mange penge på rekordtid. I 1916 lå hans årsindtægt på 60 gange den løn, som en arbejdsmand fik.

Som ung kom han i handelslære hos konsul N. C. Andersen i Thisted, og

N. L. Spangsbergs virksomhed lå på hjørnet af Østergade og Korsgade. Tegning fra Illustreret Tidende 1917.

senere blev han bestyrer af en købmandsforretning i Feggesund, inden han startede handelsvirksomheden i Thisted.

Spangberg tog som så mange af sine standsfæller del i byens offentlige liv. Han blev indvalgt i byrådet, hvor han sad 1903-1913 og 1917-1921, da tung-hørhed tvang ham til at stoppe.

Alt for få har skaffet sig anseelse ved at optræde som mæcener for Thisted By. Spangberg var den store mæcen. Da kaffepengene strømmede ind i virksomheden under Første Verdenskrig, forærede Spangberg byen en administrationsbygning på Nytorv på en grund, der var skænket af fru Spangbergs onkel, grosserer Schou. Han forærede betydelige summer til en lang række kulturelle formål, bl. a. opførelsen af teaterbygningen ved Hotel Aalborg og biblioteksbygningen på Tingstrupvej.

Kaffegrossererens livsbane svarede meget nøje til samtidens populære myte om manden, der kunne selv. Ved hans død hed det i Thisted Amts Tidendes nekrolog: „Grosserer Spangbergs liv er beretningen om den fattige dreng fra landet, der ved enestående arbejdsomhed, dygtighed og sparsom-melighed arbejdede sig frem til rigdom og høj anseelse, og som i sin alder-dom viste en rundhåndethed, som søger sin mage, over for den by, hvis gode søn, han altid havde været“.

I sit testamente skænkede Spangberg 385.000 kr. til forskellige formål. Privatvillaen i Jernbanegade overlod han sammen med en sum penge til museet - og der blev givet penge til uddannelseslegater, kristelige formål og

Niels Lauritsen Spangberg (1859-1939) blev en holden mand ved at sælge kaffe - og var på mange måder meget generøs over for Thisted.

Arkitekt Viggo Norns tegning af administrationsbygningen på Ny-torv 6, som Spangberg forærede Thisted Købstad.

til byens fattige. „Spangberg var den sidste repræsentant for det gamle Thisted“, erklærede redaktøren af Thisted Social Demokrat, Clemmen Bruns-
gaard. Men hvem repræsenterede da det nye Thisted?

Det kunne være en af de mange, som man kan finde i oversigten på denne side. Listen dækker over 149 forskellige faglige betegnelser, som blev an-
vendt i et kommunalt fagregister i 1916. De fleste erhverv havde kun ganske

Erhverv	1916	Indtgt.	Erhverv	1916	Indtgt.	Erhverv	1916	Indtgt.
Agenter	15	2500	Gravere	2	1500	Rebslagersvende	2	1000
Amtsfuldmægtige	2	3700	Guldsmede	3	2200	Redaktører	3	2000
Amtstuefuldmægtige	2	2600	Gæstgivere	24	2500	Redaktionssekretærer	2	1400
Apotekere	3	7500	Hjemmebagerske	4	700	Røgtiere	2	700
Arbejdsmænd	144	900	Hjælpearbejdere	2	1500	Sadelmagere	7	1600
Avlsbrugere	50	1600	Hotelkarle	6	800	Sadelmagersvende	3	1100
Bagere og konditorer	12	4000	Handelsrejsende	2	5000	Sagførere	8	8000
Bagersvende	10	1000	Inkassatorer	2	800	Serveringsjomfruer	9	900
Banearbejdere	5	1500	Inspektører	4	1500	Skibstømrere	3	1000
Barberer	7	1500	Isenkræmmere	5	4500	Skippere	7	1200
Barbersvende	4	800	Jernbaneassistenter	6	1900	Skomagere	20	1300
Billedhuggere	4	2200	Kaffebrændere	2	1300	Skomagersvende	6	1100
Blikkenslagere	3	3200	Karetmagere	4	1100	Skræddermestre	15	1200
Blikkenslagersvende	3	900	Karetmagersvende	4	1100	Skræddersvende	14	800
Bogbindere	3	3200	Kelnere	4	1500	Slakteriarbejdere	8	1400
Boghandlere	3	5000	Kolonialkøbmænd	30	2500	Slagtermestre	13	2000
Bryggeriarbejdere	7	1100	Kreaturhandlere	5	2800	Slagtersvende	9	1000
Buntmagere	3	3500	Kul-købmænd	2	20000	Smedemestre	9	1600
Bødkere	2	1500	Kuske	31	1000	Smedesvende	9	1000
Bockersvende	2	900	Lagerforvaltere	4	1400	Snedkermestre	19	1800
Cand. pharm.	3	1400	Landinspektører	2	2400	Snedkersvende	32	1100
Cigarhandlere	3	1100	Landpostbude	8	1000	Stationsarbejdere	3	900
Cykelhandlere	3	1600	Lokomotivførere	8	2000	Stenhuggersvende	2	1000
Cementstøbere	3	900	Lokomotivfyrbødere	13	1300	Strygersker	6	700
Dameskrædderinder	11	800	Læger	6	10000	Sygeplejersker	7	700
Dampskibsdragere	2	1000	Lærere	17	2500	Tandlæger	3	4500
Direktører	2	1400	Lærere (pens.)	13	1500	Tandteknikere	4	1400
Direktører	13	6000	Lærerinder	14	1700	Telefoninspektører	2	1400
Depotarbejdere	11	1300	Læderhandlere	1	5700	Telefonspeditører	3	700
Drejere	5	1200	Lærerinder (pens.)	2	1400	Telegrafarbejdere	3	1000
Dugmagere	3	1300	Malermestre	10	1300	Telegrafister	3	1500
Dyrlæger	4	5000	Malersvende	11	900	Telegrafmedhjælpere	6	1100
Ejendomskommiss.	4	3000	Manufakturhandlere	12	5000	Tilskærere	2	1500
Ekviperingshandlere	2	6000	Marskandisere	2	2400	Tjenestekarle	25	800
Elektrikere	2	1400	Maskinarbejdere	6	1200	Togbetjente	15	1300
Faktorer	2	2000	Maskinhandlere	5	1400	Togførere	6	2000
Farvere	3	1200	Maskinsnedkere	2	1500	Toldassistenter	3	2300
Fiskeeksportører	4	11000	Mejerister	5	700	Trikotagehandlere	4	1800
Fiskehandlere	10	800	Modehandlere	2	1700	Træhandlere	8	1000
Fiskere	48	1000	Murermestre	20	1700	Typografer	17	1400
Formere	6	1600	Murersvende	19	1100	Tømmerhandlere	5	22000
Forretningsbestyrere	13	3500	Mælkeforhandlere	5	1200	Tømrere	11	2000
Fotografer	3	2000	Møllersvende	5	1400	Tømrersvende	10	1000
Fotografmedhjælpere	2	700	Overpakmestre	2	2000	Urmagere	5	2500
Fyrbødere	5	1400	Patrouillebetjente	4	1000	Urmagersvende	3	900
Gårdskarle	18	1000	Politibetjente	3	2100	Uldspindere	5	900
Gartnere	7	1800	Portører	5	1500	Viktualiehandlere	4	1800
Gartnermedhjælpere	4	700	Postbude	9	1400	Vognmænd	17	1600
Gasværksarbejdere	8	1300	Postexpedienter	4	1800	Ølhandlere	2	2500
Glamestre	2	2500	Pottemagere	4	1400			

Fagregister, Thisted 1916

få udøvere - og ikke overraskende er det arbejdsmænd, fiskere, håndværkere og gæstgivere, der er flest af.

Det interessante ved listen er de opgivne årsindtægter. I oversigten er der regnet med en typisk gennemsnitsindtægt. Hos arbejdsmændene ser man ikke de store udsving fra det typiske. Det gør man derimod hos en del handlende og forretningsindehavere. Det er ikke så overraskende. Nogle forretningsdrivende var endog særdeles godt ved muffen med årsindtægter, der udgjorde det tidobbelte af en arbejdsmands løn. I det næste par krigsår, 1917 og 1918, steg indtægterne i øvrigt generelt over hele linien.

En skribent ved det københavnske Illustreret Tidende hævdede i 1917, at kernen i Thistedes erhvervsliv var købmandshusene: „Ligesom bankinstitutionerne i det store ligesom danner rammen om erhvervslivet, er købmandshuset ganske naturligt dettes initiativrige og betydende faktor, og kan erhvervslivets enheder sammen med pengeinstituttet løse de forhåndenværende opgaver i fællig, da bærer udviklingen, som tilfældet er i Thisted, fremefter“.

Men da dette blev skrevet, var det allerede passé, for det var pengeinstitutterne, der kom til at spille en hovedrolle i tiden derefter. Thisted var ikke på vej til at blive et nyt Ruhr ved begyndelsen til det 20. århundrede. Det var håndværkere og handlende, der dominerede erhvervsbilledet, og det var fortsat som købstad for et stort opland, Thisted tjente sine penge. Det giver

Thistedes første egentlige "industriområde" voksede frem på havnearealerne, hvor handels- og fremstillingsvirksomheder fungerede sammen indtil begyndelsen af 1970'erne, da der i den nye storkommune blev udlagt arealer til industri i udkanten af købstaden.

Svendeprøver tog Thisted Håndværkerforening sig af. Her er murer Carlo Jensen ved sit svendestykke. Han blev senere formand for murersvendenes fagforening.

næppe nogen mening at sige, at Thisted blev industrialiseret i tiden frem til Første Verdenskrig. Det vil være mere korrekt at sige, at der blev startet en del mindre virksomheder, som bearbejdede oplandets landbrugsproduktion til øl, brændevin, malt, brød, smør, mel og slagteriprodukter samt producerede varer som margarine, krystalis, mineralvand, tekstiler, tobak, støbegods, kalk m. v. Virksomhederne udgjorde dog til stadighed en mindre del i forhold til de mange håndværks- og handelsbedrifter.

Håndværk

Samlingspunktet for byens mange håndværkere var Thisted Håndværkerforening, der var en afløser for det fællesskab, som havde eksisteret mellem håndværkerstandens forskellige udøvere - både svende og mestre - indtil ophæ-

velsen af laugene og loven om næringsfriheden blev vedtaget i 1857. Håndværkerne følte den frie konkurrence som et slag i ansigtet - og et brud med århundredgamle traditioner og privilegier. Dannelsen af Thisted Håndværkerforening var et eksempel på, at „standen begyndte at søge nye veje og midler til at hævde sig i kampen for tilværelsen under de nye forhold“ ... som det hedder i foreningens jubilæumsskrift fra 1927. Og denne oplevelse delte håndværkerstanden med handelsstanden.

I 1888 købte håndværkerforeningen konsul Helstrups ejendom i Vestergade. Man havde længe ønsket at få egne lokaler, hvor man kunne mødes. Men købet var ikke uden problemer. Den vært, man havde ansat til at drive restaurationsvirksomheden, gik fallit - og bygningen var dyrere end ventet at vedligeholde. Derfor blev den solgt til apoteker A. Lund i 1915, og der blev i stedet lejet lokaler på Hotel Phønix.

Håndværkernes forenings-aktiviteter startede helt tilbage i 1867 med opførelsen af en stiftelse for håndværkere i Asylgade, og man tog snart fat på en storstilet oplysningsvirksomhed. Etableringen af en teknisk skole stod højt på ønskesedlen - på samme måde som en handelsskole hos handelsstanden.

Håndværkerne kom tidligt i gang med at undervise lærlinge. De første 18 elever begyndte på en aftenskole med tekniske fag. Det blev disse undervisningsaktiviteter, der endte med dannelsen af en egentlig håndværkerforening i 1877, hvis virksomhed

Håndværkerstiftelsen i Asylgade.

kom til at spænde over mange gøremål: Selskabelighed, baller, bladhold, foredrag, understøttelse, diskussionsmøder, bibliotek - og ikke mindst deltagelse i det lokale politiske liv. Man kunne finde håndværkerforeningen både som fortaler for en udvidelse af kirken og for oprettelsen af et folkebibliotek. Og man opstillede håndværkerlister til byrådsvalgene ligesom handelsstanden.

En af mærkesagerne - undervisningen på den tekniske aftenskole - fik et afgørende løft i det første år i det nye århundrede, hvor man tog en helt ny skole i brug i Kr. Koldsgade.

Der var samlet penge ind til skolen i mange år og brugt overskud fra fester og udstillinger til en byggefond. Og endelig - efter 23 års virksomhed i Borgerskolens lokaler - stod en ny skole med seks klasseværelser, sal, lærerværelse og portnerbolig klar til brug. Overlærer Gravers Nørgård fra Borgerskolen, der havde ledet skolevirksomheden siden starten, trådte tilbage med manér, idet han forærede den nye institution de sidste års løn. Som ny forstander blev antaget kunstmaler, lærer A. Chr. Andersen, der fik ti år ved roret. Han døde i 1911.

Håndværkerforeningen var ligesom handelsforeningen stærkt organiseret i en by, der som nævnt især levede af handel og håndværk. I 1920'erne talte foreningen over 500 medlemmer.

Blikkenslagermester Søren Chr. P. Christensen.

Mellem håndværk og industri:
Bisgaard Jensens Samleværksted.
Fra venstre Jens Munk, Bisgaard
Jensen, Harry Pedersen og Hol-
ger Foget.

Nytorv mellem Havnestræde og Vinkestræde. Sadelmager Møller, uldspinder Pedersen og urmager Skaarup. Håndværk, industri og handel repræsenteret på den samme facade.

Thisted Bank startede i Storegade, men opførte en ny bygning i Jernbanegade i 1885. Huset er tegnet af arkitekt James Møller, Århus. I 1960 flyttedes aktiviteterne til Store Torv - og bygningen blev senere solgt til møbelhandler Frøkjær Knudsen.

Da byen fik bank

Thisted fik sin første sparekasse allerede i 1829 med Sparekassen for Thisted Amt. Den anden var Landbosparekassen, der blev oprettet i 1886. I begyndelsen med hovedsæde i Vestervig, men fra 1901 i Thisted.

Starten på Låne- og Discontobanken i Thisted i 1854 var udelukkende et lokalt initiativ, der udgik fra indflydelsesrige borgere af handelsstanden suppleret med en sagfører og byens eneste fabrikant.

På dette tidspunkt var bankvirksomhed et nyt fænomen i Danmark. Før 1854 fandtes kun Nationalbanken.

Da aktiekapitalen var i hus, begyndte bankens fem direktører virksomheden i enkefru Dahls ejendom i Vestergade, men flyttede kort efter til Store-

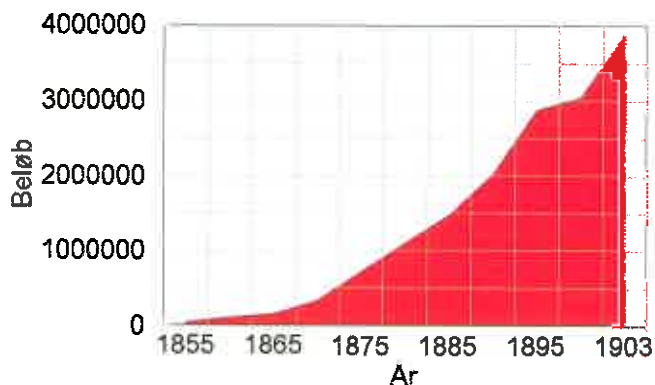
gade ved siden af Hotel Aalborg. Banken boede på første sal - vinhandler Helstrup på anden. Man kom ned på jorden, da en helt ny bankbygning blev taget i brug i Jernbanegade i 1885 under det nye navn Thisted Bank.

Man havde forestillet sig, at der ret hurtigt kunne tegnes aktier for et beløb på 200.000 Rdl. Det viste sig at være for ambitiøst. Tre år efter stiftelsen var man kun nået op på en trediedel - og man sluttede på i alt 129.000 Rdl. Bankens bogholder blev den daglige leder, men kun to dage om ugen kunne der gøres forretninger, når tre af de ulønnede direktører var til stede.

Bankens omsætning var ubetydelig i de

Thisted Bank

Indlån 1855-1903

første år. Man skal helt hen til 1880'erne, før indlånene kom over en million kroner, og først hen i 1890'erne nåede de op på to millioner. Derefter var der rigeligt med midler at arbejde med. Aktiernes gennemsnitlige udbytte lå frem mod år 1900 på syv-otte procent. Fremgangen afspejler en begyndende vækst i byerhvervene. Den kan også aflæses i antallet af aktieselskaber i Thisted: I 1899 var der to - i 1919 var de blevet til 18.

Der kom flere pengeinstitutter til. Landmandsbanken i København købte sig ind på pengemarkedet i Thy ved at overtage Thisted Bank i 1918. Aktionærerne fik et tilbud, de ikke kunne modstå, og ved den ekstraordinære generalforsamling var der næsten fuld tilslutning til overdragelsen - kun en enkelt stemte imod.

Nogenlunde samtidig tog en kreds af handelsfolk i Thisted initiativ til at samle en aktiekapital sammen til stiftelse af endnu en lokal bank. Der blev lagt vægt på, at ledelse og penge skulle have rod såvel på land som i by.

Handels- og Landbrugsbankens repræsentantskab kom til at bestå af lige dele handelsfolk og bønder. Det var kendte Thisted-borgere som herredsfuldmægtig S. Bjerregaard, sagfører Yde-Poulsen, konsul Zacho, grosserer Spangberg, Prohaska, Thykier og købmand Rødbro, der stod bag med Bjerregaard i front.

Det var en nem sag at skaffe grundkapitalen. Aktie-tegningen startede midt under Første Verdenskrig - og krigstidens ikke helt almindelige pengerigelighed gjorde, at man hurtigt nåede over det mål, som man havde sat sig. 230 aktionærer havde lynhurtigt tegnet sig for 230.000 kr. Der blev udbudt for yderligere 70.000 kr. aktier, som også blev revet væk.

I de første fem år af den nye banks levetid undgik man helt tab, men efterveerne af Første Verdenskrig viste sig til gengæld fra 1921 til 1925, da der kom be-

Vestergade 1924. Yderst til venstre anes Løve-apotekets bygning nr. 12. Nr. 10 med Politikens Telegramhal var ejet af snedker J. C. Nielsen. Nr. 8 var overrets-sagfører Johan Georg Galsters ejendom. I 1916 begyndte Handels- og Landbrugsbanken i to tidligere butikker. To år efter blev naboejendommen nr. 10 erhvervet og en ny bankbygning opført. Den blev taget i brug i 1927 og var i øvrigt tegnet af arkitekt Chr. Fussing fra Århus.

Travlhed i et banklokale i 1950'erne. Interiør fra Handels- og Landbrugsbanken. Mange år senere bliver banklokalerne til kirkecenter. Foto: Axel Willadsen.

Dyrlæge L. Toft var formand for Handels- og Landbrugsbankens repræsentantskab gennem 36 år og i en periode også formand for bestyrelsen - der i øvrigt meget sjældent skiftede formand. Toft købte dyrlægepraksis i Thisted, men afhændede den allerede i 1917 for udelukkende at beskæftige sig med køb og salg af ejendomme. Det havde han et stort talent for og nåede at handle over 300 ejendomme. Det gjorde ham til en økonomisk uafhængig mand. Da Andelsbanken krakkede efter Første Verdenskrig, var det Toft, der påtog sig opgaven med at afvikle en del af bankens forretninger. Som handelsmand gik Toft i 1927 for alvor ind i ledelsen af den lokale Handels- og Landbrugsbanken, som havde overtaget Andelsbanken. I denne egenskab medvirkede han desuden ved rekonstruktionen af Fabrikken Thy, der krakkede en tid efter Undéns Klædefabrik. Indenrigsministeriet bad under Besættelsen Toft om at ordne forretningerne vedrørende de tyske opkøb. Toft årev fra 1927 den store ejendom Egebaksanden i Vang sammen med proprietær Dahm.

tydelige tab. Men dog ikke værre, end at reserverne kunne øges.

Da Undéns Klædefabrik krakkede i 1926, gik det ud over banken, der måtte afskrive en halv million kroner som tabt. 1920'erne var i det hele taget svære år for bankvæsenet - ikke bare lokalt. De store landsbanker havde vanskeligheder. Det førte til Handels- og Landbrugsbankens overtagelse af den gamle Andelsbanks filial i Thisted i 1925. Tilsvarende blev der ført forhandlinger i 1924 og 1928 om at overtage Landmandsbankens Thisted-filial, uden at det førte til nogen aftale.

To krak

Blandt den række af virksomheder, der baserede en produktion på lokale råstoffer, var uldspinderiet en af de væsentlige. Virksomheden var startet allerede i 1880, da uldspinder Gotfred Undén begyndte en lille enmands-virksomhed i Markstræde i bygninger, der senere kom til at huse en anden stor Thisted-virksomhed - Fabrikken Thy. Begge virksomheder kom i store vanskeligheder i 1920'erne og 1930'erne.

Fire år efter starten flyttede Undén produktionen hen i Østergade, hvor fabrikken støt og roligt voksede sig større og større. I 1911 blev uldspinderiet til et familieejet aktieselskab, som havde stor succes fra 1915 til 1919 under verdenskrigen, da næsten 100 arbejdere var beskæftiget. Men 1919 blev et skæbneår.

Den gamle Undén døde i februar og senere - i maj - lagde en brand hele komplekset mellem Østergade og Hjultorv øde. Kun de rå mure blev tilbage. Resten gik op i røg.

Nu tog en af sønnerne over, men 1920'erne var svære år for branchen, og startvanskeligheder efter en længere lukning gjorde ikke opgaven nemmere. Mogens Undén gav op, og en bror, J. M. Undén, overtog ledelsen og flytte-

de produktionen fra sin tekstilfabrik i Frederikshavn til Thisted. Men Undén-æraen sluttede med et krak i 1926, hvor bl. a. den lokale Handels- og Landbrugsbanken led svære økonomiske tab.

Fabrikkens redning kom i 1929 fra en lidt uventet kant. Et makkerpar bestående af overlærer Jens Skinhøj fra Realskolen og fabrikant J. Grand, Bøgager Teglværk ved Vejle, investerede 110.000 kr. i den fallerede virksomhed og bebudede, at den skulle i gang igen. Dette budskab blev modtaget med glæde af mange arbejdsløse mænd og kvinder. De henvendte sig i så stort tal til overlæreren, at han følte sig nødsaget til at få pressen til at skrive, "at overlæreren har nok at gøre i skolen og har ikke i sinde at ville være fabriksleder".

Overlæreren og teglværksejeren videresolgte fabrikken til en kreds af lokale investorer, der dannede et nyt aktieselskab „Thisted Uldspinderi og Farveri A/S“. Bestyrelsens formand blev håndværkerforeningens formand, stenhugger W. Sanderhoff-Jensen.

Fabrikkens nye leder blev farver Nielsen, der tre år tidligere havde startet egen farverivirksomhed i Frørstrup, men han havde tidligere været ansat på Undéns fabrik og kendte således virksomheden. Man startede forsigtigt med at ansætte seks-otte mand, som nu skulle væve tæppestoffer og buksetøj, og det nye aktieselskab købte de maskiner tilbage, som Gotfred Undén havde anskaffet lige efter branden.

Da pressen fik forevist den „nye“ fabrik i 1930, blev der rapporteret:

„Bestyrer Nielsen og det nye selskabs bestyrelse foreviste i dag komplekset for pressen. Hele maskineriet drives ved elektricitet. Der er ikke mindre end 28 elektromotorer, hvoraf den største er på 40 HK. Først så man wulferen, hvor ulden får den første behandling og blandes, og kluderiveren til bearbejdning af uldne klude. Dernæst farveriet og garnvaskeren. Efter wulningen kommer materialerne i kartemaskinerne; der er en kartemaskine til behandling af 50 kg uld om dagen, en til 75 kg og en til 100 kg uld, så det er store mængder, der kan behandles. På 1. sal findes spinderiet, hvor navnlig to store spindemaskiner, hver på 340 spind, vækker opmærksomhed. Her findes også tvindemaskiner og ophaspningsapparater. Nedenunder står der fire væve, og herfra føres vi ind i lokalerne, hvor valkning, apertur, kradsning, presning og tørring ved damp finder sted. Endelig er der nu som tidligere butik ud mod Østergade”.

Det hele ser meget interessant og solidt ud, konstaterede den kyndige journalist med tilfredshed og fortsatte: "Og da der jo tidligere har været et stort og anset foretagende i gang her - som ikke mindst havde betydning for egen ved forarbejdning af uld og klude - vil der sikkert også under den nye ledelse blive oparbejdet en virksomhed, som det er værd for byen og oplandet at støtte".

Uldspinderiet overlevede i kraft af en lokal vilje til støtte. Det var også nødvendigt for at bevare arbejdspladsen. Byens anden store arbejdsplads, Fabrikken Thy, havde også brug for lokal opbakning på samme tidspunkt.

I modsætning til uldspinderiet gik Fabrikken Thy dårligt under Første Verdenskrig, fordi det var svært at skaffe råvarer. Fabrikant Jakob Poulsen afhændede fabrikken i 1918 til en kreds af lokale investorer med kaffegrosserer

Uldspinderiets forretning ud mod Østergade. Her stod i årevis et udstoppet får og en spinderok i udstillingsvinduet. Ca. 1970.

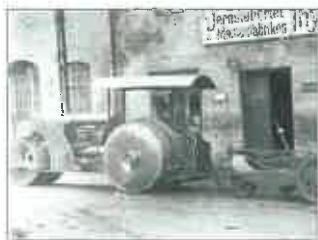
Overlærer Jens Skinhøj var mere lærer end fabrikant.

Fabrikant Lystrup ejede en overgang jernstøberiet og maskinfabrikken Thy. Foto ca. 1890.

Interiør fra Fabrikken Thy umiddelbart før lukningen. Fra den lange aksel i loftet udgår drivremme til de forskellige maskiner.

Modsatte side: N. L. Spangbergs underskrift på aktie-taloner fra Fabrikken Thy rakte optimistisk langt frem i tiden ...

Det sidste forsøg - damptrømlen.

Fabrikken Thys areal på grunden mellem Kastet og Markstræde. Opmålt i 1931.

W. Sanderhoff-Jensen var stenhugger i Thisted mellem 1908 og 1954. Formand for håndværkerforeningen 1922-51 og byrådsmedlem 1925-1946.

Spangberg i spidsen. Det nydannede aktieselskab fik navnet Aktieselskabet Jernstøberiet & Maskinfabrikken Thy. Men lykken varede kort!

I 1926 trådte selskabet i likvidation. Efterfølgende forsøgte man forgæves at skaffe en køber til fabrikken - og i 1927 blev der holdt en resultatløs auktion. Så blev det foreslået, at der skulle dannes et nyt aktieselskab, der kunne overtage fabrikken. Man forestillede sig, at der kunne skabes basis for en rentabel drift, hvis fabrikken blev tilstrækkeligt nedskrevet. Det var især dyrlæge Toft og stenhuggermester Sanderhoff-Jensen, der var virksomme for aktietegningen. De gamle kreditorer fik 40 pct. af deres tilgodehavender, og fabrikken blev reddet, men det skete ikke uden sværds slag. Handels- og Landbrugsbanken var kommet i klemme - og det var netop de ledende mænd i denne bank, der ivrigt gik ind i arbejdet for at redde jernstøberiet. Der lød gentagne gange kritiske røster om bankens engagement i fabrikken. Men bankens ledelse hævdede, at rekonstruktionen betød, at banken undgik at tabe de 60.000 kr., der var indskudt i foretagendet. Nu fik man dog 10.000 kr. retur og en prioritet i fabrikken på 30.000 kr. Men så havde man også yderligere investeret penge i det nye selskab mod sikkerhed i købekontrakter på damptrømler og landbrugsmaskiner. Dyrlæge Toft erklærede på generalforsamlingerne i banken, at han personligt ville stå inde for de engagementer, banken havde i fabrikken.

En af arbejderne, Peter Have Christensen, der arbejdede 25 år på jernstøberiet, oplevede de sidste år på sin arbejdsplads således:

„Der blev så lidt vrøvl inden for fabrikkens bestyrelse, den var jo overgået til aktieselskab, og direktør Petersen sagde sin plads op og rejste. Efter Petersen kom direktør Poulsen, men det ville heller ikke gå for ham. Så fik fabrikken en ung og dygtig mand, direktør Lund. Poulsen var begyndt fabrikationen af vejtrømler, men de dueede ikke. Lund fik lavet nogle nye modeller,

og dem blev der solgt mange af - og de kom helt til Sønderjylland.

Da fabrikken lukkede først i 1930'erne, lå vi inde med store ordrer på tromler. Arbejderne på fabrikken havde møde om at overtage hele virksomheden. Vi tilbød at lade 15 pct. af vor løn stå, og vi ville så låne 50.000 kr., men det sagde byrådet nej til - det kunne ikke lade sig gøre!"

Underskuddet var for stort. Fabrikken kunne ikke klare sig i konkurrencen og måtte lukke i april 1930. Dermed tabte de sidste aktionærer penge.

Den lokale vilje reddede altså kun den ene af de to nødlidende fabrikker.

Tilpasning

30'ernes depression nåede bunden i 1933, ifølge formanden for Thisted Handelsforening, direktør P. O. Poulsen, der betragtede året 1934 som en opgangstid. Købeevnen var blevet større som følge af de forbedrede vilkår for landbruget med betydelige prisstigninger på produkterne. Der havde desuden været et godt høstresultat. Mange landboere var nu i stand til at afdrage på den gæld, de havde oparbejdet til deres handelsforbindelser i Thisted Købstad.

Direktøren klagede over, at udenlandske varer udkonkurrerede de danske, der var alt for dyre. Arbejdsgiverne burde have stået fast på kravet om løn- nedgang, mente han i en syrlig kommentar til statsminister Staunings berømte forlig i Kanslergade året før.

- Beklageligt er det at komme ud på landet og måtte høre, at de mange steder mangler nødvendig hjælp, mens ungdommen søger ind til byerne, lokket af den højere løn. Desværre må det også siges, at der mange steder i byerne kun er beskæftigelse til den halve arbejdskraft.

Den fremgang, som P. O. Poulsen taler om, kunne man spore over det ganske land. Beskæftigelsen var stigende - og op mod halvdelen af de nye arbejdspladser lå inden for håndværk og industri, der vandt terræn i forhold til de øvrige erhverv. Regeringens krisepolitik, som sigtede mod at beskytte industrierhvervet, der først og fremmest producerede til hjemmemarkedet, havde en positiv virkning og satte gang i den fortsatte elektrificering. I hjemmene ønskede man radio og støvsuger, og de velhavende begyndte at erhverve køleskab og elkomfur. Arbejdspladserne begyndte at bruge elmotorer som drivkraft.

Krisen i begyndelsen af 1930'erne havde ført til et fald i omsætningen, men inden for handel og håndværk steg beskæftigelsen i anden halvdel af årtiet. I detailhandelen fortsatte specialforretningerne og magasinerne væksten. Det er også karakteristisk, at kriseårene skabte en række mindre "levebrødsforetagender". For mange arbejdsløse håndværkere var det nærliggende at forsøge på egen hånd - og havde man lidt forstand på handel, kunne man jo altid starte et brødsalg eller en tobaksforretning.

Ikke så få fandt også en ny mulighed for beskæftigelse i forbindelse med bilismens fremmarch. Der blev brug for chauffører til rute- og lastbiler. Den specialisering, der startede med industrialiseringen, udmøntede sig ganske langsomt i øget velfærd og mere fritid - og efterhånden blev der efterspørgsel efter flere servicefunktioner. Flere benyttede sig af vaskerier og frisører.

128	Kr. 50
TALON	
„Aktieselskabet Istøberiet & Maskinfabriken Thy Thisted.	
Mod Aflevering af denne T n udleverer Aktieselskabet Co ns begyndende med Aaret 194	
<i>H. Spangberg</i>	
128	Kr. 5
„Aktieselskabet Istøberiet & Maskinfabriken Thy Thisted.	
mod denne Coupon betaler Akties bet Udbytte for Aaret 1940	
<i>H. Spangberg</i>	
128	Kr. 5
„Aktieselskabet Istøberiet & Maskinfabriken Thy Thisted.	
mod denne Coupon betaler Akties bet Udbytte for Aaret 1939	
<i>H. Spangberg</i>	
128	Kr. 5
„Aktieselskabet Istøberiet & Maskinfabriken Thy Thisted.	
mod denne Coupon betaler Akties bet Udbytte for Aaret 1938	
<i>H. Spangberg</i>	
128	Kr. 5
„Aktieselskabet Istøberiet & Maskinfabriken Thy Thisted.	
mod denne Coupon betaler Akties bet Udbytte for Aaret 1937	
<i>H. Spangberg</i>	
128	Kr. 5
„Aktieselskabet Istøberiet & Maskinfabriken Thy Thisted.	
mod denne Coupon betaler Akties bet Udbytte for Aaret 1936	
<i>H. Spangberg</i>	

Generelt rykkede 1930'erne lidt i den noget fastlåste klassestruktur, der eksisterede i 1920'erne. Og det var antallet af lønmodtagere, der voksede.

Da 1930'ernes økonomiske krise stort set var overvundet i 1938, gik verden igen af lave med den tyske besættelse i 1940, der førte en kolossal stor pengeregighed med sig i hele Thy - og ikke mindst i Thisted By. De i allerhøjeste grad unormale tilstande vendte med ét alting på hovedet. Hvor det før var svært at skaffe arbejde, blev det nu svært at skaffe arbejdere til at

nen fra 1945/46. Og tømmermændene varede ved for mange.

Råd til erhverv?

- Et borgerskab med vilje og energi er forudsætningen for erhvervsrådets arbejde, og der er ingen interesse vist i Thisted, sagde formanden for Thisted Erhvervsråd, købmand N. P. Nielsen, i 1948.

Det var gravtalen over det erhvervsråd, der var dannet i begyndelsen af 1940'erne for at sætte skub i den lokale beskæftigelse. Men erhvervsrådet slog aldrig rigtigt igennem. Efter formandens opfattelse, fordi det kun var håndværkere og arbejdere, der havde vist interesse for sagen.

Der var ellers nok optimisme i begyndelsen, da repræsentanter fra forskellige erhverv havde dannet rådet efter en særlig Thisted-model. Man ville ikke ansætte en lønnet erhvervschef, for det ville koste 20.000 kr. om året. I stedet blev rådet drevet som en forening med 20 forskellige aktive udvalg. I spidsen sat-

Thisted Arbejderforening i 1943 - midt under den tyske besættelse. Der er varer på hylderne - og cykler på gulvet, hvis det kunne friste - og dét måtte det gøre i en tid, da mange biler var "klodset op" ...

... men nu er vi kommet frem til 1958 og varerne - og dem er der blevet flere af - er rykket fra hylderne bag disken ud i butikslokalet. Nu skal man selv tage for sig af retterne. Thisted Arbejderforening er gået over til selvbetjening. Men først er der reception og en god kop kaffe. Det er jo en stor dag i brugsens historie. Datoen er 29. april ...

opføre de store befæstningsanlæg ved vestkysten. Byens befolkning voksede - og omsætningen i samme takt.

I kølvandet på Befrielsen i maj 1945 fulgte en gang økonomiske tømmermænd. Mange var ikke i stand til at betale skatten af de store indtægter i 1944/45 med løn-

BEFOLKNINGEN FORDELT EFTER ERHVERV

1930	
Landbrug m.v.	0 552
Håndværk og industri	2 738
Handel og omsætning	1 512
Kommisitor og transport	0 775
Immateriel virksomhed	0 663
Husgerning m.v.	0 795
Personer ude af erhverv	0 873
Uangiven	0 218
I alt	8 046
Mænd	3 722
Kvinder	3 324

1950	
Landbrug m.v.	379
Håndværk og industri	3 399
Handel	2 058
Transport	0 907
Liberale erhverv og adm.	1 006
Formue, rente og lign.	1 257
Uangivet	0 149
I alt	9 155
Mænd	
Kvinder	4 884

ERHVERVSAKTIVE BEFOLKNING

1965	
Landbrug, fiskeri m.v.	115
Fremstillingsvirksomhed	889
Bygge og anlæg	393
Off. værker m.v.	0 041
Handel og omsætning	0 941
Administration og liberale erhv.	0 797
Andre servicevirksomhed	0 315
Uoplyst	0 131
Samtlige erhverv	3 862
Formue, rente og understøtt.	1 175

Man kan ikke foretage en direkte sammenligning mellem tallene ud fra de oplysninger, som Danmarks Statistik har samlet ind. Alligevel giver de tre tabeller fra 1930, 1950 og 1965 et fingerpeg om, at der var ved at ske en erhvervsmæssig omvæltning af befolkningen i Thisted i midten af det 20. århundrede.

te man et forretningsudvalg med blandt andre stenhugger Sanderhoff-Jensen, bankdirektør William Jensen, redaktør Kjeld Jensen, automobilforhandler A. P. Andersen og arkitekt Jens Foged.

Den direkte anledning til nydannelsen var den succes, man lokalt havde haft med at yde hjælp til at søge offentlige tilskud til bygningsforbedringer. Det havde givet masser af arbejde til byens håndværkere, og opgaven blev derfor udvidet til også at skaffe nye lokale virksomheder, udnytte egnens råmaterialer og udvide bestående virksomheder. Og i øvrigt følge med i, hvad der kom af nye love, som kunne udnyttes til at forbedre beskæftigelsen.

Arbejdernes Fællesorganisation tog et godt tag i det tov, der skulle trække Thisted ind i 1950'erne. På møder opfordrede man til aktiv handling på trods af den gode beskæftigelse, krigen havde skabt.

- I dag har Thisted ingen arbejdsløse, men det må for en stor del tilskrives genopbygningsprocessen. Vi må give de unge en chance for beskæftigelse og uddannelse her i byen. Skal skatterne ikke fortsat stige, må der gøres noget for at skaffe pengeregighed hertil. Vi arbejdere appellerer til øget produktion, erklærede vævemester Erik Poulsen fra Arbejdernes Fællesorganisation på et offentligt møde i 1947.

Og man forsøgte igen og igen, men uden resultat.

Erhvervsrådet arbejdede med en idé om at oprette en fabrik til fremstilling af fiskekonserves. Men det førte til protester mod mulige lugtgener. Så kom det på tale at bygge en grøntkonservesfabrik, men det blev opgivet, fordi andre lande ville kunne producere billigere end i Thisted, hed det.

Endelig var der én, der foreslog at indrette en kødkonservesfabrik, men det var slagterierne ikke interesseret i, og dermed blev planen om at fremstille konserves i Thisted opgivet som en uholdbar idé ...

Man havde også prøvet at starte en fabrik, der skulle lave vejmaterialer. Den blev i stedet anlagt i Oddesund, fordi lokale beboere protesterede over mulige støjgener fra en skærvæknuser.

Så købte erhvervsrådet to skure for på den måde at skaffe lokaler til en fabrikation af elementhuse. Det var arkitekt Damsgård, der troede, han havde fået en god idé. Der blev tegnet en del lokale aktier, men ikke nok.

Smithsons Tricotagefabrik var en stor virksomhed med mange arbejdspladser. Indehaveren var Arne Smith, der som 23-årig havde overtaget faren, Valdemar Smiths manufakturforretning i Storegade. Han opbyggede på Munkevej en fabrik, som i nogle år havde over 100 ansatte - især ved skjortefabrikation. Da arbejdslønnen steg, begyndte Arne Smith at importere varer fra Østen. Først i 1980'erne blev virksomheden afviklet. Arne Smith var allerede i 1968 blevet udlandsdanser med bopæl i Schweiz.

De velmente bestræbelser for at skaffe produktion til byen endte i frustration over, at der ingen opbakning var hverken fra byrådet eller borgerne.

- Borgmesteren er venlig og behagelig at forhandle med, men vi har ikke fået noget ud af forhandlingerne. Vi har indtryk af, at man helst ikke vil have, at der skal ske noget i Thisted. Det første, vi hører, når vi arbejder med en sag, er protester og atter protester, sagde formanden for erhvervsrådet - og medlem af byrådet, overlærer Marius Jørgensen, svarede, at byrådet arbejdede efter bedste evne:

- Men vi gør det ikke godt nok. Vi vil kun overgå i dårlighed af det efterfølgende, som vi endnu ikke kender.

Det følgende tiår skulle vise, at det også blev tilfældet ...

I begyndelsen af 1950'erne var der ringe beskæftigelsesmuligheder inden for handelen. Efterkrigstidens mange reguleringer af handels- og lånemarked fik handelsstandsforeningens formand til at udbryde, at „vi nok alle må spinke og spare“.

Alligevel begyndte de "de gode tider" så småt at banke på, og beretninger fra byens erhvervsforeninger fik efterhånden en mere optimistisk tone. Handels- og Landbrugsbankens aktiekapital havde stået på det samme niveau i perioden fra 1917 frem til 1956. Først da blev den udvidet med 400.000 kr. til i alt 1 mio. kroner. Bankens reserver nåede på samme tidspunkt op på 1.5 mio. kroner, men først i 1957 var banken oppe på balance som ved krigens afslutning.

„Der er rav i den“

Blandt de ledende mænd i byens organisationer var et generationsskifte på vej. Stenhuggermester Sanderhoff-Jensen havde været den første formand for det gamle erhvervsråd i 1941. Fra 1944 til 1959 var købmand N. P. Nielsen formand. Derefter arkitekt Poul Hansen, redaktør H. Hebsgaard og forstander Svend Ove Bach.

De første arbejdsanvisningskontorer blev oprettet ved lov i 1913. Anvisningen af arbejde blev opbygget som et system, hvor offentlige arbejdsanvisningskontorer og arbejdsløshedskasser i fællesskab løste opgaven. Thisted By var blandt de første, der fik et arbejdsanvisningskontor. Det skete i 1917 med Parmo Christensen som kontorbestyrer i Toldbodgade 3. Foretagendet blev ledet af en bestyrelse med medlemmer fra byrådet, fagforeninger og arbejdsgiverorganisationer. Senere kom Thisted Amt og landbruget med i ledelsen. Under depressionen i 1930'erne fik kontoret en række sociale opgaver at løse. Med den tyske besættelse vendte billedet 180 grader. Nu kunne der ikke skaffes nok arbejdskraft til de tyske arbejdspladser langs vestkysten. Kontorbestyrer Henry Thomsen i 1942: "I 1935/36 havde kontoret 35 anvisninger mod i dag 504, og året er ikke gået endnu. Kontoret har i regnskabsåret 1941/42 foretaget 41 anvisninger til ungdomsleje".

Manufakturhandler Einar Søndergaard var med i kredsen af yngre erhvervsfolk, der ville have et erhvervs- og turistkontor i Thisted.

Gentagne gange gjorde N. P. Nielsen offentligheden opmærksom på, at det var noget nær en umulig opgave at sætte skub i erhvervsudviklingen i Thisted. På trods af papirarbejdet hjemme på formandens skrivebord og forskellige erhvervsudstillinger, var der ikke opnået de store resultater.

Men sideløbende med de hyppige formandsskift i erhvervsrådet i slutningen af 1950'erne opererede en kreds af yngre handelsfolk, der i 1960 satte sig for at få oprettet et erhvervs- og turistkontor i Thisted. I spidsen stod manufakturhandler Einar Søndergaard og direktør Knud Homann. De fik kontakt til byrådet, der nu - i modsætning til tidligere - var villig til at sætte penge i projektet.

Derfor kunne cand. jur. Mogens Bjerregaard holde indvielsestale som både turist- og erhvervschef i sit nye kontor i DFDS' pakhus på havnen i 1961. Ved sin side havde han Knud Homann, der blev formand for den nye organisation, som skulle forsøge at geare Thisted til et opsving, der var på vej. Thistedes gamle erhvervsråd nedlagde sig selv en lille måned senere.

- Det er ikke med nid, det gamle erhvervsråd slutter af, men med glæde viser det nye råd træde i virksomhed med mere initiativ og flere midler til rådighed, hed det i en afskedsalut.

Men måske var der lidt nid alligevel - og lidt misundelse over, at den nye generation i virkeligheden havde en lettere opgave.

I slutningen af 1950'erne havde regeringens økonomiske politik nemlig taget en mærkbar drejning. Før 1958 havde Folketinget gennem en række politiske indgreb søgt at bremse forbruget af hensyn til valutastillingen. Det fremmede ikke just industriudviklingen i et område som Thisted.

Erhvervsmæssigt var Thisted - og Thy i det hele taget - stagneret i efterkrigstiden og indbyggertallet i tilbagegang.

I 1946 havde Thisted 9.272 indbyggere - fem år senere var tallet faldet 1,5 pct. til 9.128 og i 1956 yderligere 2,8 pct. til 8.876. En tilbagegang på 396 indbyggere.

Thisted var den eneste by i landet med over 5.000 indbyggere, hvor fraflytningen kunne aflæses direkte af de årlige folketællinger. Årsagen til tilbagegangen var naturligvis de sparsomme muligheder for at få arbejde. Næst efter Tønder Amt var Thisted Amt det industrielt svagest udviklede i Danmark.

- Hovederhvervene er stadig landbrug, skovbrug og fiskeri, mens vi næsten helt mangler den industri, der kunne have beskæftiget størstedelen af vore ufaglærte. Skal der derfor sættes en stopper for udvandringen heroppefra, må der nye industrier til, men dem bygger man nu engang ikke op med det formål at fjerne arbejdsløsheden. Fra besættelsestiden har vi kedelege erfaringer for, hvordan det går, når uholdbare foretagender trækker stor arbejdskraft til en egn, forklarede Svend Christensen, der var leder af arbejdsanvisningskontoret i Thisted.

Man satte sin lid til, at en havn i Hanstholm kunne være lokomotiv for en udvikling af erhvervene. Loven om Hanstholm Havn var blevet vedtaget allerede i 1917, men i 1950'erne var projektet stadig ikke blevet til ret meget mere end en stor mole. Allerede i 1946 blev der dannet et privat 40 mandsudvalg for at fremme havnesagen. Udvalgets formand i 1959 var amtmænd

Hans Egedorf, der så bygningen af havnen som et "kodeord" til løsningen af beskæftigelsesproblemerne i Thy.

- Fra havnen vil virksomheder brede sig som ringe i vandet. Der skal bl. a. bygges nye vejanlæg, og erfaringen viser, at hvor der er gode veje og livlig trafik, skyder der altid virksomheder op. Vi arbejder allerede med en kystvej ude vestpå, der skal forbinde Hanstholm og Vestervig - og vi kommer i forbindelse med realiseringen af Hanstholm Havns næppe uden om en bro over Sallingsund, erklærede amtmanden.

Bøtten vender

Da man på Christiansborg i stedet begyndte at låne sig frem i udlandet for at støtte de hjemlige valutareserver - og samtidig tog fat på at gennemføre en erhvervslovgivning, der skulle understøtte industrien gennem skattebegunstigelser og forbedrede afskrivningsmuligheder og lånemuligheder - så vendte bøtten. Det økonomiske barometer havde siden Befrielsen stået på „ustadigt“ i det nordvestlige hjørne, men svingede nu over på „smukt“ i slutningen af 1950'erne.

Den nye vækst kom i industrien, som hurtigt overhalede landbruget som det vigtigste erhverv. Men også inden for handelsbranchen gik det mod lysere tider og øget beskæftigelse. Handelsstandsforeningen i Thisted måtte i 1962 lave en kampagne for at rekruttere folkeskolens ældste elever som lærlinge bag disken eller på kontorstolen i byens handelsvirksomheder: „Det gælder DIN fremtid. Handelen har brug for DIG“, hed det i opfordringen.

Ikke mangel på pengeinstitutter

Næsten symbolsk vendte Andelsbanken i 1961 tilbage til Thisted og genåbnede en filial i lokaler på hjørnet af Toldbodgade og dét, der dengang hed Hjultorv. Andelshaverne var bl. a. de lokale andelsforetagender.

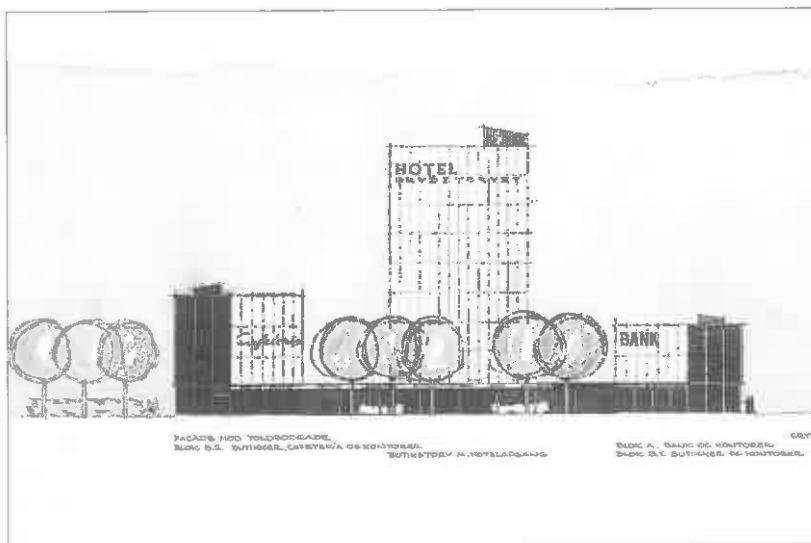
Ved åbningen sagde direktør Krogh fra hovedafdelingen i København:

- Nogle vil måske spørge, om ikke der i forvejen er tilstrækkeligt med pengeinstitutter på denne egn, og dette spørgsmål har vi også stillet os selv. Hertil kan svares, at det vil være umuligt at komme til et sted, hvor der ikke i forvejen er pengeinstitutter - dem er der faktisk ingen mangel på!

Det blev der heller ikke i Thisted, hvor pengeinstitutterne i løbet af 1960'erne klumpede sig sammen omkring Store Torv.

Den tilbagevendte Andelsbank ville også være med. Da banken rykkede ind i ejendommen på

Der var stil og stor højde over det bank- og hotelbyggeri m. m., som Andelsbanken ville realisere på det ryddede område ud mod havnen. Det var her, den jacob-senske købmandsgård havde ligget og siden Fællesforeningen for Danske Brugsforeninger.

Store Torv før og efter opførelsen af kontorbygningen til Den Danske Bank. Eller Den Danske Landmandsbank som den hed dengang. Købstadshygen omkring torvet blev en saga blott. Nu var de moderne - og strømlinede - tider også kommet til Thisted. Foto: Steffensen.

hjørnet af Toldbodgade og Hjultorv, vidste man, at det ville blive for en kortere bemærkning, for planerne om udvidelse af Toldbodgade var godkendt.

FDB, der drev virksomhed i den gamle jacobsenske købmandsgård ved Toldbodgade, havde i 1960 besluttet at flytte fra byen. Derfor købte Andelsbanken hele ejendomskomplekset langs Toldbodgade.

Arkitekt Hyldig fra Aalborg meldte sig med et forslag om et stort projekt på den 3.700 kvm. store grund, der kunne skabes ved nedrivning af ejendommene langs Toldbodgade og det gamle Hjultorv. I stedet skulle der bygges hotel med tilhørende restaurant og cafeteria, en servicestation, butikker og biograf - og så naturligvis bank.

Nedrivningstilladelsen blev givet i 1965.

- Thisted kan foretage disse rydninger og udvidelser uden at ødelægge. Det er et særkende, at byen ikke har fredede huse. 440 år er trods alt ikke høj alder for en dansk købstad - og hvad der var af gammelt og værdifuldt har brande i forlængst forsvundne dage ryddet af vejen. Thisted har ikke glemt sine kulturminde af den grund, men det er dens nære fremtid med dens produktive krav, der optager, kommenterede en udsendt journalist fra Aalborg Stiftstidende.

Da idémanden, arkitekt Hyldig, omkom ved en trafikulykke kort efter, så hele projektet ud til at gå i vasken. Men efterfølgende dukkede nye interessenter op.

Alt gik nu tilsyneladende som smurt, og der blev indkaldt til licitation i august 1966. Pludselig sprang interessenterne fra, og licitationen blev aflyst. Men Andelsbanken gik alligevel i gang med at realisere sin del af det store projekt.

Byggeriet, der næsten bogstaveligt talt var ved at drukne i problemer på grund af den høje grundvandstand i området, blev taget i brug i 1970.

Andelsbankens store projekt kan opfattes som et tidstypisk fænomen. Den relative vækst i mellemkrigsårene og frem til starten af 1960'erne blev afløst af en ubændig tro på fremtidens uendelige udviklingsmuligheder. Og troen blev befæstet af, at pengeinstitutterne skød op som katedraler på torvene.

Sparekassen Thy byggede sin version på tomten af isenkræmmer Agerholms forretning på Store Torv og lod konsulfag vaje fra vimplen på nordiske nationale dage. Samtidig med at man markedsførte sig som det lokale pengeinstitut med jævnlige uddelinger af gaver til godgørende formål.

„Gør gode tider bedre“, lød et socialdemokratisk valgslogan, og den tårnhøje inflation gjorde det til en ukompliceret sag at låne penge til huse, biler og hårde hvidevarer i 1960'ernes Thy.

Gode tider skulle gøres bedre. Troen på fremtiden fik næring udefra - og som katedraler omkring torvet skød pengeinstitutterne op.

Fuld beskæftigelse

Og tiderne blev bedre - også i Thisted. Med vedtagelsen af loven om egnsudvikling i 1959 tilkendegav regeringen, at den også ønskede en industriel udvikling langt fra Christiansborg. Det havde man lokalt forsøgt at fortælle gennem lang tid via Hanstholm-udvalget, der med Folketingets vedtagelse af færdiggørelsen af Hanstholm Havn kunne glæde sig over, at anstrengelserne for at skabe en udvikling i Nordvestjylland bar frugt på tinge. Denne beslutning kom direkte og indirekte til at påvirke udviklingen i Thisted By i kraft af den strøm af penge, der tilflød egnen.

Thisted Kommune og det gendannede erhvervsråd forsøgte i pagt hermed at tiltrække så mange investorer som muligt. Den positive behandling af det store byggeprojekt i Toldbodgade er blot ét af flere eksempler på disse bestræbelser. Og der var brug for initiativer, for arbejdsløsheden var stor. Næsten en fjerdedel af amtets arbejdsmænd stod uden beskæftigelse i 1960. Thistedes industri var meget beskeden og beskæftigede kun et par pro-

Rie Konfektion flyttede ind i det industrihus, som var et håndgribeligt resultat af en arkitektkonkurrence, Thisted Kommune og erhvervsrådet udskrev for at trække virksomheder til det nye industri-kvarter nord for byen.

Det var fabrikant Arne Smiths syvirksomhed på Munkevej, som Rie Lund fortsatte under sit eget navn i 1964. Overfor ses den nye specialarbejderskole under opførelse. Foto: Steffensen.

I 1971 indledes en ny æra i Thistedes historie. Nu er byen ikke længere „bare“ købstad. Nu er den blevet en del af en storkommune, og det er Holger Visby, borgmesteren i det nye kommunalråd, der har afløst byrådet, som sammen med Hardy Klostergaard fra de handlende klipper den gylde snor over. Thisted har fået den første - permanente - gågade. Og det er en begivenhed, der forstås at trække folk af huse og ned i Storegade. Men gågadehistorien havde fire år i bagagen. De første forsøg med gågader løb af stabelen i juleugen i 1967. Og efterfølgende konkluderede halvdelen af de handlende - at de var imod gågader. I stedet arbejdede man i handelsstandsforeningen med forslag til indførelse af tidsbegrænset parkering i 1968. Parkeringsproblemerne blev jævnligt diskuteret på offentlige møder. I 1968 oplyste borgmester Aksel Mikkelsen, at købstaden havde købt området med KFUK's haver, og derved kunne der laves 70 parkeringspladser ved Tingstrupvej. Der ville desuden blive indrettet parkering ved elværket. Modstand eller ikke. 1971 er borgmesteren i storkommunen så klar med saksen i Storegade. Det er oven i købet en havesaks. Den nye storkommune går skam grundigt til værks fra starten ... Foto: Tage Jensen.

cent af arbejdsstyrken. Kommunen opkøbte nord og øst for byen fire landbrugsejendomme, som skulle udstykkes til bolig- og industrikvarterer.

I 1961 var der mange planer for en fremtid med vækst. Der skulle rives ned - der skulle bygges op.

Ønsket om at få etableret en gennemgående færdselsåre nåede første trin af virkeliggørelsen, da Kystvejen langs fjorden blev indviet i 1953. Nu troede man så meget på fremtiden, at man turde rive husene ned på Østerbakken og føre den nye hovedvej igennem. Pludselig begyndte det hele at gå meget stærkt. I byrådet glædede man sig meget over den „betydelige fabrik“, som fabrikant Karl Krøyer fra Århus havde anlagt øst for byen - og beredvilligt byggede kommunen en havn til udskibningen af det nye synopal-produkt, som fabrikanten spåede en stor fremtid som vejbelægning.

Også de offentlige kasser blev åbnet. Centralsygehuset fik en ny fløj i 1961. Med planen om en ny teknisk skole med dagundervisning, udvidelsen af Gymnasiet med en ny fløj - og planer for en helt ny specialarbejderskole - så det i 1961 faktisk ud til, at uddannelses-mulighederne kunne få et løft. Thisted By forberedte sig grundigt til de nye tider. Det vakte opsigt, da der i 1962 blev holdt en arkitektkonkurrence for et standard-industrihus til mindre virksomheder. Det skulle med kroner fra egnsudviklingsråd og kommune bygges ved Industrivej, som boulevarden i

det nye industrikvarter blev døbt. Af de tre industrihuse, der var planlagt blev kun ét opført og udlejet til Rie Konfektion. Og ved siden af det nye kvarter anlagde man Østre Ringvej.

Fra 1962 til 1965 blev der skabt 74 arbejdspladser i industrikvarteret - og disse arbejdspladser var med til at fjerne den ledighed blandt de ufaglærte, som hidtil havde forekommet nærmest kronisk.

Vi kan ikke godtage, at vor egn bliver ud-

lagt som grønt område til ferie og camping - vi kan ikke udelukkende leve af, at folk kommer og holder ferie hos os, erklærede erhvervsrådets formand, Knud Homann, på generalforsamlingen i 1965. Endnu var det kun i beskedent omfang lykkedes at tiltrække virksomheder udefra. Det var indtil 1970 overvejende bestående lokale virksomheder, der flyttede ud på det nye industriareal.

Da egnsudviklingsloven blev revideret 1967, blev der mulighed for at give støtte til allerede etablerede virksomheder. Den nye lov ophøjede egnsudviklingsrådet til et direktorat med vidtgående kompetence og flyttede administrationen til Silkeborg. Et led i den såkaldte strukturrationalisering, som regeringens industripolitik satsede på. I forlængelse heraf blev Thistedes toldkontor gjort til centraltoldsted for amtet, hvilket betød en tredobling af medarbejderstaben, da momsens (meromsætningsafgiften) blev indført i 1967. Med støttemulighederne i bl. a. egnsudviklingsloven kunne der i 1967 etableres nye virksomheder i Thisted med en 100 pct. finansiering på grund og bygninger - uden kurstab og til en rente på 5 pct. med en afvikling over 25-30 år.

Erhvervsrådet var på tærne og iværksatte kampagner. Det gjorde opmærksom på mulighederne i arbejdskraftreserven i Thy og sendte en gammel engelsk dobbeltdækkerbus på landevejen for at reklamere i to planer.

Siden starten og frem til 1967 blev der oprettet 300 nye arbejdspladser på industriarealet. Ekspansionen var fortrinsvis sket gennem den personlige kontakt, som ikke mindst erhvervschef Mogens Bjerregaard etablerede ved opsøgende virksomhed.

Men det helt store spring fremad havde Thisted endnu til gode. Det kom først i 1970'erne.

En virksomhed optog mere spalteplass i pressen end de øvrige tilsammen. Etableringen af denne virksomhed kan ses som et symbol på 1960'ernes vilje til, at der skulle ske noget, og dens forholdsvis korte historie vidner om en øget bevidsthed om industrialiseringens konsekvenser for miljøet.

Rigtigt gættet:

Det er Synopal-fabrikken!

London-bussen "Victoria" med de to etager var en rullende reklame for Thy og mulighederne i området.

Erhvervschef Mogens Bjerregaard (t.h.) og fotograf Jens Steffensen flankerer fotograf Aage Pedersen ved en gennemgang af billeder til reklamebrug for det nye industriområde. Mogens Bjerregaard var en initiativrig erhvervschef - og turistchef - for Thisted. Han er søn af en tidligere borgmester i købstaden, Søren Bjerregaard.

Borgmester Aksel Mikkelsen (t.v.) og fabrikant Karl Krøyer fejrer rejsegildet på Synopal-fabrikken. Krøyer var en rigtig "Onkel Opfinder" med en livlig fantasi, der ofte førte til helt uventede resultater. Synopal var kun en af de mange varer, han havde på hyl- den. I Thisted var der glæde over den nye fabrik og udsigten til nye arbejdspladser. Foto: Steffensen.

Det støver stadig

Fra 1960 blev *Synopal* et nyt ord i den lokale dialekt. For de fleste var ordet i begyndelsen ensbetydende med hårdt tiltrængte lokale arbejdspladser, men som tiden gik, blev Synopal det samme som miljøproblemer.

Kommunen var overordentlig positiv, da opfinderen Karl Krøyer kom med en idé om at bygge en fabrik, der skulle fremstille helt nyt og hidtil ukendt materiale til vejbelægning.

Thisted Kommune greb chancen og handlede hurtigt med købet af ejendommen Storodde umiddelbart øst for byen. Der skulle fabrikken bygges. Forinden blev der talt om at opføre fabrikken ved Brundvej, men ledelsen af den nye virksomhed foretrak placeringen ved fjorden, der gav mulighed for søværts transport.

Byggeriet krævede fredningsmyndighedernes dispensation fra en 100 meter strandbeskyttelseslinie - men et af de tre medlemmer af det lokale fredningsnævn ville ikke være med til at dispensere. Og man måtte helt op på statsministerens skrivebord,

før der lå en tilladelse.

- Synopal er - populært sagt - et materiale, der ligner de småsten, man har på en havegang. Det laves af samme materiale, som benyttes til glas og blandes i asfalt i et bestemt forhold, forklarede Karl Krøyer.

Det blev hævdet, at synopal-produktet kunne forøge færdselssikkerheden, fordi materialet kunne reflektere lyset fra bilernes lygter. Opfindelsen var baseret på den rette blanding og forarbejdning af tre stoffer: Dolimit, som blev sejlet til Thisted fra Norge, sand, der blev pumpet op ved Skarrehage, og skrivekridt fra Thisted omegn.

Da produktionen blev sat i gang på det nye anlæg i januar 1962, var der knyttet store forventninger til det nye produkts muligheder. Samtidig med opførelsen af fabrikken på Storodde, blev der bygget en synopal-fabrik i Italien til en licens-produktion.

Bag hovedaktionæren Karl Krøyer stod et selskab bestående af et par hundrede små aktionærer. Aktiekapitalen blev suppleret med midler fra egnsudviklingsloven, og dermed blev det muligt at skaffe de nødvendige 10 mio. kroner. Og Thisted Kommune sørgede som nævnt for havnen.

I 1969 var der lagt over 1.000 km synopalveje i Danmark, og salget af produktet - navnlig til eksport - gik så godt, at man længe havde talt om at udvide anlægget, da produktionen ikke kunne holde trit med efterspørgslen. Bestyrelsen konkluderede samme år, at det var mest formålstjenligt at udvide fabrikken i Thisted frem for at bygge en ny fabrik et andet sted.

Og disse planer satte for alvor skub i "støvplagedebatten". Den havde ulmet gennem flere år.

Det er hvidt derude ...

De første klager over røg og støv fra fabrikken kom kort efter fabrikkens start. Sundhedskommissionen forhandlede i de efterfølgende år med virksomheden om at mindske generne for naboerne, men tilsyneladende uden held.

Da overlæge Svend Kratholm flyttede til Thisted i 1964, fik Synopal-fabrikken en ihærdig og vedholdende fjende. Han var bestemt ikke tilfreds med den indsats, som de kommunale myndigheder ydede. Og miljøaktivisten Kratholm forstod betydningen af at bruge den landsdækkende presse i kampen mod, hvad han ikke var bleg for at kalde "*fabrikkens miljøsvineri*".

- Og støvet er farligt. Konstant påvirkning i 10-15 år medfører næsten uundgåeligt silicose, stive lunger eller for store lunger. Røgens svovldioxid-indhold kan medføre hjertedød, hævdede overlægen. Få år efter dukkede de første tilfælde af silicose op hos arbejdere på fabrikken.

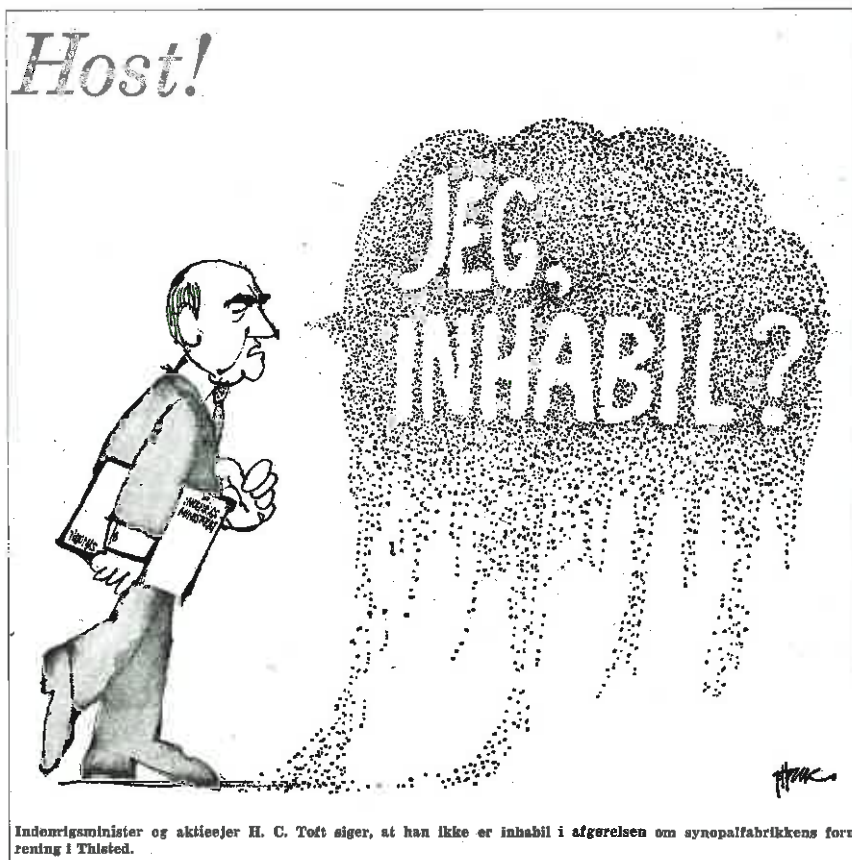
Synopal-sagen blev det første lokale eksempel på en konflikt, som i de følgende år skulle dukke op med jævne mellemrum. Modsætningen mellem erhvervs- og miljøinteresser blev efterhånden til den klassiske konflikt mellem borgere og myndigheder.

- Det gør mig ikke noget, at politimesteren, der er formand for sundhedskommissionen, nægter at tale med mig. Og det er jo ikke bare mig, der er blevet upopulær. De to byrådsmedlemmer, som har skrevet under på min liste, blev særdeles upopulære i byrådet og specielt hos borgmesteren, der er

Hvor der i 1950'erne havde været ungske, er et nyt boligkvarter ved at skyde op - og nu kommer der en fabrik i det yderste af Thisted Købstads område. Synopal-fabrikken er under opførelse på Storodde. Foto: Steffensen.

Tegning i Politiken 28.4.1971.
Indenrigsminister H. C. Toft, der var valgt til Folketinget i det gamle Thisted Amt, mente ikke, at hans afgørelse - om at give Synopal en frist på et år til at fjerne støvplagerne - var præget af inhabilitet. "Som så mange andre følte jeg i 1962 mig forpligtet til at støtte det stykke egnsudviklingsarbejde, der hed Synopal-fabrikken. Jeg gjorde det af rent beskæftigelsesmæssige årsager. Jeg havde da intet kendskab til, om der ville blive bygget en fabrik, som ville udstøde giftigt støv". Indenrigsministerens aktiepost var på 4.000 kr.

Indenrigsminister og aktiejer H. C. Toft siger, at han ikke er inhabil i afgørelsen om synopalfabrikens forurening i Thisted.

aktionær og formand for Synopal-fabrikken bestyrelse, sagde Svend Krat-holm.

På baggrund af erfaringer indhøstet på søsterfabrikken i Italien blev der efter anmodning fra sundhedskommissionen opsat filtre til at fange støvet. Frem til 1969 havde Synopals aktionærer investeret 800.000 kr. i støvbe-kæmpelse og samtidig påtaget sig en årlig driftsudgift på en kvart million kroner. Virksomhedens samlede omsætning på daværende tidspunkt var 8,5 mio. kroner om året.

Samtidig tilkendegav Karl Krøyer i pressen, at hans firma ville satse på at gøre det til en god forretning af bekæmpe forurening, og han advarede lan-dets kommuner mod, at hidtil kendte forbrændingsmetoder ikke duede, for-di de ikke nedbrød de særdeles skadelige stoffer klorbrinte og svovldioxid.

Det fik kredsdyrlæge C. H. Clasen til at sende et læserbrev til Jyllands-Posten:

- Jeg har bemærket mig, at Krøyer mener, at svovldioxid er en meget gif-tig luftart alle andre steder end i Thisted. Heri tager han nu fejl. Også i Thi-sted er denne luftart giftig, og jeg kan oplyse Krøyer om - af egen erfaring - at synopalrøgens svovldioxid virker overordentligt irriterende på luftvejenes slimhinder. Krøyers nye initiativ glæder beboerne omkring Synopal-fabrik-ken meget, for vi er dog klar over, at hans bekæmpelse af forurening må begynde med den forurening, hans egen virksomhed forårsager. Eller skulle

Synopal-fabrikken 8. marts 1972.

Da Synopal-fabrikken havde fået installeret et nyt filter, skulle et svensk firma undersøge, om forureningen var mindsket så meget, at myndighederne kunne tillade en udvidelse af produktionen. Undersøgelsen var bestilt af sundhedskommissionen, der sad med sorteper, da Thisted Byråd tidligere havde anbefalet en udvidelse under forudsætning af, at sundhedskommissionen kunne anbefale. Den svenske rapport blev afleveret samme dag, som billedet blev taget. Beboerne var ikke i tvivl om, at generne fortsatte, og overlæge Leif Brams tog initiativ til at samle underskrifter ind på en protest til myndighederne.

jeg have taget fejl, spurgte kredsdyrlægen i Thisted.

Først i 1971 greb myndighederne for alvor ind mod miljøgenerne. Året før havde sundhedskommissionen givet Synopal et påbud om at fjerne støvet, men fabrikken ankede afgørelsen til Indenrigsministeriet, der efter et års undersøgelser endelig gav sundhedskommissionen i Thisted medhold i, at Synopal-fabrikken svinede uacceptabelt.

Helt tilbage i 1963 havde det samme ministerium nægtet sundhedskommissionen at udføre undersøgelser af den røg, som man nu kunne dokumentere udgjorde en sundhedsfare selv syv kilometer borte fra virksomheden.

I marts 1971 gav indenrigsminister H. C. Toft fabrikken en frist på et år til at fjerne problemet.

Denne afgørelse fra Indenrigsministeriet kom til at spille en væsentlig rolle for Thisted Byråds stilling til fabrikkens verserende ansøgning om en udvidelse. På den ene side kunne man godkende udvidelse på betingelse af, at miljøproblemerne blev løst - på den anden side var man også interesseret i at få skabt nye arbejdspladser i byen.

Støvplagen blev forværret i løbet af foråret 1971. Overaktivist Svend Kratholm mente, at fabrikken havde fået en alt for lang frist.

- Det er et spørgsmål, om indenrigsminister H. C. Toft ikke er inhabil i denne sag. Jeg har nu fået oplyst, at han personlig har en større aktiepost i Synopal-fabrikken, og det må gøre ham inhabil, hævdede Kratholm.

Overlæge Svend Kratholm havde denne annonce i Thisted Dagblad 7. juni 1971. Han var ikke den eneste, der samlede protestunderskrifter!

Protest

Alle, der ønsker at protestere mod evt. udvidelse af Synopal-fabrikken, før denne har vist sin evne og vilje til at bekæmpe sin forurening fra de bestående anlæg, og som ikke har haft lejlighed til underskrift på cirkulerende lister, bedes skrive under på liste fremlagt i Politikens Telegramhal, Storegade, eller hos overlæge Svend Kratholm, Søbrinken 18, Thisted.

Men den indsigelse kom der nu ikke meget ud af. Indenrigsministerens frist stod ved magt, og i lyset af den verserende ansøgning om udvidelse af fabrikken var Krøyer yderst villig til at imødekomme kravet om rensning af røgen.

Beboerne i Fårtoft havde derimod mistet tålmodigheden og henvendte sig til byrådet „i anledning af den voldsomme tilsvining af Fårtoft, der nu gennem lang tid er forårsaget af Synopal-fabrikken, og som inden for den sidste måned er blevet værre end nogensinde. For øjeblikket er store dele af Fårtoft dækket af et tykt lag hvidt støv, der er en meget stor sanitær gene, er meget generende for mennesker og husdyr og endelig hæmmer planternes vækst“.

Fårtoft-folkene opfordrede byrådet til at modsætte sig en udvidelse af fabrikken „før de nu givne pålæg er opfyldt og i en rimelig prøvetid har vist sig effektive“.

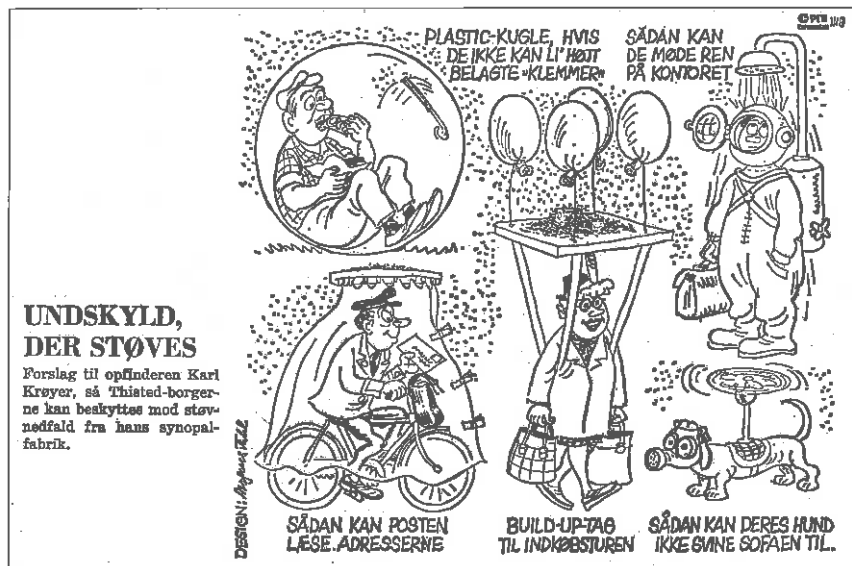
I avispolemikken fik Synopal-fabrikken imidlertid støtte fra Hans Thomsen „America“, der gjorde de protesterende opmærksom på, at fabrikken var placeret på stedet, før de byggede huse klos op ad den.

- De kunne jo have ladet være med at bygge på et så udsat sted, konkluderede Thomsen, der få år efter ironisk nok selv kom i en voldsom konflikt med sine naboer, der protesterede over flueplagen fra Thomsens hønseri på Winthersmøllevej.

Ingeborg Larsen fra Fårtoft tog til genmæle:

- Nej, ud i vildtreservatet med fabrikken. Arbejderne kører alligevel i bil, så det siger ikke så meget, om de skal køre nogle kilometer længere til arbejdspladsen. I sidste uge faldt støvet så groft og tungt, at man kunne høre det slå mod papiret, når man stod ude med avisen. Det er ikke, fordi vi er sarte og irritable, at vi klager. Nu har vi tålt det i ti år og troet på Krøyers renlighedsløfter. Nu er det slut!

Næsten samtidig skulle sundhedskommissionen i Thisted tage stilling til Krøyers planer om at udvide produktionen til det dobbelte. Debatten gjorde alligevel indtryk. De lokale politikere skulle ikke have klinket noget. Kommissionen undskyldte sig med, at den ikke havde den nødvendige ekspertise til at tage stilling i sagen og sendte sorteper til Sundhedsstyrelsen i København. De folkevalgte medlemmer af sundhedskommissionen valgte ikke at udtale sig til pressen efter afgørelsen.

Synopal-sagen gjorde Thisted kendt over hele landet. Denne tegning blev bragt i Sjællands Tidende 25.10.1972.

Nogle måneder efter var sagen genstand for en TV-udsendelse. I pressemeddelelsen om programmet „Miljø i hvidt og sort“ skrev DR:

„Søbrinken er en villavej i ud-kanten af Thisted. Her bor bl.a. en dyrlæge, en skoleinspektør, en entreprenør, nogle forremmings-folk og to overlæger - og fra ha-verne er der en smuk udsigt ud over Limfjorden til Mors. Korsgade ligner det indre Nørre-bro i København, i det kvarter, som kaldes „den sorte firkant“. Her ligger ingen villaer, men saneringsmodne etageejendom-me og mørke baggårde, og her bor især arbejdere, småhandlen-de og unge under uddannelse. Begge steder føler beboerne de-res miljø truet - af andres økono-miske interesser, af politiske hen-syn, bureaukrati og dårlig plan-lægning, og begge steder er be-boerne gået i aktion for at for-svare deres miljø“.

Beboernes protest endte i byrådet, der støttede sundhedskommissionens afgørelse om at sende sagen til afgørelse i København.

Svend Kratholm så dette skridt som en forhalingsmanøvre og appellerede til statsminister Hilmar Baunsgaard om at gribe ind med henvisning til fabri-kant Krøyers deltagelse i den nye forureningskampagne, der skulle gøre Danmark til et „rent land“.

I TV-Avisen blev Krøyer spurgt om, hvornår der blev rent i Thisted, og han svarede, at Thisted var en ren by - men at den blev renere til foråret.

Et antiforureningsselskab på nabogrunden

Forureningssagen fra Thisted optog folk rundt om i landet. En tekniker fra Silkeborg proklamerede, at han havde gjort en opfindelse, der i løbet af 40 dage kunne rense luften for synopalstøv i Thisted. *Og til næsten ingen penge!* En særlig fordel ved opfindelsen var, at metoden ikke kostede noget at anvende - og det opsamlede støv kunne genbruges i industrien. Det var næsten for godt til at være sandt.

Tilbuddet blev kategorisk afvist af Synopals direktør Tage Fredsted, der ikke mente, det var værd at bruge tid på at undersøge „en lille mands forslag til løsningen af et højkompliceret problem, som verdens allerstørste eksper-ter på området arbejder under højtryk for at løse“. Så var dét i al fald sagt!

Så var der dem, der tvivlede på, at der overhovedet var nogen, som arbej-dede på at løse dén sag. „Den lille mand“ - opfinder Ehlert Heine fra Virklund - foreslog i pressen, at de små opfindere sluttede sig sammen i et forbund, så de kunne hjælpe hinanden.

Den ene „David“ fik hjælp af den anden, da Svend Kratholm trådte frem som formand for det nydannede aktieselskab „Danske Opfinderes Aktive Antiforureningsselskab“ - kaldet DOAF.

- Snart kan vi tilbyde Karl Krøyer et filter til Synopal-fabrikkens skorsten i Thisted helt gratis, hvis vi blot må behandle det støv, han i øjeblikket belem-

Narkose-overlæge Svend Kratholm var „bedøvende ligeglad“ med eksperternes udsagn om forureningen på Synopal ...

rer Thisted By med, sagde DOAF-formanden.

“Synopals oplysninger giver ikke fornødent grundlag for at tillade en udvidelse af virksomheden“ ... meddelte Sundhedsstyrelsen i København midt på sommeren i 1971. Den lokale sundhedskommission vedtog kort efter ikke at ville anbefale en udvidelse af Synopal „under de nuværende forhold“, som det hed. Første sæt gik med andre ord til de 605 thistedboer, der havde protesteret mod udvidelsen.

Men byrådet var knap så afvisende over for en udvidelse som sundhedskommissionen. Politikerne kunne godt anbefale en udvidelse - når støvgenerne var fjernet! Og det skulle ifølge indenrigsministeriets påbud ske inden 8. marts 1972.

Mens man ventede på dét, dukkede Svend Kratholm op i TV-Avisen. DOAF - De Danske Opfinderes Aktive Antiforureningsselskab - ville demonstrere Virklund-opfindelsen i Kratholms have.

Hos Kratholms nabo var man gået i gang med at montere et filter til 1.5 mio. kr. Men anstrengelserne på fabrikken var forgæves.

Filteret stoppede ikke støvplagen.

Og en uge efter fristens udløb blev der igen afleveret en bunke underskrifter fra beboere, der påny protesterede mod forureningen.

- Generne er større i dag, end da filteret blev installeret, konstaterede en anden omkringboende overlæge, Leif Brams.

Et svensk firma gik i gang med at måle støv-problemet og konkluderede sine undersøgelser med, at Synopal-fabrikken holdt sig inden for de grænseværdier, der var givet påbud om. Undersøgelsen var - ikke overraskende - bestilt og betalt af fabrikken.

Sundhedskommissionen var bragt i et dilemma, der gjorde det svært at leve op til navnet. Sorteper blev spillet videre. Denne gang til det nyoprettede socialdemokratiske Ministerium for Forureningsbekæmpelse med minister Jens Kampmann i spidsen. Her blev sagen hastebehandlet.

- Synopal-sagen er prototypen på den slags sager, vi kommer til at arbejde med i fremtiden, når den nye miljølov forhåbentlig er blevet vedtaget af Folketinget, udtalte Jens Kampmanns kontorchef - og rejste til Thisted for at erklære, at Synopal til en vis grad havde opfyldt påbudet. Man anbefalede dog sundhedskommissionen at „holde øje med udviklingen“ ...

Det gjorde sundhedskommissionen så i et par måneder, hvorefter den gav fabrikken et nyt påbud om at fjerne støv- og lugtgener inden 1. juli 1973.

Udvidelsen tog man stadig ikke stilling til.

Sagen om Synopal-fabrikken skulle fortsætte mange år endnu. Da man anlagde fabrikken på åben mark øst for byen i 1960, havde man næppe forestillet sig, at anlægget i løbet af 10-15 år ville være omkranset af parcelhuse. Man kunne heller ikke forudse den interesse, som medierne viste forureningssagen i løbet af 1960'erne. Miljødebatten betød efterhånden, at miljøaktivisternes argumenter kom til at veje tungere end erhvervslivets argumenter for beskæftigelse.

Men der skulle gå endnu 10-15 år, før det slog helt igennem i Thisted ...